

TURAN YILDIZLI

TARİH ANABİLİM DALI

NİSAN 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

AĞRI SENATÖRLERİ VE FAALİYETLERİ

TURAN YILDIZLI

TARİH ANABİLİM DALI

NİSAN 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AĞRI SENATÖRLERİ VE FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
TURAN YILDIZLI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdulaziz KARDAŞ

VAN-2025

KABUL VE ONAY

Turan YILDIZLI tarafından hazırlanan “Ağrı Senatörleri ve Faaliyetleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Prof. Dr. Abdulaziz KARDAŞ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye: Doç. Dr. Ferit YÜCEBAŞ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Suat ÖZDAĞ Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	26/02/2025
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (18.04.2025)

TURAN YILDIZLI

Yüksek Lisans Tezi

Turan YILDIZLI

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat-2025

AĞRI SENATÖRLERİ VE FAALİYETLERİ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan “Ağrı Senatörleri ve Faaliyetleri” adlı çalışmada, 1961-1980 yılları arasında Ağrı’yı temsilen Cumhuriyet Senatosu'nda görev yapan senatörlerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerini incelenmektedir. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nin ardından kabul edilen 1961 Anayasası ile Türkiye, çift meclisli bir yasama sistemine geçmiş ve Cumhuriyet Senatosu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) ikinci kanadı olarak yasama süreçlerine dahil olmuştur. 1980 Askerî Darbesi ile birlikte bu sistem sona ermiş ve Türkiye yeniden tek meclisli yapıya dönmüştür. Yaklaşık 19 yıl boyunca faaliyet gösteren Cumhuriyet Senatosu, dönemin siyasi dinamikleri içinde önemli bir rol oynamış, iller bazında temsil edilen senatörler aracılığıyla yerel ve ulusal düzeyde çeşitli politikaların belirlenmesinde etkili olmuştur.

Bu bağlamda, çalışma Ağrı'dan Cumhuriyet Senatosu'na seçilen Veysi Yardımcı, Salih Türkmen ve Kasım Küfrevi'nin biyografileri ile senatonun yasama süreçlerinde aldıkları roller, TBMM'de yaptıkları konuşmalar ve sundukları yasa teklifleri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Çalışma kapsamında, senatörlerin ulusal ve yerel düzeylerdeki sorunları nasıl gündeme getirdikleri, meclis içerisindeki siyasi eğilimleri ve bölgesel kalkınmaya yönelik girişimleri incelenmiştir.

Anahtar Kelime: Senato, Ağrı, Meclis, Senatör.

Sayfa Sayısı: XVI+126

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdülaziz KARDAŞ

MASTER’S THESIS

TURAN YILDIZLI

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

February 2025

ACTIVITIES OF THE SENATORS FROM AĞRI

ABSTRACT

In the study titled “Ağrı Senators and Their Activities” prepared as a Master's Thesis, the political, economic, social and cultural activities of the senators who served in the Senate of the Republic representing Ağrı between 1961-1980 are examined. With the 1961 Constitution, which was adopted following the Military Coup of May 27, 1960, Turkey moved to a bicameral legislative system and the Senate of the Republic was involved in the legislative processes as the second chamber of the Turkish Grand National Assembly (TBMM). With the 1980 Military Coup, this system ended and Türkiye returned to a single-parliamentary structure. The Senate of the Republic, which operated for approximately 19 years, played an important role in the political dynamics of the period and was effective in determining various policies at the local and national levels through senators represented on a provincial basis.

In this context, the study examines in detail the biographies of Veysi Yardımcı, Salih Türkmen and Kasım Küfrevi, who were elected to the Senate of the Republic from Ağrı, the roles they played in the legislative processes of the Senate, the speeches they made in the Turkish Grand National Assembly and the bills they submitted. Within the scope of the study, how senators bring up national and local issues, their political tendencies within the parliament and their initiatives for regional development were examined.

Keywords: Senate: Ağrı, Parliament, Senator.

Number of Pages: XVI+126

Thesis Advisor: Prof. Dr. Abdulaziz KARDAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
SİMGE VE KISALTMALAR	xiii
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ.....	1
A. Ağrı İli Coğrafi Yapısı ve Tarihi	1
a.a. Ağrı'nın Coğrafi Yapısı	1
a.b. Ağrı Tarihi.....	2
B. Türk Tarihinde Parlamento ve Çifte Meclis Sistemi	3
b.a. İslamiyet Öncesi Türklerde Meclis	3
b.b. İslamiyet'le Birlikte Türklerde Meclis.....	5
b.c. Selçuklularda Meclis	5
b.d. Osmanlı Devleti'nde Meclis	6
b.e. 1923-1960 Arasındaki Dönemde Meclis	13
b.f. Darbeye Giden Yol.....	15
C. Cumhuriyet Senatosunun Kurulması- Yapısı ve Üyeleri.....	16
c.a. Senatonun Kuruluşu	16
c.b. Senatonun Yapısı- Üyeleri	17
1. AĞRI SENATÖRLERİ VE FAALİYETLERİ.....	19
1.1. Ağrı Senatörü Veysi Yardımcı'nın Cumhuriyet Senatosundaki Faaliyetleri	19
1.1.1. Özgeçmişi.....	19
1.1.2 Seçimi:.....	20
1. 1.3.Senato Faaliyetleri	21
1.1.3.1. Cumhuriyet Senatosu İç Tüzüğü'nün Komisyonlarla ilgili Maddesi Hakkında İçtüzük Komisyonu Raporuyla İlgili Söz Alması	21
1.1.3.2. İsmet İnönü'nün Teşkil Ettiği Hükümet Programının Görüşülmesi ile İlgili Söz Alması.....	21
1.1.3.3. Evvelce Muhtelif Şehirlerimizde Yapılmış Olan İstimlamlara Dair İçişleri ve Maliye Bakanlıklarından Sözlü Soru	22

1.1.3.4. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması	22
1.1.3.5. Ataşelerinin Avrupa'daki Ödevlerinin Neler Olduğuna Dair Sorusu Üzerine Söz Alması.....	22
1.1.3.6. 1960 Tarihli ve 105 Sayılı Kanunun Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifiyle Üzerine Söz Alması.....	23
1.1.3.7. Doğu ve Diğer İllerde Jandarma ve Zabıta Kuvvetlerinin Zaman Zaman Vaki Şikayetlere Karşı Aldıkları Tedbir Üzerine Söz Alması	24
1.1.3.8. Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu'nun Dilekçe Komisyonunun 24.2.1950 Tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 2226 Sayılı Karar İle 2227 Sayılı Kararın Umumi Heyette Görüşülmesi Üzerine Söz Alması	24
1.1.3.9. 1964 Yılı Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması	25
1.1.3.10. 1964 Yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması	25
1.1.3.11. 1964 Yılı Sanayi Bakanı Bütçesi Üzerine Söz Alması	25
1.1.3.12. 2.1.3.12. Veysi Yardımcı ve 23 Arkadaşı X. Dönem TBMM Azalarının 1958 yılı Ait Borçlarına On Yıl Taksite Bağlanmasına Dair Teklif.....	26
1.1.3.13. Veysi Yardımcı Ve 9 Arkadaşı 6785 Sayılı İmar Kanununun 42. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Teklif.....	27
1.1.3.14. Veysi Yardımcı Ve 23 Arkadaşı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Her Çeşit Orta ve Yüksek Dereceli Okullar Öğretmenleriyle Öğretmenlikten Gelip Milli Eğitim Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilâtında Çalışmakta Olanlara Mev Maaş Derecelerinin Düzeltilmesi Hakkında Teklif	27

2. AĞRI SENATÖRÜ SALİH TÜRKMEN'İN CUMHURİYET SENATOSUNDAKİ FAALİYETLERİ

2.1. Özgeçmişi	28
2.2. Seçimi	28
2.3. Senato Faaliyetleri.....	29
2.3.1. Tapulama Kanunu Tasarısıyla Üzerine Söz Alması.....	29
2.3.2. 2004 Sayılı İcra ve İflâs Kanununun Bâzı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna Bâzı Madde ve Fıkralar Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	30
2.3.3.1963 yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması	30
2.3.4.1965 Mali Yılı Bütçeleri Kanunlaşınca Kadar Devlet Harcamalarına Yetki Veren Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	31
2.3.5. Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	32
2.3.6. 1. Kat Mülkiyeti Kanunu Üzerine Söz Alması	33

2.3.7. Uzman Jandarma Kanunu Üzerine Söz Alması	34
2.3.8. Seçimlerle İlgili Kanunların Bâzı Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunlara Bazı Hükümler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	34
2.3.9. Bolu İlinin Mengen Kazası Pazarköy Nüfusuna Kayıtlı Alioğlu Hayriye'den Doğma 1341 Doğumlu Hayrettin Hami Demiralp'in Cezasının Affı Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	35
2.3.10. 1966 yılı Sanayi Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması.....	35
2.3.11. 1966 Yılı İmar ve İskân Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması	35
2.3.12. Tapulama Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	36
2.3.13. Bâzı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	37
2.3.14. 1967 Yılı Anayasa Mahkemesi Bütçesi Üzerine Söz Alması.....	38
2.3.15. 1967 Adalet Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması	39
2.3.16. 1967 yılı Devlet Plânlama Teşkilâtı Bütçesi Üzerine Söz Alması.....	39
2.3.17. TBMM Bir Heyetin, Arnavutluk Parlâmentosundan Resmî Bir Ziyaret Vukubulduğu Takdirde Bu Davete İcabetin Müşterek Başkanlık Divanınca Uygun Bulunduğuna Dair Başkanlık Tezkeresi Üzerine Söz Alması	40
2.3.18. Türk Silâhlı Kuvvetleri Personel Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	40
2.3.19. Tasarruf Bonoları İhracı Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	41
2.3.20. Başkanvekilleri Seçiminin Başkan Seçimiyle Aynı Oturumda Yapılmasına Dair Önerge Üzerine Söz Alması.....	41
2.3.21. Ankara Üniversitesi 1967 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Üzerine Söz Alması.....	42
2.3.22. 1967 Yılı Bütçesi Kanununa Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	42
2.3.23. 444 sayılı Kanunun 1 ve 2. Maddelerinin Değiştirilmelerine Dair Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması	43
2.3.24. Cumhuriyet Senatosu Tabîî Üyeleri Mucip Ataklı, Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sezai Okan, Mehmet Şükran Özkaya'nın Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması	44
2.3.25. Cumhuriyet Senatosu Tabîî Üyesi Mucip Ataklı'nın, Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması	44
2.3.26. Seçimle İlgili Kanunların Yürürlükten Kaldırılması ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa Bâzı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	45
2.3.27. Cumhuriyet Senatosu Çorum Üyesi Alâeddin Çetin'in Yasama Dokunulmazlığının	

Kaldırılması Hakkında Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması	45
2.3.28. Eleşkirt Kasabasına Getirilmesi İstenilen İçme Suyu, İhalesine Dair Sözlü Soruşuma İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşeoğlu'nun Verdiği Cevap.....	46
2.3.29. Cumhuriyet Senatosu Danışma Kurulunun, 5 Temmuz 1968 Tarihinden Muteber Olmak Üzere 30 Eylül 1968 Tarihine Kadar Tatile Girmesine Dair Kararı Üzerine Söz Alması	47
2.3.30. Halk Bankası ve Halk Sandıkları Hakkındaki Kanununun 4. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	47
2.3.31. İstanbul Belediyesince 6188 sayılı Kanun Hükümlerine Tefikan Güzel Konutlar Yapı Kooperatifine Tahsis Olunan Arsa Hakkında Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonu, Üzerine Söz Alması.....	48
2.3.32. Yem Sanayii TAŞ ile Aksaray Azmi Millî, Ülfet Gıda ve Sabun Sanayii, Güney Doğu Sanayi ve Ticaret, Kauçuk Sanayii TAŞ'nin 1964, 1965 1966 Yılları Hesap Neticeleri Üzerine Söz Alması.....	49
2.3.33. Cumhuriyet Senatosu Tabîi Üyeleri Mucip Ataklı, Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sezai O'Kan ve Mehmet Şükran Özkaya'nın Yasama Dokunulmazlıkları Hakkındaki Rapor Üzerine Söz Alması	49
2.3.34. 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanunun Bâzı Hükümlerinin Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	50
2.3.35. 1969 Yılı Danıştay Bütçesi Üzerine Söz Alması	50
2.3.36. Sanayi Bakanlığı 1969 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	51
2.3.37. İmar ve İskân Bakanlığı 1969 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	51
2.3.38. Avukatlık Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	51
2.3.39. Çeşitli Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	52
2.3.40. Arsa Ofisi Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	52
2.3.41. 2284 sayılı Türkiye Halk Bankası Kanununa Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Teklifi	53
2.3.42. Kooperatifler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	53
2.3.43. İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin «İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi» adı Altında Ege Üniversitesine Katılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	54
2.3.44. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	54
2.3.45. Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlâmento Komisyonuna Üye	

Seçiminin Anayasanın 86'ncı Maddesine Aykırı Bulunduğuna ve Başkanlık Divanının Bu Konularda Hassas Olmaları Gerektiğine Dair Söz Alması	56
2.3.46. Cumhuriyet Senatosu Niğde Üyesi Kudret Bayhan'ın, Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlâmento Komisyonu Seçimlerine Dair Söz Alması	56
2.3.47. Millî Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve İktisadî ve Ticarî İlimler Akademileri 1970 Bütçeleri Üzerine Söz Alması.....	57
2.3.48. Ticaret Bakanlığı 1970 Yılı Bütçesi Üzerine Söz Alması.....	57
2.3.49. Yüksek Hâkimler Kurulu Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	58
2.3.50. Avukatlık Kanununun Bâzı Maddelerini Değiştiren Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	58
2.3.51. Adalet Bakanlığı 1970 Yılı Bütçe kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması .	59
2.3.52. Maliye Bakanlığı 1970 yılı Bütçesi Üzerine Söz Alması.....	60
2.3.53. 22 Nisan 1962 tarihli ve 45 sayılı Yüksek Hâkimler Kurulu Kanununun Bâzı Maddelerinin Yeniden Düzenlenmesine ve Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	61
2.3.54. 274 Sayılı Kanunun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve 31. Maddesine 1. Fıkra ile Bu Kanuna 2 Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	61
2.3.55. 6.6.1927 Tarih ve 1076 Sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bâzı Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	62
2.3.56. 2.7.1967 Tarih ve 926 Sayılı Türk Silâhlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bâzı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	63
2.3.57. Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	63
2.3.58. 654 Sayılı Toplum Zabıtası Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	64
2.3.59. 964 Sayılı Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği Kanununun, Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması .	65
2.3.60. Başkanın 43. Birleşimde Cereyan Eden Hâdiseler Hakkında Demeci Üzerine Söz Alması	66
2.3.61. 1970 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı (A/3) İşaretli Cetvelin Millî Savunma Bakanlığı Kısımında Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	66
2.3.62. 5383 Sayılı Gümrük Kanununun 126. Maddesinin 5. Fıkrasının 6. Bendinde Yapılan Değişiklik Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	66
2.3.63. Tedbirsizlik ve Dikkatsizlik Neticesi Ölüme ve Yaralanmaya Sebebiyet	

Vermekten Hükümlü 1940 Doğumlu Emin-oğlu Elif'ten Doğma Assb. Kd. Başçavuş Ceylân Kökten Hakkında Özel Af Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	68
2.3.64. Sıkıyönetim Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	68
2.3.65. 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanun ile Diğer Kanunların Bâzı Hükümlerinin Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	69
2.3.66. İstanbul Boğaz Köprüsü ve Çevre Yolu Projesi Hakkındaki Gecekonduların Tasfiyesi Hakkında Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması.....	69
2.3.67. 5434 sayılı T.C Emekli Sandığı Kanununa Geçici Bir Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi üzerine Söz Alması	69
2.3.68. Özel Yüksek Okul Öğrencilerinin Öğrenimlerine Devam Edebilmeleri İçin Açılacak Resmî Yüksek Okullar Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	71
2.3.69. Boğaziçi Üniversitesi Adiyle İstanbul'da Bir Üniversite Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	72
2.3.70. 17.7.1964 Tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 123. Maddesinin Tadili Hakkındaki Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması	72
2.3.71. 1972 Yılı Anayasa Mahkemesi Bütçesi Üzerine Söz Alması	73
2.3.72.1972 Yılı İçişleri Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması.....	73
~~23~~ Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	74
~~24~~ Dernekler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	75
~~25~~ Toprak ve Tarım Reformu Ön tedbirler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması	75
~~26~~ Toptancı Halleri Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması.....	76
~~27~~ 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması	76
~~28~~ TC Anayasasının 30, 57, 136, 138 ve 148. Maddelerinin Bazı Fıkralarının Değiştirilmesi ve 2 Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 397 TBMM Üyesinin Tekliflerinin Millet Meclisince Kabul Olunan Metni Üzerine Söz Alması.....	77
~~29~~ Eski Eserler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	78
~~30~~ Yem Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	78

3. AĞRI SENATÖRÜ KASIM KÜFREVİ'NİN CUMHURİYET SENATOSUNDAKİ FAALİYETLERİ

3.1. Özgeçmişi:	80
3.2. Bilimsel ve Edebi Hayatı	80
3.3. Seçimi:	81
3.4. Kasım Küfrevi'nin Senato Öncesi Faaliyetleri	82

3.4.1. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı ilinin merkez ve ilçelerinde, her bakanlığın yapacağı yatırım ve göreceği kamu hizmetlerinin neler olacağına dair yazılı soru önergesi ve Başbakan adına Devlet Bakanı Cihat Bilgehan'ın yazılı cevabı	82
3.4.2. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Horasan demiryolunun Karaköse'ye kadar uzatılmasının düşünülüp düşünülmediğine dair sorusu ve Bayındırlık Bakanı Etem Erdinç'in yazılı cevap	83
3.4.3. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı uçak seferlerinin hangi tarihte kaldırıldığına dair sorusu ve Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk'ün yazılı cevabı	84
3.4.4. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı ili merkez ve ilçelerinde, plân ve program icabı olarak 1967 yılında her Bakanlığın yapacağı yatırımların nelerden ibaret olduğuna dair sorusu ve Başbakan Süleyman Demirel'in yazılı cevabı	86
3.4.5. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin Horasan demiryolunun Karaköse'ye kadar uzatılmasına dair sorusu ve Bayındırlık Bakanı Orhan Alp'in yazılı cevabı	87
3.4.6. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı ilinde, 1969 yılında yapılacak yatırımlara dair Başbakan'dan yazılı sorusu	87
3.4.7. Hatay Milletvekillerinin seçim tutanakları hakkında Tutanakları İnceleme Komisyonu raporu Üzerine Söz Alması	88
3.4.8. Maarif Teşkilâtına dair olan 789 sayılı Kanunun 22. maddesinin yürürlükten kaldırılması hakkındaki kanun teklifi	88
3.4.9. Diyanet İşleri Başkanlığı 1951 yılı Bütçesi Üzerine Söz Alması	89
3.4.10. Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1951 Yılı Bütçeleri Üzerine Söz Alması	90
3.4.11. 2510 sayılı İskân Kanununun 5098 sayılı Kanunun 12. maddesinin Değiştirilmesi ve Yasaklığı Kaldırılan Yerlerle, 5227 sayılı Kanun Üzerine Söz Alması	91
3.4.12. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Üzerine Söz Alması	92
3.4.13. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1952 Yılı Bütçeleri Üzerine Söz Alması	92
3.4.14. 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun tekrar meriyete girmesi hakkındaki Kanun Üzerine Söz Alması	93
3.4.15. Millî Eğitim Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1953 Yılı Bütçeleri Üzerine Söz Alması	94
3.4.16. Namık Kemal Mahallesiindeki Memur Evlerinin Satışı ve Resmî Dairelere Tahsisi Suretiyle Tasfiyesi Hakkındaki Kanun Teklifleri Üzerine Söz Alması	95
3.4.17. Üniversiteler Kanununun 46. maddesinin (d) Fıkrasının Değiştirilmesi Kanun Üzerine Söz Alması	96

3.4.18. Manisa Mebusu Refik Şevket İnce ve Erzurum Mebusu Bahadır Dülgerin, Arzuhal Encümeni Mazbatası Üzerine Söz Alması.....	97
3.4.19. İlkokul öğretmenleriyle ilkokul öğretmenliğinden gelip de muhtelif dereceli okullarda ve MEB Çalışanların Aylık Dereceleri Hakkındaki Kanun Üzerine Söz Alması	97
3.4.20. Maarif Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, ve Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1955 yılı bütçeleri Üzerine Söz Alması	98
3.4.21. Başvekil Adnan Menderes'in Kurduğu Hükümetin Programı Üzerine Söz Alması	98
3.4.22. 1966 yılı Bütçe kanun tasarısı ve Milli Eğitim Bakanlığı ile Bu Bakanlığa Bağlı Bütçeler Üzerine Söz Alması	99
3.4.23. Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin Seçimlerinde Uygulanacak Hükümler Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu Üzerine Söz Alması..	100
3.4.24. Bâzı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Tasarısı ile İlgili Teklifler ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması	101
3.4.25. 1968 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması.....	102
3.5. Kasım Küfrevi'nin Senato Faaliyetleri	102
3.5.1. Cumhurbaşkanınca Seçilen Üye Bahriye Üçok'un 3.12.1974 tarihli 10. Birleşimde «Hacca gidecek vatandaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılması gerekli uyarı» Konusunda Yapmış Olduğu Konuşmanın Kamuoyunda Yarattığı Tereddütler Konusunda Gündem Dışı Demeci.....	102
SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	108
EKLER.....	116
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGE VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

KISALTMALAR

AÇIKLAMALAR

AP

Adalet Partisi

B

Birleşim

BCA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

C

Cilt

CGP

Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP

Cumhuriyet Halk Partisi

CMP

Cumhuriyetçi Millet Partisi

CSTD

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

DP

Demokrat Parti

MP

Millet Partisi

s.

Sayfa

S.

Sayı

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan “Ağrı Senatörleri ve Faaliyetleri” adlı çalışmada 1961 ve 1980 tarihleri arasında Ağrı ilinde Senato Üyeleri olarak seçilmiş Kasım Küfrevi, Salih Türkmen ve Veysi Yardımcı’nın meclisteki siyasi, ekonomi, sosyal ve seçim bölgesi yerel çalışmalarını konu almaktadır. Bu konuda şu ana kadar bir çalışmanın yapılmamış olması büyük bir eksiklik oluşturmaktaydı. Söz konusu çalışma bu alandaki boşluğu gidermek için atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Hazırladığımız çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Ağrı ilinin tarihsel ve coğrafi yapısı, Türk siyasal hayatındaki yasama meclislerinin evrimi, Osmanlı dönemindeki meclis gelenekleri ve Türkiye Cumhuriyeti’nde çift meclisli sisteme geçiş süreci ele alınmıştır. Birinci bölümde, Ağrı Cumhuriyet Senatosu seçimleri ve bu süreçteki siyasi gelişmeler analiz edilmiş, Veysi Yardımcı’nın biyografisi ve Cumhuriyet Senatosu’ndaki faaliyetleri detaylandırılmıştır. İkinci bölümde, Salih Türkmen’in senato sürecindeki çalışmaları ve Ağrı iline yönelik girişimleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Kasım Küfrevi’nin siyasi hayatı, senatodaki yasama faaliyetleri ve bölgeye yönelik girişimleri ele alınmıştır. Sonuç bölümünde, Cumhuriyet Senatosu’nun Ağrı siyasetine etkileri genel bir değerlendirme çerçevesinde ele alınmıştır.

Tezin hazırlanması sürecinde, birincil kaynaklardan geniş ölçüde yararlanılmıştır. TBMM Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergileri ve Resmî Gazete gibi temel belgeler titizlikle incelenmiş, ayrıca YÖK Ulusal Tez Merkezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kütüphanesi, çeşitli ansiklopediler, akademik makaleler, gazete arşivleri ve konu ile ilgili diğer eserlerden faydalanılmıştır. Arşiv araştırmaları sonucunda, senatörlerin yasama faaliyetlerine ilişkin orijinal verilere ulaşılmış ve bunlar sistematik bir biçimde analiz edilerek sunulmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkı sağlayan birçok kişi ve kuruma teşekkür etmek isterim. Öncelikle, tez sürecinde yönlendirmeleri, akademik katkıları ve değerli eleştirileriyle bana rehberlik eden danışmanım Prof. Dr. Abdulaziz KARDAŞ’a teşekkürü bir borç bilirim. Akademik hayatım boyunca bana her zaman destek olan aileme en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, araştırma sürecinde verdikleri destek ve teşviklerinden ötürü Kick Boks ve Muay Thai Milli Takım Teknik Direktörü Dr. Sinan AĞLAR ile eşim Yüksek Mühendis Özge Ağlar YILDIZLI’ya minnettarlığımı ifade etmek isterim. Bu çalışmanın, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan yasama süreçleri, Cumhuriyet Senatosu’nun işleyişi ve Ağrı ilinin siyasi temsilinin analizi noktasında önemli bir akademik kaynak olmasını ümit ediyorum.

TURAN YILDIZLI

VAN-2025

GİRİŞ

A. AĞRI İLİ COĞRAFİ YAPISI VE TARİHİ

a.a. Ağrı'nın Coğrafi Yapısı

Ülkemizin yedi bölgelerinden biri olan Doğu Anadolu'da yer alan Ağrı ili, Doğu Anadolu bölgesinin Yukarı Murat- Van bölümünde yer almaktadır. Matematik konum olarak 39 ile 40 kuzey enlemleri ve 42-44 doğu boylamları arasında yer alır. Ülkemizin Himalayası olarak bilinen Ağrı deniz seviyesinden 1640 metre rakımdan kurulmuştur. Topraklarının % 45 dağlık olan ilin yüz ölçümü 11.098 kilometre karedir olup Ülkemizin ortalama % 1,4 kısmını kapsamaktadır. Bu alanla yüz ölçümü bakımından 26 sırada yer almaktadır.¹ Kuzeyinde Erzurum, Kars ve Iğdır güneyinde Bitlis ve Van , doğusunda İran ve batısında Erzurum ve Muş bulunur.² Çevresinde belli başlı dağlar, orman, nehir ve ovalar bulunmaktadır. Güneyde Murat nehri ile Körçay suyu, batıda Taşlıçay ve Şeryan, doğuda Körçay geçmektedir. Şehir ova üzerinde olduğu için etrafta gelen sular şehrin güney kısmında geçen Murat nehrine karışmaktadır.³ Doğuda Diyadin ovası, batıda Köseadağ, Kuzeyde Sinek Yaylası ve Güneyde Aladağ ver alır.

Ağrı İl'inin deniz seviyesine göre yüksekliği 1640 metredir. Ülkemizin en büyük dağı olan Ağrı Dağı il sınırları içindedir. Dağın yüksekliği 5,137 metredir. Ağrı Dağı zamanla sönmüş volkanik bir dağdır. Efsanelere konu olan dağ büyük tufandan sonra Nuh'un Gemisinin burada bulunduğu inandırılır.⁴ Ağrı Dağında en zirvesinde Kükürtlü yapıdan dolayı kar yoktur ancak dağın çevresinde dört mevsim boyunca kar var. İl sınırları içerisinde Tendürek ve Şüphan Dağı bulunmaktadır.⁵ Yüzölçümü 11.098 kilometre kare olan Ağrı topraklarının % 31.8'i tarım arazisi, %48.9'u mera ve çayır, %15.3'ü yaylalar, %4'ü tarım dışı arazi oluşturmaktadır.

Ağrı ili merkez ilçeler genellikle volkanik kültelerden oluşmaktadır. Bölge de granit, bazalt, andezit kaya ve lav örtüleri yer almaktadır. Güneyde yer alan Diyadin

¹ <https://agri.ktb.gov.tr/TR-103446/cografi-konumu.html> ((Erişim Tarihi: 10.11.2023)

² [https://www.serka.gov.tr/\(Erişim](https://www.serka.gov.tr/(Erişim) Tarihi: 10.11.2023)

³ 1967 Ağrı il Yıllığı, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 77-83

⁴ <https://agri.ktb.gov.tr/TR-122246/agri-dagi.html> (Erişim Tarihi: 11.22.2023)

⁵ Polat, Deniz Funda Zorbay, 1960 İle 1980 Arasında Ağrı İli, Ahi Evren Üniversitesi, Yüksek Lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2019, s.7

ilçesinde kaplıcalar bulunmaktadır. Kaplıcalar yöresinde traverten ile kalsiyum karbonatı sularının çıktığı yerlerde kalsit ve gayzerit şekiller oluşmuştur. Buradaki kaplıca sularının ısısı 60- 70 derece arasında değişmektedir. Özellikle Diyadin ve Eleşkirt ilçeleri maden bakımında çok zengindir. Genellikle linyit kömür, gümüş, kursun, bakır, cıva ve krom bulunmaktadır.⁶

Bölgenin yer şekilleri iklimi üzerinde etkisini göstermektedir. Ülkemizin en sert ve karasal bölgesinde yer almaktadır. Ülkemizde kışın en soğuk gün 13 Ocak 1940 yılında - 43 C olarak kaydedilmiş. Yazlar sıcak geçerken kışlar sert ve kar yağışlı uzun sürer yılın beş ayı karla kaplıdır. Kışların uzun sürmesiyle ilkbahar ve son bahar ayı çok kısa sürer. Kışın ortalama sıcaklık ocak ayında -10,0 C yazın Ağustos ortalama sıcaklık 21.8 C olmaktadır.⁷

a.b. Ağrı Tarihi

İsmi il sınırları içinde yer alan Ağrı Dağından almaktadır. Coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipli yapmış. M.Ö ilk çağ döneminde bu bölgede Hurilerin hakimiyeti altındaydı. İlk çağ uygarlıklarından Anadolu'da kurulan Hititlerin yıkılmasından sonra birçok beylik kurulmuş. Bu beyliklerden biride ilk başlarda konfederasyon halinde yaşayan Huriler birleşerek Van ve çevresinde başkenti Tuşpa olan Urartu devleti kuruldu. Ağrı ve çevresi bu dönemde Urartuların hâkimiyeti altındaydı.⁸ Urartular; Babil, Asur ve Medlerle savaşmış. Bu savaşlar sonucunda Uratulara Medler son vermiş.

Urartulardan sonra bölgeye Medler ile Persler hakim olmuşlar. MÖ 549-331 yılları arasın da Pers hakimiyeti altında kalan bölge Makedonya kralı büyük İskender'in Gavgamela Savaşında Perslere son vermesiyle bölge el değiştirilmiş. Uzun süre Büyük İskender'in egemenliğinde kaldıktan sonra İskender'in ölümüyle Anadolu'da kurulan Selevkosların hâkimiyetine girmiş. Daha sonraki dönemlerde İranlılar, Romalılar, Bizanslar ve Araplar bölgeyi ele geçirmişler. ⁹ VII. Yüzyıl sonlarına doğru Hz Ömer döneminde Sasanilerle yapılan Kadasiye ve Celula savaşları sonucunda Sasaniler yıkılma

⁶ 1967 Ağrı il age. s. s.81

⁷ <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=H&m=AGRI> (Erişim Tarihi: 12.1.2023)

⁸1967 Ağrı il Yıllığı, age.s.97

⁹ Çetin Yusuf, Ağrı ve Çevresinde Osmanlı Döneminde Mimari Yapılaşma, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, S.10, s. 128. Erzurum, 2008

sürecine girerken Doğuda bulunan Ağrı ve çevresi Müslümanların hakimiyetine girmiş. Ve bu bölgeye Valiler tayin edilmiş.¹⁰

Türklerin Anadolu'ya gelişi eskilere dayanır. Daha önce yapılan araştırmalara göre Türkler Avrupa Hun Devleti tarafından Anadolu'ya ilk akınlar düzenlenmiş. Türklere ait ilk izler genelde Doğu Anadolu'da rastlanmaktadır. XI. yüzyılda Tuğrul ve Çağrı Bey tarafından Anadolu'ya keşif amaçlı seferler düzenlenmiş. Bu dönemde Ağrı ve Çevresi Bizans İmparatorluna bağlıydı.¹¹ Selçuklu Hükümdarı Alpaslan döneminde Bizans'la yapılan Malazgirt savaşında Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış.¹² Selçuklu sonrası bölge Moğol hükümdarı Timur tarafından fethedilmiş. Timur sonrasında Ağrı ve çevresi Akkoyunlu Karakoyunluların eline geçmiş. Akkoyun Hükümdarı Uzun Hasan'ın Oğlu Ziyaeddin burada bir kale yaparak ona kendi adını vermiş. Şuan Ağrının Diyadin İlçesi adını burada almaktadır. 1514'te Yavuz Sultan Selim döneminde Safavilerle yapılan Çaldıran Savaşı sonucunda Ağrıdaki birçok kaleler Osmanlıların eline geçmiş.¹³ IV. Murat İran seferi sırasında Ağrılılarda sefere katılmışlar. Bu sefer sırasında göstermiş olduğu kahramanlıktan dolayı kolunu kaybeden Abdi Paşaya Beyazıt Serhat Sancağı verilmiş.

1877-1878 yılında 93 Harbi olarak geçen Osmanlı Rus savaşında Ağrı ve çevresi Ruslar tarafından işgal edilmiş. Milli Mücadele döneminde Ağrı halkı Kahraman Şanlı Türk Ordumuzla omuz omuza vererek düşmanları ülkemizde atmışlar. Cumhuriyetten önce sancak olan ilimiz 1938 de Ağrı ili adını almıştır.

B. Türk Tarihinde Parlamento ve Çifte Meclis Sistemi

b.a. İslamiyet Öncesi Türklerde Meclis

Türkler, binlerce yıllık geçmişe sahip olan bir millettir ve Avrasya ile Afrika kıtalarında çeşitli büyüklükte çok sayıda devlet kurmuşlardır. Siyasi, askeri güçleri yanı sıra yönetim yapılarıyla da tarihin çeşitli dönemlerinde dünya düzenine katkıda bulunan önemli bir topluluktur. Kadim Türklerde devlete genel olarak "il" veya "el" adı verilirdi. İl;

¹⁰ Başak Bilici, *Seyyahların Gözüyle Ağrı*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, s.32, Ağrı,2022

¹¹ Abdullah Kaya, *Başlangıçtan 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme*, *Ekev Akademi Dergisi*, S.59, s.213-216

¹² F.K, Kienitz, *Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültür Bakımından Dünya Tarihindeki Önemi*, *Belleten Dergisi*, S.196, c.50, s.279-290

¹³ Yusuf Halaçoğlu. (1988). "Ağrı Maddesi". *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, (s. 479-481). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

"uz" adı verilen kabilelerin bir araya gelmesiyle oluşur, kabileler kendi aralarında boy ve soylara ayrılırdı. Uzlar, devleti oluşturan temel birimler olarak bazı idari ve siyasi yetkilere sahipken, boy ve soylar siyasetle doğrudan ilişkisi olmayan sivil birimlerdi. İlk Türk devletlerinde ya birden fazla kabilenin aralarında anlaşarak birleşmesi ya da güçlü bir kabilenin diğerlerini egemenliği altına almasıyla devlet kurulurdu. Orhun Abidelerinde, Kağanın yönetim yetkilerini doğrudan Gök Tanrı'dan aldıkları vurgulanmaktadır. Bu yetki sadece han'a değil, aynı zamanda ailesine de verilmiştir. Bu nedenle, Kadim Türk devletlerinde, Devlet, hükümdar ailelerinin ortak mülkü sayılmış ve yönetimde yüksek otoriteye sahip olarak barındırıldı, sonra en yetkili kişi olarak hatun, yani hükümdarın eşi kabul edilmiştir.

Kadim Türk devletlerinde Devlet işlerinin görüşüldüğü yer, Asya Hunlarında "Toy", Moğollarda "Kurultay", Oğuz Türklerinde ise "Kengeş" veya "Tirnek" gibi isimlerle anılırdı. Bu meclislerde askeri, siyasi, ekonomi, askeri, sosyal ve kültürel konular konuşulur, görüşülür ve karara bağlanırdı. Devlet kuruluşunun başında hükümdar, bey veya hakan bulunurdu; hükümdarın mevcut olduğu zamanlarda kurulu, "başbuğ" veya "aksaçlı" olarak yüklenen baş vezir ya da baş danışmanı tavsiyesinde bulunurdu.¹⁴

Türk devlet yapısı, hükümdarlık, yaşama organı (oyuncak) ve yönetim organı birbirinden bağımsız kurumlar olup, onun birinin farklı karşı karşıya kalması vardı. Kurultaylar, yapılar ve görevleri açısından bir tür halk meclisi olarak da değerlendirilebilirdi. Bu duruma meşruiyet kazandırılmış, kararları onaylayan veya reddeden, yasa önerilerini ele alan, yeni yasalar içeren ve mevcut ürünlerin genişletilmiş yapısı kurulmaktaydı. Ancak kurultayın her zaman hizmetlerinin mümkün olması, günlük sorunları çözmek üzere görüşmek üzere bakanlar kurulu gibi işleyen başka bir meclis daha oluşturulmuştur.¹⁵

Bağımsızlıklarına çok önem veren Türkler, bu mesele mecliste önemli tartışmalar yapmışlardır. Hun devlet MÖ 58. Yılında Kurultayda yaşanan bir tartışmada, dış ve iç saldırılara karşı koyamayan Hun Prensi Ho-han-yeh, danışmanının da görüşüyle Çin egemenliğine girerek durumu kurtarmak istemiştir. Ancak kardeşi Çi-çi ve bazı devlet adamları bu duruma kesin bir şekilde karşı çıkmış, bağımsızlığın başka bir devletin hakimiyeti veya koruması altında değil, kendi güçleriyle kazanılması gerektiğini

¹⁴ Sinan Yazıcı- İsmail Dursunoğlu, Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl,12, s.1,s.91-111. 2009

¹⁵ Aysel Erdoğan, İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Meclis Anlayışı: Toy, Kengeş, Kurultay Örneği, *KSÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 20014, c.11, s.39-52

savunmuşlardır. Böylece devlet adamları ikiye bölünmüş ve konu devlet meclisinde uzun süre tartışılmıştır.¹⁶

b.b. İslamiyet’le Birlikte Türklerde Meclis

İslami dönem Türk devletlerinin yönetim anlayışında, geleneksel Türk idare sisteminin izleri fark edilebilir. Bilindiği üzere, Orta Asya’da kurulan ilk Müslüman Türk devleti Karahanlılar olmuştur. Bu devlet döneminde, Orta Asya Türklerinin önemli bir bölümü İslam Dinini kabul ederek İslam kültürü dairesine girmiştir. İlk Türk devletlerinde görülen "kurultaylar", Müslüman Türk devletlerinde "divan" adıyla devam etmiştir. Hz. Ömer dönemine kadar uzanan divan geleneği, İslam devletlerinde çeşitli isimlerle anılmıştır. Batı Karahanlılarda Meclis-i Âlî, Selçuklularda Dîvân-ı Saltanat veya Dîvân-ı Âlâ, Osmanlılarda ise Dîvân-ı Hümâyûn adları kullanılmıştır. Türk-İslam devletlerinde, devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı yer Büyük Divan veya Divan-ı Saltanat idi. Aynı zamanda bu divana “Divan-ı Vezaret” de denilmekteydi . İşlevi ve görevi açısından bugünkü bakanlar kuruluna benzemektedir. Divan-ı Saltanat’ın başında Yuğruş veya Hacı-i Buzurg adı verilen baş vezir bulunmaktaydı . Vezir, hükümdarın tam yetkili temsilcisiydi. Menşurat-ı Vezaret fermanıyla atanır ve sembolleri altın divit ile sarıktı.¹⁷

b.c. Selçuklularda Meclis

Selçukluların İslamiyet’i resmi devlet dini olarak benimsemelerinden sonra, devletin yönetimi İslami kurallar doğrultusunda şekillendirilmeye başlanmıştır. Ancak, Selçuklu yönetimi İslami temellere dayanmasına rağmen, Oğuz gelenekleri de sürdürülmüştür. Oğuz geleneklerine göre devlet, hükümdar ailesinin ortak malı sayılırdı. Bir kişinin hükümdar olabilmesi için aile bireylerinin onayını alması gerekirdi. Tuğrul Bey ve Alp Arslan, Oğuz geleneklerine göre hükümdarlık makamına gelmişlerdir. Ancak Selçuklu devlet yönetiminde Oğuz geleneklerinin ve İslami kuralların bulunması, hükümdarın mutlak bir yetkiye sahip olmasını engellemiştir. Devlet yönetiminde ikinci derecede önemli olan organ, başkentte bulunan ve Divan-ı Alâ veya Divan-ı Saltanat olarak adlandırılan büyük divandı. Bu divan, vezirin başkanlığında toplanırdı; gerek duyulduğunda hükümdar da bu divana başkanlık edebilirdi. Bu divanda merkezi yönetimdeki üst düzey yetkililer yer alırdı. Hükümdarın tek başına aldığı kararlar da dahil

¹⁶ Salim Koca, Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı, Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, c.2.,s.309-346

¹⁷ Emre Arslantaş, İslam Öncesi ile İlk Türk-İslam Devletlerinde Siyası Yapı ve Dış İlişkilerin Kıyaslaması, *Akademik Bakış Dergisi*, s.65, Ocak- Şubat 2018, s.16-30

b.d. Osmanlı Devleti'nde Meclis

Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra Selçuklu Devleti'nin benimsediği dünya hakimiyeti idealini Osmanlı Beyliği sürdürdü. Bizans'a sınır olmanın yanı sıra izledikleri siyasetle Türkmenleri bir araya getirmeyi başaran Osmanlı Beyliği, kısa sürede Bizans'ın kontrolündeki bölgelerde egemenlik kurdu.¹⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda karar alma organı olarak çeşitli divanlar bulunuyordu. Bunlardan en önemlisi, padişahın bulunduğu yerde onun adına toplanan Dîvân-ı Hümayundu. II. Murad döneminde Dîvân-ı Hümayun olarak anılmaya başlanan bu divan, Edirne'de kurulmuş olup, bazen padişahın başkanlık ettiği ve belirli kuralların geçerli olduğu bir yapıydı..

Dîvân-ı Hümayun, tam anlamıyla gelişimini Fâtih Sultan Mehmed döneminde tamamlamaya başladı. Fâtih'e atfedilen ünlü kanunnâme, bir tür anayasa düzeni oluşturmuş, devletin başlıca makamlarını ve Dîvân-ı Hümayun'u düzenlemiştir. Fâtih'in getirdiği en büyük yenilik, divanda padişahın başkanlığının kesinlikle kaldırılması ve bu görevin vezîriâzama devredilmesidir.

Sultan Mahmud döneminde temelleri atılan modern devlet düzeninin kurulması, Tanzimat Dönemi'nde de sürmüştür. 1839'da II. Mahmud'un vefatıyla yerine geçen Abdülmecid, yenileşme hareketini devam ettirmiştir. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşid Paşa'nın öncülüğünde 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı olarak da bilinen Gülhane Hattı Hümayûn ilan edilmiştir. İstanbul Gülhane Parkı'nda, devletin üst düzey yetkilileri ve yabancı elçilerin huzurunda okunan bu ferman, Osmanlı tarihinin ilk gerçek anayasal belgesi olarak kabul edilmiştir.²⁰

Tanzimat Fermanı ile Sultan Mahmud döneminde kurulan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâmı Adliyye, bir süre sonra görevlerinin bir kısmını yeni kurulan Meclis-i Âlî-i Tanzîmat'a devretmiştir. Bu meclis, gerekli kanun ve düzenlemeleri hazırlamak, ülkenin düzeni ve imarı için alınacak önlemleri görüşmek ve karar almak amacıyla kurulmuştur. Meclis-i Âlî-i Tanzîmat daha sonra Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ile birleştirilmiş ve 1861'de "Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye" adını almıştır. Bu meclis, etkin bir yasama meclisi ve yapılan

¹⁸ Sinan Yazıcı- İsmail Dursunoğlu, Tarihîsel Süreçten Günümüze Meclisin Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi, *HÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c:2, s.1 s.80-100

¹⁹ Yaşar Demir, Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Bizans-Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Müesseseler, *İHYA, Uluslararası İslam Araştırma Dergisi*, c.3, s.2, s.s. 55-90

²⁰ Cem Eroğlu, *Anayasa Hukukuna Giriş*, İmaj Yayınevi, Ankara, s. 210

yasaları denetleme yetkilerine sahip olmuştur. 1868'de ise "Şûrâ-yı Devlet" kurulmuştur. Şûrâ-yı Devlet, bir yasama organı gibi çalışmış ve ilk defa temel grupların temsili sağlanmıştır.²¹

Tanzimat dönemiyle birlikte hukuk, devlet tarafından belirlenen kurallar haline gelmiştir. İmparatorluğu modernleştirip kurtarabilmek için devlet aygıtı kullanılmaya çalışılmıştır. Yapılan reformlar, klasik padişah fermanları olarak değil, yönetmelikler şeklinde kurallara dönüştürülmüştür. Bu sürecin sonunda, 1876'da Kanun-i Esasi yayımlanmış ve Osmanlı Devleti gerçek bir parlamentoya sahip olmuştur.²²

1876'da iç ve dış gelişmelerin etkisiyle II. Abdülhamid ve Midhat Paşa'nın anlaşmaları, I. Meşrutiyet'in ilanıyla sonuçlanmıştır. Türklerin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte, Osmanlı Parlamentosu olarak adlandırılan Meclis-i Umumi açılmıştır. Meclis-i Umumi, atanan üyelere oluşan Meclis-i Ayan ve seçimle belirlenen Meclis-i Mebusan'dan meydana gelmiştir.²³

Osmanlı Parlamentosu, iki meclisli bir yapıdan oluşmaktaydı: Heyet-i Âyan ve Heyet-i Mebûsan. Heyet-i Âyan, günümüz senatolarına benzeyen bir ikinci meclis olarak işlev görürdü. Bu meclisin üyeleri doğrudan padişah tarafından atanırdı ve üye sayısı, Heyet-i Mebûsan'ın üçte birini aşamazdı. Heyet-i Âyan üyesi olabilmek için kırk yaşını tamamlamış, güvenilir ve devlet işlerinde bulunmuş olma şartları aranırdı. Üyelik, ömür boyu devam ederdi. Heyet-i Mebûsan üyeleri ise Osmanlı vatandaşı elli bin erkek nüfusa karşılık bir temsilci seçilerek belirlenirdi. Seçimler dört senede bir yapılır ve üyeler yeniden seçilebilirdi. Kânûn-ı Esâsî'de seçim sistemine dair tek hüküm "gizli oy" ilkesiydi. İki dereceli basit çoğunluk sistemi uygulanmış olup seçilen üyeler sadece kendi bölgelerinin değil, tüm Osmanlı'nın vekili sayılırdı. Ancak 93 Harbi nedeniyle hükümet şiddetle eleştirilince, 14 Şubat 1878'de Sultan, Meclis'i feshederek Meclis kapatmış ve üyelere bölgelerine geri dönmelerini emretmiştir.²⁴

Her bölgeye düşen mebus sayısı şunlardır:

²¹ Tunca Özgişi, Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, 1ç Baskı TBMM Basımevi, Ankara, s.16-22

²² Musa Çaldırcı, *Osmanlı Devletinde Yerel Yönetimler*, TODAİE Yayınları, c.2. s.5-16

²³ Halil İnalçık- Mehmet Seyidanlıoğlu, *Tanzimat Değişim Döneminde Osmanlı İmparatorluğu*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 380-385

²⁴ Yılmaz Kızıltan, 1. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclisi Mebusan, GÜ, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.26, s. 251-272

Vilâyeti	müslim	Gayr-ı müslim
<i>Edime Vilâyeti</i>	4	4
<i>Tuna Vilâyeti</i>	3	3
<i>Selânik Vilâyeti</i>	3	3
<i>Sofya Vilâyeti</i>	2	2
<i>Hersek Vilâyeti</i>	3	3
<i>Manastır Vilâyeti</i>	2	2
<i>İşkodra Vilâyeti</i>	2	2
<i>Yanya Vilâyeti</i>	3	3
<i>Hüdavendiğâr Vilâyeti</i>	2	2
<i>Kastamonu Vilâyeti</i>	2	-
<i>Ankara Vilâyeti</i>	2	1
<i>Sivas Vilâyeti</i>	2	1
<i>Trabzon Vilâyeti (ile) Canik</i>	2	1
<i>Diyarbakır Maa Harput</i>	2	1
<i>Aydın Vilâyeti</i>	3	2
<i>Adana Vilâyeti</i>	2	1

Konya Vilâyeti 2 1

Haleb Vilâyeti Maa Zur 3 1

Suriye Vilâyeti Maa Kudüs ve Cebel-i 4 3

Lübnan Bağdat Vilâyeti 2 1

Basra Vilâyeti Maa Necid Cezayir-i 2 3

Bahr-i Sefid Vilâyeti maa Kıbrıs

Girit Vilâyeti 1 1

Hicaz Vilâyeti 2 -

<i>Yemen Vilâyeti</i>	2	
<i>Trablusgarb Vilâyeti</i>	2	-
<i>Dersaadet</i>	5	5
<i>Mısır</i>	5	-
<i>Tunus</i>	5	-
<i>TOPLAM</i>	80	50

Bu tablo Osmanlı Devleti'nin vilayetlerindeki Müslüman ve Gayrimüslim nüfusun temsili açısından meclisteki milletvekili dağılımını gösteriyor olabilir. Tabloyu yorumlarken şu noktalar öne çıkıyor:

Müslüman ve Gayrimüslim Temsili:

Osmanlı vilayetlerinde toplam 80 Müslüman ve 50 Gayrimüslim temsilci bulunuyor.

Bu durum, Müslüman nüfusun mecliste daha fazla temsil edildiğini gösteriyor.

Bölgesel Dağılım:

Dersaadet (İstanbul) en fazla temsil edilen bölge (5 Müslüman, 5 Gayrimüslim).Edirne, Suriye ve Mısır gibi önemli vilayetlerde de yüksek temsil oranları var.Anadolu'daki vilayetlerde Müslüman temsilci sayısı genellikle Gayrimüslimlerden fazla. Kastamonu, Hicaz ve Trablusgarp vilayetlerinde Gayrimüslim temsilci bulunmuyor. Gayrimüslimlerin Yoğun Olduğu Bölgeler:

Tuna, Selanik, Hersek, Manastır ve Yanya vilayetlerinde Müslüman ve Gayrimüslim temsilci sayıları eşit. Özellikle Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de Gayrimüslim nüfusun yüksek temsil edildiği görülüyor.

Stratejik ve Ekonomik Merkezler:

İstanbul, Mısır ve Tunus gibi merkezlerin yüksek temsil edilmesi, Osmanlı yönetiminin bu bölgeleri önemli gördüğünü gösteriyor.Aydın ve Halep gibi ticari merkezlerde Gayrimüslim temsilciler de bulunuyor.

Genel Sonuç:

Tablo, Osmanlı'daki milletvekili dağılımında Müslümanların çoğunlukta olduğunu, ancak bazı bölgelerde Gayrimüslimlerin de önemli oranda temsil edildiğini gösteriyor. Özellikle Balkanlar ve büyük ticaret merkezlerinde Gayrimüslimlerin meclisteki temsili dikkat çekici. Bu dağılım Osmanlı'nın çok dinli ve çok milletli yapısına uygun bir temsiliyet sistemini benimsediğini gösteriyor.

23 Aralık 1876 yılında Birinci Meşrutiyet ilan edilmiş, fakat Osmanlı-Rus harbindeki mağlubiyet sonrasında dönemin padişahı Meclis'i feshetmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıllık yönetimi boyunca Jön Türkler güçlenmiş ve 1908 tarihin de Padişaha Meşrutiyeti tekrar geri getirmeye zorlamıştır. Osmanlı tarihinin 1908 yılı, meşrutiyetin kurulduğu, hükümetin yalnızca halk tarafından seçilen bir meclise karşı sorumlu olduğu ve mutlak monarşiye dayalı olan sivil-asker bürokrasisinin siyasi süreçten dışlandığı bir dönemin başlangıcı olarak büyük bir öneme sahiptir. 1908 sonrasında anayasada bazı maddeler yedi kez değiştirilmiş, mutlak yönetim parlamenter bir sisteme dönüştürülmüş, Meclis'in hükümeti düşürmesi kolaylaştırılmış ve hükümetin Meclis'i feshetmesi ise daha zor hale getirilmiştir. Parlamento, hükümetin güvenoyu alamaması durumunda feshedilecek ve üç ay içinde seçim yapılacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Hükümetin padişaha değil, Meclis'e karşı sorumlu olduğu bir mekanizma oluşturulmuştur.

Bu sayede demokratik bir denetim sistemi kurulmuş ve Padişahın 1876'daki yetkileri kısıtlanmıştır.²⁵

Meclis çalışmalarını 1. Dünya savaşına kadar devam etmiş. Ancak . Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Talat Paşa hükümeti istifa etti. Ardından kurulan mütareke hükümetleri ile Vahdettin ve çevresi, İttihatçı çoğunluğa karşı koydu. Siyasi belirsizlik padişahı endişelendirdi ve buna tepki olarak Meclis kapatıldı. Bu nedenle parlamento, mütarekenin imzalanmasından sadece iki ay sonra dağıtıldı, hatta çalışma fırsatı bile bulamadı.²⁶

I. Dünya Harbinde Osmanlı İmparatorluğu, müttefikleriyle birlikte yenilgiye uğradı ve 1918'in Ekim ayında Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşma, Osmanlı topraklarının İtilaf Devletleri arasında paylaşılmasına yol açtı ve ülke içinde bazı ayrılıkçı gruplar ayaklanma hazırlıklarına başladı. Bu süreçte, 1918 yılının sonlarına doğru Anadolu ve Trakya'da vatanın kurtuluşu için mücadeleye başlayacak yurtseverler, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti örgütünü kurdu. M. Kemal Paşa ve arkadaşları da milli egemenlik ilkesine dayalı, bağımsız bir devletin kurulmasını hedeflediler. Bu düşünce tüm vatanseverler arasında destek buldu.²⁷

1919'da İzmir Yunan kuvvetleri tarafından ilhak edilmesi sonrasında, 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilen M. Kemal Paşa ve beraberindekiler, bir gün sonra İstanbul'dan Anadolu'ya doğru yola çıktılar. Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basarak ulusal direniş ve milli egemenliğe geçiş sürecini başlattılar. Samsun ve Havza'da, milletin birlik olmasıyla ulusal istiklal ve kurtuluşun sağlanacağı düşüncesiyle tüm Anadolu'da protesto mitingleri düzenlenmesi için hem sivil hem de askeri makamlara talimat verildi. Bu olaylar zinciri sonucunda Erzurum Kongresi, 23 Temmuz 1919'da toplanmıştır. Kongrede, ulusal meclisin hızla toplanması ve ulusun kaderini belirlemesi kararı alınmıştır. Ayrıca, Heyet-i Temsiliye adında bir yürütme organı oluşturulmuş ve bu organın başkanlığına Mustafa Kemal seçilmiştir. 4 Eylül 1919'da ise Sivas'ta Sivas Kongresi toplanmıştır. Bu kongre, ulusal egemenlik ilkesine dayalı olarak yeni Türk devletinin temelini atmıştır. Vatanın bütünlüğü vurgulanarak Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri birleştirilmiş ve Mebûsan Meclisi'nin toplanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.²⁸

²⁵ İhsan Burak Birecikli, Yüzüncü Yılında 2. Meşrutiyetin İlanı Üzerine Bir İnceleme, *Akademik Bakış*, c.2, s.3, s.s.1-16

²⁶ Tarık Zafer Tuna, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c.2, b.2, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, s.8-16

²⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Ankara 2013, s.15-21

²⁸ Sabır Basmacı, *Cumhuriyet Senatosu ve Hakkari Senatörleri*, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Van 2022, s.34-36

Temsil Heyeti ile Osmanlı Hükümeti ile arasında yapılan görüşmeler sonucunda seçime gidilmiş. Bu seçimlere Rumlar ve Ermenilerin katılmamasıyla, Vahdeddin'in hastalığı bahane edilerek katılmadığı Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının açılışı 12 Ocak 1920'de, savaş şartlarından İstanbul'a ulaşabilen yetmiş iki mebusla gerçekleşti. Mustafa Kemal, meclisin başkanlığına tebrik mesajı gönderdi. Bu meclis, Müdâfaa-i Hukukçuların çoğunlukta olduğu bir yapıya sahipti ve kısa süren faaliyetleri sırasında Mîsâk-ı Milli Beyannâmesi'ni ilan etti. 16 Mart 1920'de İstanbul İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edildi ve İngilizler, bir süre sonra Meclis-i Mebusan'ı basarak Rauf (Orbay) Bey başta olmak üzere bazı Müdâfaa-i Hukukçu mebusları tutuklayarak Limni'ye ve Malta'ya sürdü. Bu olayın ardından meclis, varlığını korumak için kendi iradesiyle oturumlarına ara verdi ve nihayetinde 11 Nisan'da padişah isteğiyle Meclis kapatıldı. Fakat 23 Nisan ayının 23. de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte, bazı milletvekilleri Ankara'ya giderek yeni meclise katıldılar.²⁹

I. TBMM, Türk halkının bağımsızlık mücadelesini yürütmek amacıyla kurulmuştur. Bu meclis, yeni Türkiye'nin ilk ulusal meclisi olarak "Birinci Meclis" olarak anılmıştır. Aynı zamanda, Türk İstiklal Savaşını zaferle sonuçlandırarak yeni Türkiye'nin temelini attığı için "Kurucu Meclis" olarak da adlandırılmıştır. Türk halkının milli ruhunu yansıttığı için "Kuvâ-yı Milliye Meclisi" olarak da bilinir. İlk dönemlerde ise "Meclis-i Âli" "Büyük Millet Meclisi" ve gibi isimler kullanılmıştır.³⁰

b.e. 1923-1960 Arasındaki Dönemde Meclis

1923- 1960 Arasındaki döneme baktığımızda özellikle Cumhuriyet duyurusuyla Türkiye, yeni bir gelişmeye giderek devletin yönetim yapısını değiştirdi. Bu dönem de, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 1923-1945 yılları arasında ülkeyi tek parti olarak yönetti. II. Dünya Harbinin sona ermesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti, tekrar çok partili hayata geçiş sürecine girdi. Bu dönemin en önemli aktörü, 7 Haziran 1945'te CHP'den ayrılan siyasetçilerin oluşturdukları Demokrat Parti (DP) olmuştur. Yine Nuri Demirağ'ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi (MKP) de ilk muhalif partiler arasında yer aldı³¹. Milli Kalkınma Partisi'nin siyasi arenada önemli bir etki yaratamamasının sonucu, yeni bir muhalefet partisinin kurulmasına zemin hazırlayan süreci, Çiftçiye Topraklandırma Yasası'nın meclisteki görüşmeleri sırasında ortaya çıkan tartışmalar başlatmıştır. 17 Ocak 1945'te meclis gündemine gelen Çiftçiye Topraklandırma Yasa Tasarısı için bir komite oluşturulmuştur. Bu gelişmelerden güç bulan Celal Bayar ve üç arkadaşı, 7 Haziran 1945'te Dörtlü Takrir'i takdim etmişlerdir. Bayar, daha önce 1945 yılı bütçesine karşı oy

²⁹ TDF, *İslam Ansiklopedisi*, c.28 s.245-247

³⁰ Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, c.16, Ankara 2002, s.15-27

³¹ M. Necmettin Deliorman, *Nuri Demirağ'ın Hayat ve Mücadeleleri*, Nu.

Matbaası, İstanbul, 1957, s.170-175

kullanmıştı. Bu yüzden, CHP'ye karşı devam eden muhalefetin ön saflarında yer alması, Celal Bayar'ın bu hareketin içinde bulunmasını beklenmedik olmaktan çıkarmıştır. Dörtlü Teklif, CHP Grubu'nun 12 Haziran'daki açık oturumunda görüşülmüş ve Dörtlü Takrir'e sert eleştiriler getirilmiştir.³²

Olayların ardından Fuat Köprülü ve Adnan Menderes, 21 Eylül 1945'in Eylül Ayında partiden ihraç edilmiş, bu durumu eleştiren Refik Koraltan da aynı sonu paylaşmıştır. Bundan sonraki gelişmelerin ardından, Celal Bayar İzmir ve CHP milletvekilliğinden, istifa etmiştir. İstifasından sonra Celal Bayar yeni bir parti kuracaklarını basına duyurmuş ve nihayet 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın liderliğinde Demokrat Parti seçim arenasına girmiştir.³³ 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimler neticesinde bağımsızlar 4, CHP 395 ve DP 66 milletvekili çıkartmıştır.

6 Şubat 1950 tarihinde TBMM'de yeni seçim yasası meclisten geçmiş. Ve yasa tek aşamalı, genel, adil ve özgür seçimleri öngörmekte, sandık kurullarında siyasi parti temsilcilerinin bulunmasını sağlamakta, gizli oy ve açık sayım uygulamalarını getirmiştir. Seçim yasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, Mayıs ayında yapılacak olan seçimler için partiler arasındaki rekabet hız kazanmıştır. Ülke genelindeki Seçimlere CHP ve DP, İstanbul, Ankara, İzmir gibi 22 ilde ise MP katılmıştır. Diğer partiler ise daha sınırlı bir alanda seçime girmiştir; MKP yalnızca İstanbul, Çanakkale ve Tekirdağ illerinde yarışırken, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ile İşçi ve Çiftçi Partisi ise sadece İstanbul'da seçime katılmıştır. Bu durum, farklı partilerin siyasi stratejilerini ve hedefledikleri seçmen kitlesini gösteren önemli bir ayırım yaratmaktadır³⁴.

Bu gelişme, Türkiye'nin siyasi ve sosyal yaşamında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. CHP iktidar partisi konumundan muhalefet partisine dönüşmüş, DP ise iktidara gelmiştir. Celal Bayar cumhurbaşkanı seçilmiş, Adnan Menderes ise başbakanlık görevini üstlenmişti. 1950 genel seçimlerinde büyük bir halk desteğiyle iktidara gelen DP, seçim öncesi verdiği vaatleri yerine getirmeye çalıştı. İlk dört yıl içinde, iç politikada önemli ekonomik reformlar gerçekleştirerek halkın memnuniyetini kazandı. Dış politikada ise Kore'ye asker göndererek ve NATO'ya üye olarak Batı ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirdi. Tüm bu çabalar ve gelişmeler, DP'nin halk nezdinde güçlü ve olumlu bir imaj kazanmasına yol açtı. Somut bir gösterge olarak ise, halkın desteği 1954 seçimlerinde

³² Resul Babaoğlu, İngiliz Belgelerinde Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Partini Kuruluşu ve 1946 Seçimleri, *Sİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.10, ss.370-380

³³ Enis Şahin- Bilal Tunç, Demokrat Partini Kuruluş Süreci ve DP- CHP Mücadelesi, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar dergisi*, c:1, s.2, s.s.31-69

³⁴ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s.170-175

belirgin bir şekilde ortaya çıktı..³⁵ DP, 1954 seçimlerinde 1950 seçimlerine göre daha başarılı olmuş ve bu başarı özellikle Menderes'i etkilemiştir. Menderes, halkın onayıyla izlediği politikaların herhangi bir şüpheye yer bırakmadığı için bu başarıyı elde etti. DP'nin bu dönemdeki başarısının temel kaynağı tarım sektörüydü. DP tarım alanlarını genişletti; sahip olduğu toprakları ve mera alanlarını köylülere dağıttı; tarımın artan mekanizasyonunu teşvik etti ve kredi sağladı, ancak krediyi toprak sahipleriyle adaletli bir şekilde dağıtarak toplumun geneline fayda sağladı. Traktörlerin pratikte kullanılabilmesi için ekili arazinin belirli bir büyüklükte olması gerektiği ve traktör alımının finansal bir fırsat sunduğu bilinmektedir. Bu nedenle traktörler çoğunlukla büyük toprak sahipleri tarafından satın alındı.³⁶

b.f. Darbeye Giden Yol

DP, son dönemlerine baktığımızda özellikle basına karşı izlemiş oldukları politika, Avrupa'dan gelen yardımların kesilmesi, Yunanistan'ın Kıbrıs'a sahiplenmesi, ülkedeki 6-7 Eylül olayları Kriz ortamı, Demokrat Parti içerisinde bazı milletvekillerinin Menderes'i eleştirmesine yol açmıştır. Ülke içinde karışıklıklar başlamış. 1957 yılının sonlarına doğru, Ülkemizde Dokuz Subay olayı olarak bilinen ve İstanbul'da 9 subay tutuklanmış ve hükümete karşı komplo kurmakla suçlanmıştır. Bu tutuklamalar hakkında kamuoyu 16 Ocak 1958'de bilgilendirilmiştir. Millî Savunma Bakanlığı, yaptığı açıklamada çok sayıda tutuklama olmadığını ve Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde geniş çaplı bir komplonun bulunmadığını belirtmiştir. Subaylar mahkemeye çıkarılmış, ancak somut bir kanıt bulunmadığından serbest bırakılmıştır. Sadece durumu ihbar eden ve darbe girişiminin olacağını bildiren subay cezalandırılmıştır.³⁷

Bu dönemde yaşana önemli olaylardan biride Ankara – İstanbul Öğrenci Olaylarıdır.28 Nisan 1960 yılında İstanbul Üniversitesindeki öğrencilerin toplanmasıyla başlamış ve daha sonraki diğer yerlere sıçramış. Olaylar sırasında yaşanan çatışmalar ve polisin silah kullanması sonucu birçok kişi yaralandı. Bu olaylarda, 200 mermi kullanıldığı belirlenmiş ve polis memuru Ali Kutsal'ın tabancasından çıkan kurşun, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi Malatyalı Turan Emeksiz'e isabet ederek ölümüne yol açtı. Emeksiz, Gureba Hastanesi'ne kaldırılmasına rağmen hayatını kaybetti. Bu gelişmelerin ardından, İstanbul Üniversitesi üç gün süreyle tatil edilip, iki ilde sıkıyönetim ilan edilse de, bu önlemler olayların önüne geçemedi. 29 Nisan'da, Ankara'da gerçekleşen

³⁵ Barış Alp, *Demokrat Partinin Muhalefet, İktidar ve Çöküş Yılları (1946-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, AÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, s.83-85

³⁶ İbrahim Halil Okçu, *Demokrat Parti'nin Demokrasi Politikalarının Türkiye'ye Yansımaları*, Yüksek DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisans Tezi, Gaziantep 2021, s.37

³⁷ Faroz Ahmet, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları, İstanbul 2015, s.195-200

ve "Kara Cuma" olarak tarihe geçecek öğrenci olayları patlak verdi..³⁸ Diğer önemli bir olay ise 555 K olayıdır. 5 Mayıs'ta DP taraftarlarının Kızılay'da Başbakan Menderes'e sevgi gösterisinde bulunacakları haberi yayılmıştır. DP destekçileri, Lozan Meydanı ile Kızılay arasındaki kaldırımlarda ve DP İl Merkezinde toplanarak, Meclis'ten dönen Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ı alkışlayacaklardı. Bu gelişmeye karşılık olarak, CHP Gençlik Kolları "555K" parolasını ilgili yerlere duyurmuş ve 5 Mayıs saat 5'te Kızılay'da bir karşı gösteri düzenlemeyi planlamıştır.

DP İl Binası önüne gelindiğinde, binadan "Yaşa Menderes!" tezahüratları ve alkışlar yükselmiş, bunun üzerine kaldırımda toplanan göstericiler karşıt protestoya başlamıştır. Kalabalık, "Yuh! Menderes istifa!" diye bağırarak tepki göstermiştir. Bu olaylar üzerine Başbakan Menderes arabasından inip kalabalığın içine doğru yürümeye başlamış, polisler ise onu kalabalıktan korumaya çalışmıştır. Ancak kalabalık içinde ilerlerken Menderes, yoğun baskı ve itiş kakış sonucu hırpalanmış, kravatı gevşemiştir. ³⁹ Bu gelişmeler sonucunda, ülkede ciddi bir siyasal ve sosyal kriz patlak vermiştir. İstanbul ve Ankara'da yaşanan olaylar, toplumda kardeş kavgasının başladığı izlenimini uyandırmış ve gerginliği artırmıştır. Diğer toplumsal ve siyasal faktörlerin de etkisiyle, ordu içindeki bir grup subay 27 Mayıs 1960'ta darbe gerçekleştirmiştir. Bu darbe, ülkenin siyasi yapısını derinden etkilemiş ve dönemin siyasi gerilimlerini zirveye taşımıştır..⁴⁰

C. Cumhuriyet Senatosunun Kurulması- Yapısı ve Üyeleri

c.a. Senatonun Kuruluşu

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası, Milli Birlik Komitesi (MBK), Türkiye'deki yasama ve yürütme yetkilerini devralmış ve bu dönemde ülke üzerinde yoğun bir yönetim etkisi kurmuştur. Yaklaşık iki hafta sonra sivil halktan oluşan hükümet kurulmuş. Milli Birlik Komitesi yeni Anayasanın yapılmasına ve secim yasasını hazırlamakla yükümlü Koruyu Meclis açılmasına karar verilmiş. Kabul edilen Anayasa halk oylaması sonucu %60.4 ile kabul edildi. Bu aynı zamanda ülkemizde yapılan ilk referandumdur. Bundan sonra Anayasa da TBMM iki meclisten oluşmaktadır. Biri Cumhuriyet Senatosu diğeri Millet Meclisi. 1961 Yapılan seçimlerde halk her meclis için ayrı ayrı oylar kullanmışlar. 15 Ekim 1961 yılında yapılan seçime Cumhuriyet Senatosundan Yeni Türkiye Partisi,

³⁸ Firdes Temizgüney, *1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları*, CTAD, s.27, s.s,181-211

³⁹ Elif Aktaş, 27 Mayıs Darbe Sürecinde Ankara'da Öğrenci Olayları, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.6, s.s, 219-241

⁴⁰ Abdulvahap Akıncı, Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971, *ESOGU İBBF Dergisi*, Nisan 2014, S.55-72

Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi katılmış.⁴¹ 1961 Anayasası hazırlanırken iki taslaktan yararlanılmıştır. Bunlardan ilki “İstanbul Öntaslağı”, diğeri ise “Ankara Öntaslağı” olarak bilinir. Burada dikkat çeken bir unsur, daha önceki dönemde çift meclis sistemi öneren akademik çevrelerin, sonrasında bu süreçte farklı görüşler dile getirerek tartışmayı farklı bir eksene taşımış olmalarıdır. Özellikle Ankara tarafı, İstanbul tarafının önerdiği ikinci meclisin “mesleki temsile dayalı yapısı” ve “sürekli üyelik” kavramını sert bir dille eleştirmiştir.⁴²

1961 Anayasası’nın 63. maddesi, TBMM’yi iki kanatlı bir yapı olarak düzenleyerek, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni *Millet Meclisi* ve *Cumhuriyet Senatosu* olmak üzere iki ayrı meclis olarak yapılandırmıştır. Böylece Cumhuriyet Senatosu kurulmuştur. Cumhuriyet Senatosu’nun kurulmasının temel nedeni, yasamanın daha etkili ve verimli çalışacağı düşüncesine dayanmaktadır.

c.b. Senatonun Yapısı- Üyeleri

1961 Anayasası’nın 70, 72 ve 73. maddeleri, Senato’nun yapısıyla ilgili düzenlemeleri içermektedir. Anayasanın 70. maddesinde Cumhuriyet Senatosu’nun kuruluşu açıklanmaktadır: " Cumhuriyet Senatosu, halk tarafından seçilen 150 üye ve Cumhurbaşkanı tarafından atanan 15 üyeden meydana gelmektedir. 1961 Anayasası uyarınca 157 Sayılı Kanun’a göre, Milli Birlik Komitesi (MBK) Başkanı ve üyeleri ile eski cumhurbaşkanları, herhangi bir yaş kısıtlaması olmaksızın Cumhuriyet Senatosu’nun doğal üyeleri olarak kabul edilir. Bu doğal üyeler, Senato’nun diğer üyeleri için geçerli olan tüm kurallara tabidir. Cumhuriyet Senatosuna doğal üye olarak katıldıktan sonra bir siyasi partiye üye olanların doğal üyelik statüsü, partiye katıldıktan sonra yapılan ilk Cumhuriyet Senatosu üyelik seçimi ile sona erer. Cumhuriyet Senatosu üyelerinin görev süresi Anayasa’nın 73. maddesinde düzenlenmiştir: "Cumhuriyet Senatosu üyelerinin görev süresi altı yıldır. Görev süresi dolan üyeler yeniden seçilebilir. Genel oyla ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerin üçte biri, her iki yılda bir yenilenir. "⁴³ Senatoda toplam 26 doğal üye yer almıştır. 1961 Anayasası’nın kabulüyle 23 Milli Birlik Komitesi üyesinden 21’i (İrfan Baştuğ vefat etmiş, Cemal Madanoğlu istifa etmiştir) "doğal senatör" unvanıyla Cumhuriyet Senatosuna katılmıştır. Bu süreçte Sıtkı Ulay ve Osman Köksal istifa ettiğinden, Fikret Kuytak ise vefat ettiğinden, 1971’de bu unvanla Senatoda kalanların sayısı 18 olmuştur. Bu kişiler daha sonra Milli Birlik Grubu’nu (MBG) oluşturmuşlardır. 1961 Anayasası’nın 72. maddesine göre, kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim görmüş

⁴¹ Armağan, Servet, Türkiye’de Parlamento Seçimi, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.33, S.3-4, s.82

⁴² Tunca Özgişi, Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri, *Türkiyat Mecmusası*, c.21, ss.292-323

⁴³ T.C. Resmi Gazete, 20.07.1961,10859

olan ve milletvekili seçilmesine engel bir durumu bulunmayan her Türk vatandaşı, Cumhuriyet Senatosuna üye olarak seçilebilir. Cumhuriyet Senatosunun genel oyla ve cumhurbaşkanınca seçilen üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yenilenir. Genel oyla seçilen senatörlerin toplam sayısı 150'dir. 1961-1980 yılları arasında, genel oyla seçilen 412 üye senatör olarak görev yapma hakkını elde etmiştir. Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde Türkiye, (A, B, C) olarak adlandırılan üç farklı seçim bölgesine ayrılmıştır.⁴⁴

A Grubu İlleri: İzmir (6), Konya (5), Manisa (4), Sivas (4), Aydın (3), Ordu (3), Zonguldak (3), Bolu (2), Çorum (2), Kastamonu (2), Gaziantep (2), İçel (2), Malatya (2), Maraş (2), Sinop (1), Adıyaman (1), Bilecik (1), Edirne (1), Çankırı (1), Kırklareli (1), Kırşehir (1), Nevşehir (1),.

B Grubu İlleri: Ankara (7), Adana (4), Bursa (4), Afyonkarahisar (3), Kayseri (3), Trabzon (3), Giresun (2), Denizli (2), Diyarbakır (2), Eskişehir (2), Kocaeli (2), Tekirdağ (2), Muğla (2), Niğde (2), Sakarya (2), Urfa (2), Bingöl (1), Gümüşhane (1), Tunceli (1), Uşak (1)

C Grubu İlleri: İstanbul (10), Balıkesir (4), Erzincan (4), Samsun (4), Erzurum (3), Kars (3), Antalya (2), Çanakkale (2), Hatay (2), Kütahya (2), Tokat (2), Mardin (2), Yozgat (2), Burdur (1), Ağrı (1), Amasya (1), Artvin (1), Bitlis (1), Hakkâri (1), Isparta (1), Muş (1), Rize (1), Siirt (1), Van (1)⁴⁵

26 Ekim 1961'den 12 Eylül 1980'e kadar Cumhuriyet Senatosu için seçilen 498 üyenin 4'ü göreve başlamadığı için toplamda 494 üye görev yapmıştır. Senatör seçilmek için 40 yaşını doldurma şartı bulunmasından dolayı, Cumhuriyet Senatosu üyelerinin yaş ortalaması Millet Meclisine göre daha yüksektir. Nitekim, 50 yaşın üzerindeki Cumhuriyet Senatosu'nun %40'ını, 60 yaşın üzerindeki ise %10'dan fazlasını oluşturmaktadır. Bu oranlar Millet Meclisi'nde daha düşüktür; örneğin, 60 yaşın üzerindeki üyeler Senato'dakilerin yarısı kadar, yani %5 oranındadır..⁴⁶

⁴⁴ T.C. Resmi Gazete, 31.05.1961, 10816

⁴⁵ T.C. Resmi Gazete, 30.05.1961, 4186-4188

⁴⁶ Mehmet Yalçın Pantül-Bekir Sıtkı Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci İkinci Meclisler*, CS Vakfı Yayınları, Haziran 1982

1. AĞRI SENATÖRLERİ VE FAALİYERLERİ

27 Mayıs 1960 askeri darbe sonrası Milli Birlik Komitesi ülkede yasma görevini üstlenmiş. Yaklaşık iki hafta sonra sivil halktan oluşan hükümet kurulmuş. Milli Birlik Komitesi yeni Anayasanın yapılmasına ve seçim yasasını hazırlamakla yükümlü Koruyu Meclis açılmasına karar verilmiş. Yeni Anaysa halk oylaması sonucu %60.4 ile kabul edildi. Bu aynı zamanda ülkemizde yapılan ilk referandumdur. Yeni Anayasaya göre TBMM iki meclisten oluşmaktadır. Biri Millet Meclisi diğeri Cumhuriyet Senatosu. 1961 Yapılan seçimlerde halk her meclis için ayrı ayrı oylar kullanmışlar. 15 Ekim 1961 yılında yapılan seçime Cumhuriyet Senatosundan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk ve Yeni Türkiye Partisi katılmış .⁴⁷ C seçim bölgesine dahil olan Ağrı ili, Cumhuriyet Senatosu'nda bir senatör ile temsil edilmiştir. Ağrı'da toplam dört senatör seçilmiştir. Seçilen senatörler arasında Veysi Yardımcı, Salih Türkmen ve Kasım Küfrevi bulunmaktadır.

Ağrı ilimizde Cumhuriyet Senato seçimine kadar seçim tarihine baktığımızda tek parti döneminde yani 1923- 1943 yılı arasında toplam on yedi milletvekili çıkardığını görmekteyiz.⁴⁸ 1. TBMM genel seçiminde M. Atıf Bey, Dr. Refik Saydam, Süleyman Sudi Acar, Hacı Mehmet ve Şevket Beyazıt; 2. Dönem Şefik Baydar, Süleyman Sudi Acar; 3. Dönem Halit Bayrak, İhsan Tav ve Şefik Baydar; 4. Dönem Halit Bayrak, İhsan Tav ve Mehmet Hatipoğlu; 5. Dönem Halit Bayrak, İhsan Tav, Mehmet Hatipoğlu ve Hüsamettin Kural.⁴⁹

1.1. Ağrı Senatörü Veysi Yardımcı'nın Cumhuriyet Senatosundaki Faaliyetleri

1.1.1.Özgeçmişi

1908 de Hicri takvime göre 1324 yılında Ağrının Doğubayazıt ilçesinde dünyaya geldi. Babası Celal Efendi annesi Nazife Hanımdır. İlkokul ile ortaöğretimini Doğubayazıt'ta yaptı. Liseyi İstanbul Erkek lisesinde mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölünden eğitimi devam ederken İstanbul Adliye İcra Dairesinde katiplik yaptı. Daha sonra Fatih 14. İlkokulunda vekillik öğretmenlik yaptı. Üniversite den

⁴⁷ Servet Armağan, Türkiye'de Parlamento Seçimi, *İstanbul Hukuk Meçmuası*, s.82

⁴⁸ TÜİK, Milletvekili Genel Seçimi 1923-2011, Çankaya-Ankara,s.8.

⁴⁹ <http://www.agri.gov.tr/gecmis-donem-milletvekillerimiz> (Erişim Tarihi: 24.12.2023)

mezun olunca yeni görev yeri Erzurum Erkek Lisesi oldu. Mesleğinin ikinci yılında vatani görevini yerine getirmek için askere gitti. 1 Kasım 1935'te terhiş edilerek öğretmenlik görevini Haydarpaşa Anadolu lisesinde başladı. 30 Temmuz 1959'da Almanya 1. Bölge Öğrenci Müfettişi Yardımcılığına atandı. Bir yıl dolmadan ülkeye geri gelerek ikinci defa İstanbul Erkek Lisesinde görev yapmış.1961 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra TBMM 12. Döneminde yapılan genel seçimde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden aday olarak Cumhuriyet Senatosu Ağrı üyeliğine seçildi. Yeni partisinde bir yılı dolmadan Adalet Partisine geçti. Senatoda Milli Eğitim Komisyonunda görev aldı. Yardımcı özellikle eğitim sorunları konusunda genel kurulda konuştuğunu görmekteyiz. 1964'teki yapılan seçimde seçilmeyerek senatoya veda etti. Daha sonraki dönemlerde tekrardan okullarda tarih öğretmeni olarak çalışmış. 1969 yılında emekli oldu. 1971 yılında da vefat etti.⁵⁰

1.1.2 Seçimi: Veysi Yardımcı 15 Ekim 1961'de yapılan seçimde Ağrı'da CHP'den senatör olarak seçilmiş. 1961 seçiminde Ağrıda ilimizde senato seçim sonuçlarına ilişkin bilgi ve partilerin aldığı oy oranı şu şekildedir:

AĞRI İLİ

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 81,844

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 69.768

Katılım Oranı % : 85,2

Geçerli Oy Sayısı: 67.238

Milletvekili Sayısı: 3

Siyasi partiler ve bağımsızların aldığı oy oranı ve sayısı ise şu şekildedir:

Cumhuriyet Köylü Millet Partisi: 23.094 (34,3)

CHP: 21.759 (32,3)

⁵⁰ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerini Özgeçmişleri C.1 1961-1964*, s. 83-84

1. 1.3.Senato Faaliyetleri

1.1.3.1. Cumhuriyet Senatosu İç Tüzüğü'nün Komisyonlarla ilgili Maddesi Hakkında İçtüzük Komisyonu Raporuyla İlgili Söz Alması

Veysi Yardımcı, Cumhuriyet Senatosu İç Tüzüğü'nün Komisyonla ilgili Maddesi Hakkında İçtüzük Komisyonu Raporu ile ilgili maddenin kabulü tarafından olduğunu bu tür maddeler hazırlanırken Avrupa'daki kaynakların incelenmesi ve bunların tercüme edip bunları üyelere dağıtılması gerektiğini belirtmiştir. Tarih boyunca bu tür olaylara şahit olduğunu dile getiren Yardımcı, Avrupa'daki kaynakların ister eleştirilsin ister eleştirilmesin yapmak istediğimiz bir şeyi her ne olursa olsun sosyal ve meclis bünyemize uygun olması gerektiğini belirtmiş. Bu tür şeylerin faydalı olduğunu belirten Yardımcı bu durumu M. Kemal'in sözüyle " Ne Mutlu Türküm diyene" desteklerken meclisin bu tür durulmada Avrupa gibi değil de Türk gibi düşünmesi gerektiğini ifade etmiştir⁵²

1.1.3.2. İsmet İnönü'nün Teşkil Ettiği Hükümet Programının Görüşülmesi ile İlgili Söz Alması

Hükümet Programı çerçevesi içinde geçen eğitim davası üzerine söz alan Yardımcı, Özellikle İlkokul, Ortaokul, Lise, Üniversite ve sanat okulları hakkında taleplerini dile getirmiştir. Konuşmasına devam ederken özellikle bu okullarda sürekli çalışacak kaliteli öğretmenler yetiştirilmeli dünya tarihine ışık tutan ve Kökeni Orta Asya'dan beri gelen Türk Milletinin Medeniyetini yükseltmemiş gerektiğini savunmuştur. Türk Milletinin refahı için alınacak tedbirler arasında Eğitim davası için program da yer alan ' Uzun vadeli bir plan ve programa eğitimin bağlanması keyfidir' denildiğini dile getiren Yardımcı, bu durumun açık ve net olmadığını aynı zamanda yararlı güzel bir neticenin alacağını şimdiye kadar gelen hükümetlerin programlarında bu tür vaatler yapılmasına rağmen bu uygulamanın sonuca gitmediğini ancak yeni hükümetin bu davayı layıkıyla yapacağını belirtmiştir.⁵³

⁵¹ TUIK, *Millevakili Genel Seçimleri (1923-2010)*, Ankara, s.29.

⁵² CSTD. C:1, B:5, 15.11.1961, 50

⁵³ CSTD C:1, B:10, 29.11.1961, 156

1.1.3.3. Evvelce Muhtelif Şehirlerimizde Yapılmış Olan İstimlaklere Dair İçişleri ve Maliye Bakanlıklarından Sözlü Soru

Veysi Yardımcı, İçişleri ve Maliye bakanın mecliste bulundukları sırada “Şehirlerimizde yapılmış olan istimlaklere dair Sorusunun cevaplamasını istemiştir. Meclis başkanı ise Maliye ve İçişleri bakanının mecliste bulunduklarında bu soruya cevaplamasını söylemiştir.⁵⁴

1.1.3.4. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Cumhuriyet Senatosu Ağrı üyesi Veysi Yardımcı, Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinde söz alarak daha önceki konuşmalarda senatörlerin bütçe eleştirisi yaparak ve öğretmenlerimizi övdüklerine bir kişinin ise öğretmenlerimizi alışma durumu üzerine bahsettiğini ve Başkanın bu konu üzerinde yeterince durmadığını bu konun üzerinde bilgi vermesini istemiştir.⁵⁵

1.1.3.5. Ataşelerinin Avrupa'daki Ödevlerinin Neler Olduğuna Dair Sorusu Üzerine Söz Alması

Konuşmasına başkan senato üyelerine ve milli eğitim bakanına teşekkür ederek başlayan Yardımcı, Avrupa'daki elçilerimizin ecnebi memleketlerde görevlerinin yurt içindeki görevlerinden daha önemli olduğunu işlerinin çok yoğun olduklarına başlarını daktilodan kaldıramadıklarını hâlbuki asıl yapmaları gereken başlarını daktilodan kaldırıp asıl işlerini yapmaları olduğunu söylemiştir. Devletin imkan vermesi gerektiğini, şahıs maaştan tatminkâr olmasını da dile getiren Yardımcı, Avrupa'nın memleketimizi tanımadığını, bu konuda tarih boyunca Habsburg Hanedanından Avusturya savaşları hariç Almanlarla herhangi bir savaşımız olmadığını ve hatta silah arkadaşlığımız olduğunu 2. Dünya Savaşında Hitlerin verdiği Muhtıra, Türk Milletini her zaman dünya milletlerine liderlik yaptığını dile getirmiştir. Sözlerine devam eden Yardımcı, Bu itibarla bu milletin bizi iyi tanıması gerektiğini söylemiştir. Yabancı Okulların kitaplarını incelediğini, MÖ Orta Çağ ve Yeni Çağlardaki Türk dünyasına ait tek kelime görmediğini ve Orta Çağdan kendilerinden saydıkları Avrupa Hun devleti hükümdarı Attila'dan ve 1699 yılındaki Karlofça Anlaşması bizim mağlubiyet metninden bilgileri var olduğunu belirtmiştir.

Yardımcı bu konuda merakından yetkili birine bu soruyu sorduğunu ve yetkili kişisini bu durumun sebebinin bizler olduğunu ifade etmiştir. Bizlerde siyasi ve kültürel propaganda olmadığını Almanya'daki bir çocuğun Türkiye'yi bilmediğini ve tanımadığını. Bu netice sonucunda, Almanların sadece Atilla'yı tanıdıklarını bunun dışında yakın

⁵⁴ CSTD C:1 B:15, 19.12.1961, 211

⁵⁵ CSTD C:2 B:32, 6.2.1962, 222

tarihimiz hakkında bilgi sahibi olmadıklarına okullarımızda tarih derslerinin Karlofça Anlaşmasında yalnız bizim için mağlubiyet olan maddesini bildiklerini. Bu konuyu Almanya'daki bir yetkiliye sorduğumda ‘‘ Kabahat sizin kültürünüz ve tarihiniz hakkında bilgi verip sizi tanıtan olmamış, o yüzden biz sizi tanımıyoruz’’ bu durumdan Almanya'daki bir çocuk Türkiye hakkında yeterli bilgiye sahip değil tanımıyor ve bilmiyor. Bu kişiye cevap veren Yardımcı, acaba hakkımızda zaman zaman kötü konferanslar filimler karşısında elçilerimiz tarafından bir müdahale ediliyor mu?

Sözlerine devam eden Yardımcı, Ataselerimizin emrinde çalışan kâtip ve başkâtiplerden bahsederken başkâtiplerin görevlerinin sadece yazı yazmak gelen yazılara cevap vermek kırtasiye işleriyle uğraştıklarını, hâlbuki bunların atase işlerine yardımcı olmaları gerektiğini söylemiştir. Ancak dikkatini çeken kâtiplerin buralara giderken buradaki kadrolarının çok aşağısında bir kadro ile görevlendirildiğini mesela burada doksan lira maaş alan birinin Avrupa'da bunu altında çok düşük bir kadroyla gittiğini ve Ataselerin kanununda bir iyileştirme istediklerini dile getirmiştir. Yardımcı, kendisine kalsa başkâtiplerimizde yüksek mektep mezunu olmalı gerektiğini söylemiştir.⁵⁶

1.1.3.6. 1960 Tarihli ve 105 Sayılı Kanunun Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifiyle Üzerine Söz Alması

Konuşmasını başkan ve senato üyelerini selamlayarak başlayan Ağrı senato üyesi Veysel Yardımcı, MÖ hükümet ve toplumlar reislerin kulanmış oldukları unvanların biçim değiştirerek günümüze kadar geldiğini Türklerde de ise hükümdarın baygo, han, kağan, hakan ve sultan unvanları kullanırken reislerin ise ağa, efendi ve bey kullandıklarını söylemiştir. Geniş bir maziye dayanan ağalık müessesesi kahramanlığın cesaretin ve misafirperverlilik göstergesi olduğunu bunun kökü Orta Asya'dan toplumumuza başbuğlardan kinaye olarak bize kadar geldiğini belirtmiştir. Fikir ve vicdan hürriyetinin beşiği olan bu tabirin tarihi devirlere yönelince farklı anlamlar aldığını bunu Orta çağ Hristiyan dünyasında feodalite ve şövalye hayatına bağlarsak Bizdeki manası ile olmadığını söylemiştir. Bu dönemde Avrupa'da toprak sahipleri çalışanlara esir muamelesi yaptıklarını ve gerektiğinde bunları toprakla birlikte sattıklarını ifade etmiştir. Yardımcı, Türkiye'de böyle bir durumun olmadığını ülkemizde ağalık sadece bir sembolik kavram olduğunu hatta Doğuda birçok ailede büyük olan ağabeylere ağa denildiğini. Avrupa'da kanun ve nizam yokken Türkler Avrupa'ya medeniyet ışığı saçarak demokrasini beşiği dedikleri İngiltere'den önce ülke yönetiminde kıdemi var olduğunu söylemiştir.

Memleketteki kanunla ‘Töre’ denildiğine değinen Yardımcı, Ziya Gökalp'a göre Türk Tarih medeniyetinde bu kanun milletin geleneği, hükümdarın sözleri ve meclisin kararları olduğunu. Bu maddenin kanununda toprak idaresi tevzi edildiğini yani ölenin

⁵⁶ CSTD C:5 B:91,11.10.1962, 411

toprağında çalışmak suretiyle torununa verildiğini söylemiştir. Bu durum ilk Türk İslam devletleri olan Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlı Devleti'nde de uygulanmış olduğunu dile getirmiştir.⁵⁷

1.1.3.7. Doğu ve Diğer İllerde Jandarma ve Zabıta Kuvvetlerinin Zaman Zaman Vaki Şikayetlere Karşı Aldıkları Tedbir Üzerine Söz Alması

Ağrı Senato üyesi Veysi Yardımcı, Mecliste İçişleri ve Adalet bakanına ‘ Doğu ve Diğer İllerde Jandarma ve Zabıta Kuvvetlerinin Zaman Zaman Vaki Şikayetlere Karşı Aldıkları Tedbir Nedir’ sorusunu sormuştur. Bu soru cevaben dönemin İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz: gerek Doğuda gerekse diğer illerde gerek adli gerekse idari işler sırasında ve şahsi suçlarda jandarma kuvvetleri zaman zaman şikayetlere maruz kaldığını belirterek 1962 yılı içerisinde 471 kadar şikayet olduğunu bunlardan 166 tanesinin asılsız 44 tanesini ise adalete intikal ettiğini söylemiştir.

Her iki bakanın vermiş olduğu cevaba teşekkür eden Yardımcı, General Burhanettin Uluç'un Ülke çapında genel bir asayişten bahsettiğini, az gelişmiş illerimizde jandarmanın bir zulüm vasıtası olduğunu namus, şahıs ve mal emniyeti tahrik olduğunu bazı köylülerin falakaya yatırıldığını dile getirmiştir⁵⁸

1.1.3.8. Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu'nun Dilekçe Komisyonunun 24.2.1950 Tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 2226 Sayılı Karar İle 2227 Sayılı Kararın Umumi Heyette Görüşülmesi Üzerine Söz Alması

2226 Sayılı - 2227 Sayılı Karar ile ilgili Ağrı Senatör Üyesi Veysi Yardımcı, bu karar imza atarak bu kanunun sekiz aydan beri Milli Eğitim Komisyonundan çıktığını ve kanunun halen Bütçe Kanunundan beklediğini dile getirmiştir. Yardımcı, raportörlerin bu kanunu olumlu yönde görmelerine rağmen ve metni gündeme almak için ısrar etmelerine rağmen Maliye Bakanı ile Maarif Bakanın birlikte konuşup bir karar aldıktan sonra bunu gündeme alacağını bu durumun sekiz aydır devam ettiğini söylemiştir. Maarif ve Maliye bakanına seslenen Yardımcı ‘*Bu öğretmenler, bütünüyle toprağa bağlanmış, maarife bağlanmış bulunan bu öğretmenler, hiçbir zaman bir mevki beklemiyen öğretmenler, sadece bir hakkın bir sosyal adaletin teşekkülü için beklerler.. Bu ne zaman olacaktır? Her iki Bakandan rica ediyorum. Bu ne zaman bitecek, ve gündeme alınacaktır? Çünkü gündeme alınmamasına yegâne sebep olarak, iki Vekil Bey 'görüştük, karara varacaklar, sonra gündeme alacağız diyorlar. Bu işin burada halli için iki Vekil Beyden de rica ediyorum; bu ne zaman olacaktır., Bu hususta kendilerinden cevap bekliyorum.*’ Demiştir.⁵⁹

⁵⁷ CSTD, C:5, B:93, 18.10.1962, 506

⁵⁸ CSTD, C:7, B:22, 25.12.1962, 489

⁵⁹ CSTD, C:11, B:70, 30.5.1963, 370-371

1.1.3.9. 1964 Yılı Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

1964 yılındaki MEB bütçe görüşleri sırasında söz alan Senatör VeysiYardımcı, konuşma başında Milli Eğitim camiasında çalışanlara teşekkürlerini sunarak konuşmalarını dört ayrı konuya ayırdı. Birincisinde öğretmenler konusu, ikincisi okullar, üçüncüsü, irfanı tarihten ayırmamak ve sonuncusu kendi gençlerimizi kendi kültürümüze uygun olarak yetiştirmek. Her yıl öğrenci sayısının giderek arttığını bu ihtiyaçlar doğrultusunda öğretmen sayısının az olduğunu öğretmenlerin hayatlarının kısır ve çorak olduğunu öğretmenlerin başka bir yerde iş bulduklarında mesleklerinden istifa ettiğini dile getirmiştir. Yardımcı, Öğretmenlerin idealin içinde ve idealin eseri olarak ızdırap çektiklerine kendisinin de bu camiadan geldiğini kalbinin bu konuda yanık ve ızdırap içinde olduğunu belirtmiştir. Veysi Yardımcı daha sonra meclis konuşmasında süresi bittiği için diğer konular hakkında konuşmamıştır.⁶⁰

1.1.3.10. 1964 Yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Mecliste Bayındırlık Bakanı Bütçesiyle ilgili söz alan Ağrı Senato üyesi Veysi Yardımcı, Dönemin Bayındırlık bakanı Arif Hikmet Onat'a “*on beş milyon alınan makinaların vilayetlere dağıtıldı*” yönündeki konuşmasına Bu makinelerin hangi illere dağıtıldı sorusunu sormuştur.⁶¹

1.1.3.11. 1964 Yılı Sanayi Bakanı Bütçesi Üzerine Söz Alması

1964 yılı sanayi Bakanı Bütçe görüşmesinde söz alan Yardımcı, Bir memlekettin sosyal hayatında refah ve gelişme sağlayan faktörlerden birinin de sanat hayatı olduğunu özellikle çimento sanayisinde Türkiye’de yeni kurulan fabrikaların mevzusunda çimento üretim ve tüketim imkanlarının ciddi bir şekilde incelemesi ve bunun sonucunda elde edilecek neticeye göre yeni yatırımlara geçmesi gerektiğini savunmuştur. Özellikle dünyada çimentonun üretim ve tüketimden artma olduğunu belirtmiştir. Yardımcı, Çimentonun 20. Yüzyıl dünyasında gerek mimaride gerek sanat hayatında gerekse yapı unsurunun ana malzemesi olduğunu; bunun ülkemizde de önemli bir ihtiyaç olduğunu illerimizde özellikle doğu illerindeki meskenlerin iç açıcı durumda olduğunu ortaçağ hayatı sürmekte olduğunu söylemiştir.

Yardımcı; özellikle Doğuda çalıştırıcı kurumların kurulması hükümet programına alınmasına rağmen ve öncelik buna verilmesine rağmen herhangi bir çalışmanın olup olmadığı Doğudaki insanların tabiat ile güçlükleriyle baş başa bırakıldığını söylemiştir. Yazın çalışmanın kısır olduğunu çalışacak kurumların olmadığını yazın toprağından elde

⁶⁰ CSTD, C:18, B:38, 5.2.1964, 482-483

⁶¹ CSTD, C:18, B:39, 6.2.1964, 587

ettiği geliri kışın vatandaş kahvelerde sarf ettiğini. İş yapacak çok kişinin olduğunu ancak iş imkanları olmadığını bunun sonucunda yörenin halkı sanayi olan bölgelere göç etmekte olduğunu. Bunun sonucunda Doğuda bir nüfus boşluğu olduğunu belirtmiştir.

Devlet Planlama tarafından yapılan etütlerdeki broşürlerde bu yıl içinde 214 bin ton çimento ithal edildiğine değinen Veysi Yardımcı, Bu ithale verilen paralarla ülkede bir fabrika kurulabileceğine ancak bunun yapılmadığını burada planlama ile çimento sanayisi arasında bir görüş farkı olduğunu ülkedeki fabrikaların ihtiyacı karşılamak için forsa olarak çalıştığını bu durumun maliyeti yükselttiği gibi makineleri de yıprattığını vurgulamıştır. Bunun için bir tedbir alınması gerektiğini dile getirmiştir.⁶²

1.1.3.12. 2.1.3.12. Veysi Yardımcı ve 23 Arkadaşı X. Dönem TBMM Azalarının 1958 yılı Ait Borçlarına On Yıl Taksitle Bağlanmasına Dair Teklif

Cumhuriyet Senato üyesi Veysi Yardımcı ve mecliste bulunan yirmi üç kişi TBMM Azaların 1958 yılına ait gerçekleşmiş faizlerin ve bu borçların on yıl taksitle ödenmesi için kanun teklifinde bulunmuşlardır. Meclis başkanı bu kanun teklifini oylamaya sunmuştur. Mecliste Bilecik, Elazığ, Denizli, Balıkesir Antalya ve Afyon Karahisar Senatörleri Kanun teklifinin müzakerelerine Maliye Komisyonu mazbatası üzerinden başlamasını istemişlerdir. Kanun teklifine verilen oyma sonucu şu şekilde:

Üye sayısı: 450

Oy verenler: 181

Kabul edenler: 123

Raddenler : 44

Çekimseler : 14

Oya Katılmayanlar: 263

Açık Üyeler: 6⁶³

⁶² CSTD, C:18, B: 41, 8.2.1964, 897

⁶³ CSTD, C: 9, B:12, 3.12.1962, 569- 595

1.1.3.13. Veysi Yardımcı Ve 9 Arkadaşı 6785 Sayılı İmar Kanununun 42. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Teklif

Cumhuriyet Senato üyesi Veysi Yardımcı; Mardin Milletvekili Talat Oğuz, Ağrı Milletvekili Krem Özcan, Bursa Milletvekili Cevdet Perin, Diyarbakır Milletvekili Adnan Aral, Yozgat Milletvekili Turgut Nizamoğlu, Çankırı Milletvekili Nurettin Ok, Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk, Sivas Milletvekili Cevad Odyakmaz ve Niğde Milletvekili Mehmet Altınsoy 6785 Sayılı İmar Kanunun 42. Maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifinde bulunmuşlardır. Meclis başkanı teklifi oylamaya sunmuştur.⁶⁴

1.1.3.14. Veysi Yardımcı Ve 23 Arkadaşı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Her Çeşit Orta ve Yüksek Dereceli Okullar Öğretmenleriyle Öğretmenlikten Gelip Milli Eğitim Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilâtında Çalışmakta Olanlara Meb Maaş Derecelerinin Düzeltilmesi Hakkında Teklif

Cumhuriyet Senato üyesi Veysi Yardımcı ve 23 arkadaşı MEB bağlı öğretmenlerin maaşlarında derecelerini düzeltilmesi için kanun teklifinde bulunmuşlardır. Başkan, Plan komisyonu burada olduğunu ancak bakanın burada olmadığını teklifinin daha sonraki oturuma kaldığını söylemiştir..⁶⁵

⁶⁴ CSTD, C: 20, B:120, 12.7.1963, 203

⁶⁵ CSTD, C:21, B:131, 5.9.1963, 16

2. AĞRI SENATÖRÜ SALİH TÜRKMEN’NİN CUMHURİYET SENATOSUNDAKİ FAALİYETLERİ

2.1. Özgeçmişi

Salih Türkmen 1912 yılında Doğubayazıt’ta doğmuştur. İlkokul ve ortaokulunu Doğubayazıt’ta yapmıştır. Liseyi ise Erzurum’da yapmış. Ankara Hukuk Fakültesinde 1934 yılında mezun oldu. Başkentte hakimlik stajı yaparken Devlet Müsabaka sınavını kazanarak Adalet Bakanı hesabına Lisans ve Doktora yapmak üzere İsviçre’ye gönderildi. Burada dört yıl sonra Cenevre Hukuk Fakültesinde mezun oldu. Daha sonra aynı üniversitede doktorasını tamamlayarak mezun oldu. Mezuniyetin ardından Türkiye’ye dönen Türkmen, Ankara Adliyesinde Temyiz Mahkemesinde göreve başlamış. Daha sonra Askerlik görevini icra etmek için askere gitmiş. 1954 yılında Temyiz Mahkemesi Raportörlüğüne atandı. Bir yıl çalıştıktan sonra istifa ederek avukatlığa başlamıştır. 1961 yılında Ağrı ilinde Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. 7 Haziran 1964 Senato seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu’nun C grubu üyelerinin dahil olduğu Ağrı’da bir senatörlük kontenjanı için seçim yapılmış ve bu seçim sonucunda Salih Türkmen Ağrı üyesi olarak seçilmiş.

2.2. Seçimi: Salih Türkmen 7 Haziran 1964’te yapılan seçimde Ağrı’da Cumhuriyet Halk Partisinden senatör olarak seçilmiş. 1964 seçiminde Ağrı ilimizde senato seçim sonuçlarına ilişkin bilgi ve partilerin aldığı oy oranı şu şekildedir:

Ağrı İli

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 86470

Oy kullan Seçmen Sayısı: 74538

Geçerli Oy Sayısı: 74538

AP:25380

CHP:38901

CKMP:3862

Bağımsızların Aldığı Oy: 6425⁶⁶

2.3. Senato Faaliyetleri

2.3.1. Tapulama Kanunu Tasarısıyla Üzerine Söz Alması

Ağrı Cumhuriyet Senato üyesi Salih Türkmen, Zonguldak Senato üyesi Akif Eyidoğan'ın Tapu Kanunu'nun 32. Maddesinin C ve D maddeleri hakkındaki görüşlerine istianen söz almıştır. Akif Beyin ileri sürmüş olduğu kanunun amacına uygun olmadığını bu kanunla tapulama işlemi yapılırken bölgede bulunan bütün arazileri tapulamaya bağladığını söylemiştir. Öncelikle kanun tapusuz araziyle ilgilenecek tapunun kimi adına kayıtlı olduğuna tespit edilmesi gerektiğini. Bu tespitte tapuya kayıtlı olan kişinin adı kaydedilmesi gerektiğini söylemiştir. Sözlerine devam eden Türkmen, bu maddede belirten durumlar çerçevesinde zilyedinin adına tapu alabileceğini ancak önceki maddelerdeki gibi de bu durumların çözülmesi için tapu maliklerinin veya mirasçılarının rızası gerektiğini dile getirmiştir. Bu durumdan dolayı bu maddede de yeni bir düzenleme gerektirdiğini ve tapu kayıtlarında miras yoluyla geçen taşınmazların sahiplerinin tespiti ve kaydedilmesi için yeterli bir yöntem sağladığını söylemiştir. Mecliste bazı senatörlerin, bu kanunu gereksiz olduğunu ve medeni kanunun yeterli olduğunu savunduğunu, ancak kendi görüşüne göre bu kanunun varlığı, tapu kayıtlarının daha güvenli ve daha düzenli tutulmasını sağlamak için önemli olduğunu ifade etmişti.

Türkmen; Medeni Kanunu'nun verdiği bir hakkın işletilmesi konusunda, kanunun amacına uygun bir şekilde hareket etmek gerektiğini, buna örnek olarak bir muhitteki tapuların bir kısmının tescil edilmesi ve bir kısmının açıkta bırakılması durumu kabul edilemez ve bu durum yapılan hizmetin amacına uygun olmadığını söylemiştir . Medeni Kanun'un getirdiği madde, tamamen hükümetin amacına uygun olarak kabul edildiği ve keyfi bir şekilde yapılmadığını dile getirmiştir. Aksi bir durum söz konusu olmadığını. Eğer böyle bir durum olmazsa, kanunda bir boşluk oluşur ve bu durumda Medeni Kanun hükümlerinin uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Konuda bir ihtilafın çözümü için

⁶⁶ TUIK, 7 Haziran 1964 Kısmi Senato Üyeleri Seçim Sonuçları, Ankara-1965, s.5

yüksek mahkemeye başvurmak gerekmediğini, ayrıca Medeni Kanunun bazı hükümlerini değiştirerek bu durumu düzeltildiğini söyleyenlerin yanlış olduğunu söylemiştir. Bu şekilde yapılan bir düzenleme söz konusu olmadığını ancak Tapu komisyonu gider, inceleme yapar ve durumu tespit eder. Eğer bir kişinin hakkı ihlal edilmişse her zaman mahkeme yolu açık olduğunu. Bu nedenle böyle bir teklifin bulunmadığını dile getirmiştir.⁶⁷

2.3.2. 2004 Sayılı İcra ve İflâs Kanununun Bâzı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna Bâzı Madde ve Fıkralar Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

İcra Ve İflas Kanunun 3890 sayılı kanunun 71. Maddesini değiştirmesiyle ilgili söz alan Salih Türkmen, Bu konuda söz sahibi olduğunu ve borcun zaman aşımını savunmuştur. Maddenin okunuşundaki anlamına baktığında zamanın durabileceği şüphesinin, tereddüt uyandırdığını ancak icra takibi yapmak zamanı kestiğini; zaman içinde zaman işlemeyeceğini belirtmiştir. Sözlerine devam eden Türkmen, icra takibinin yeniden başlatılması mümkün olmayabileceğini vurgulamıştır. Ancak kesin son muameleden önce zamanaşımı işlemişse, icra takibinin yeniden başlatılması mümkün olabileceğini ve bu durumu belirlemek için ilgili mevzuatı incelemek ve yetkililere danışmak gerektiğini söylemiştir.⁶⁸

2.3.3.1963 yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Türkmen, Kanun teklifi sırasında Adalet Bakanlığının 1965 senesi bütçesi hakkındaki düşüncelerini ve temennilerini aktarmak istediğini, öncelikle Adalet Bakanlığının, ülkemizin en önemli kurumlarından biri olduğunu ve hukukun üstünlüğünün sağlanması, adaletin tesisi ve toplumsal düzenin korunması gibi hayati görevlere sahip olduğunu söylemiştir. Bu sebeple bakanlığın bütçesi, başta hukukun işleyişi ve adalet sisteminin etkinlik ve verimliliği olmak üzere birçok konuda belirleyici bir rol oynadığını dile getirmiştir. Adalet Bakanlığının 1965 senesi bütçesiyle ilgili olarak beklentisinin, bakanlığın faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi ve adaletin tesisi için yeterli kaynakların ayrılması olduğunu söylemiştir. Adalet mekanizmasının en büyüğünden en küçüğüne kadar tüm mensuplarına en derin hürmetleriyle temenni ettiğini, çalışmalarında başarılar dilemiştir. Hukuk Devleti, devletin yönetiminde ve vatandaşların haklarının korunmasında adalet ve hukuk ilkelerinin hâkim olması anlamına geldiğini ve Anayasa'nın 2. maddesi, bu prensibi temel prensip olarak kabul ettiğini söylemiştir.

Hukuk Devleti ilkesine göre, devletin kendisi de hukuka uymalı ve hukuka aykırı davranışlardan kaçınması gerektiğini dile getiren Türkmen. Devlet organları, hukuka

⁶⁷ CSTD, C:21, B:88, 16.7.1964, 513

⁶⁸ CSTD, C:22, B:14, 9.12.1964, 363

uygun şekilde işlem yapmak, hakkaniyete uygun kararlar vermek ve vatandaşların haklarını korumakla görevlidir. Vatandaşlar da devlete karşı sorumluluklarına uygun hareket etmeli ve hukuk kurallarını ihlal etmemelidir söylemiştir.

Hukuk Devleti ilkesinin ayrıca, devletin her alanında hukukun ve adaletin hâkim olmasını gerektiğini vurgulamıştır. Bu, yasaların herkes için eşit uygulanması, yetki ve yetkilerin sınırlı olması, keyfi davranışlara izin verilmemesi gibi prensipleri içerdiğini söylemiştir. Devlet idaresi, hukuka uygun olarak faaliyet göstermesi gerektiğini ve adaletsizliklere karşı vatandaşların hukuki yollarla başvurabileceği mekanizmaların olması gerektiğini dile getirmiştir. Anayasa hükümleriyle bir hukuk devleti rejimine geçildiği ve bu rejimde herkesin hakkının korunacağı ve ihlallerin giderileceği güveni içinde serbestçe hareket edebileceği vurgulanmıştır. Hukuk devleti prensiplerinin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi ve vatandaşların refahını sağlayabilmek için adalet mekanizmasının, teşkilat, personel ve mevzuat yönüyle donatılmış olması gerektiğini savunmuştur.⁶⁹

2.3.4.1965 Mali Yılı Bütçeleri Kanunlaşınca Kadar Devlet Harcamalarına Yetki Veren Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun tasarısıyla ilgili söz alan Ağrı Senato Üyesi Salih Türkmen, önümüzdeki tasarının bütçe olmadığını, ancak Komisyon ve Hükümet tarafından kabul edildiğini bu tasarının aslında 1964 senesi bütçesinin 3 ay süreyle uygulanması için Hükümete yetki veren bir tasarı olduğunu ifade etmiştir. Tasarının muvakkat bir kanun olmadığını ve 1964 senesi bütçesinin belirli ihtiyaçları karşılamak için Hükümete belirli sınırlar içinde yetki veren bir tasarı olduğunu söylemiştir. Bu tasarı, Hükümetin belirli ihtiyaçları karşılamak ve yatırımlar yapmak için belirli bir yetkiye sahip olmasını amaçladığını 2. madde, Hükümete belirli taahhütlere girmek konusunda bir yetki verdiğini özetle, tasarının bütçe olmadığı ve belirli ihtiyaçları karşılamak için Hükümete yetki verdiğini, ancak aynı zamanda belirli taahhütlere girmesine de izin verdiğini belirtmiştir. Bu durumda, tasarının amacı ve kapsamı konusunda netlik sağlanması için daha detaylı bir inceleme yapılması gerektiğini söylemiştir.

Türkmen, 1965 senesi bütçesinin muayyen bir süre içinde uygulanması için önerilen tasarının, Hükümete yeni taahhütler altına girmek ve yeni harcamalar yapma yetkisi verdiğini ifade etmiştir. Ancak, perspektif bakıldığında, bu tasarının ruhu veya amacıyla uyumlu olmadığını ve böyle bir yetki verme konusunda salahiyyetinin veya hakkının olmadığını dile getirmiştir. Hükümetin Keban Barajı için protokol ve taahhüt altına girmek istemesi durumunda, bu konuda gerekli yetkinin verilmesine hazır olduğun ancak genel olarak fayda ve zaruret gördüğü her taahhüde girebilme yetkisi verilirken, bütçe ile kabul edilen ve onun kabul ettiği süreçten geçmeden sarfiyat yapma yetkisi

⁶⁹ CSTD, C:24, B:31, 27.1.1965, 317-320

verilmesine karşı çıkıldığını söylemiştir. Ayrıca, 1965 programına dâhil olan işlerin, Yüksek Meclis tarafından kabul edilmeyebilecek bazı tasarrufları içerdiğini, bu nedenle, bütçe yapma yetkisini etkileyecek bir durumla karşı karşıya oldukları için, ilgili maddenin tasarıdan çıkarılmasını talep etmiştir.

Kısaca Salih Türkmen tasarı için yetkililerden, Eğer hükümet gerçekten Keban Barajı için protokol ve taahhüt altına girmek istiyorsa, bunun için açık bir yetki talep ediyorsa, o zaman buna bir yetki vermesi gerektiğini dile getirmiştir. Ancak, hükümetin fayda ve zaruret gördüğü her taahhüde girebilme yetkisini verilmiyorsa, bütçe ile kabul edilen ve onaylanan süreçten geçmeden istediği şekilde ve istediği taahhüde girebilme yetkisini vermek hakları olmadığını belirtmiştir. Bütçe yapma yetkisi önem verdikleri için bu maddenin çıkarılmasını talep etmiştir.⁷⁰

2.3.5. Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Burdur Cumhuriyet Senato üyesi Faruk Kınaytürk'un Nüfus Planlaması Kanun tasarısına aleyh olan Salih Türkmen, taktir kanununun aile birliğini ve kadının korunmasını hedeflediğini, ancak, bu görüşe katılmadığını çünkü her bireyin kendi sağlık kararlarını verebilme hakkı olduğunu söylemiştir. Hem kadınlar hem de erkekler kendi sağlıklarını korumak için ilaç kullanabilme hakkına sahip olması gerektiğini, kocanın muvafakatini almak gibi bir şartın öne sürülmesi, kadının kendi bedeni üzerindeki hükümlerliğini sınırlı olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenle, taktir kanununun bireylerin sağlık haklarını koruması ve sınırlamaması gerektiğini ancak, bu görüşe katılmadığını çünkü her bireyin kendi sağlık kararlarını verebilme hakkı olduğunu söylemiştir. Hem kadınlar hem de erkekler kendi sağlıklarını korumak için ilaç kullanabilme hakkına sahip olmalarını savunmuştur. Kocanın muvafakatini almak gibi bir şartın öne sürülmesi, kadının kendi bedeni üzerindeki hükümlerliğini sınırladığını, bu nedenle, taktir kanununun bireylerin sağlık haklarını koruması ve sınırlamaması gerektiği durum sadece bir aileyle sınırlı olmadığı, toplumun genelini ilgilendiren bir konu olduğunu vurgulamıştır .

Ayrıca, çocuk sahibi olmayı kontrol altına almak, sadece beslenme imkânı bulunmayan kimselerle sınırlı kalmaması gerektiğini dile getirmiştir. İhtiyaçlarının ve düşüncelerinin dikkate alınması gereken tüm bireyler için nüfus planlaması ve doğurganlık kontrolü imkanlarının sağlanmasının önemli olduğunu savunmuştur. Sonuç olarak, nüfus planlaması ve doğurganlık kontrolü, sadece beslenme imkânı bulunmayan kimseler için değil, tüm bireyler için gerekli olduğunu, bu konuda aile şartı aranması yerine, bireylerin

⁷⁰ CSTD, C:25, B:44, 19.2.1965, 320

kendi kararlarını verebilmelerine ve ihtiyaçlarının dikkate alınmasına önem vermek daha doğru olacağını söylemiştir.⁷¹

2.3.6. 1. Kat Mülkiyeti Kanunu Üzerine Söz Alması

“*Kat mülkiyeti kanunu tasarısının Millet Meclisince kabul edilen metni ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu raporu (Millet Meclisi 1/516; Cumhuriyet Senatosu 1/523) (S. Sanısı : 623) (1)*” Kat Mülkiyeti Kanunu tasarısında Geçici Komisyon Sözcüsü olan Salih Türkmen, Milletvekillerinde ifade ettiği gibi, Kat Mülkiyeti Kanunu'nun çıkarılması birçok ihtiyaç ve gereksinimi karşılayacak önemli bir adım olduğunu belirtmiştir. Bu kanunun acilen çıkarılması, kat mülkiyetine ilişkin yaşanan sorunların çözülmesine yardımcı olacak ve vatandaşlarımızın haklarının korunmasını sağlayacağını söylemiştir. Sayın Özden, Yeşilyurt, Âmil Artus ve Adalı vekillerin bu kanunun lüzumunu ve önemini detaylı bir şekilde açıkladıklarını, kendisinin de tekrar etmek açıklamak istediğini belirtmiştir. Her şeyden önce, kat mülkiyetine ilişkin düzenlemelerin eksikliği nedeniyle birçok sorun yaşandığı, bu kanunla birlikte, kat maliklerinin hakları netleştirilecek, yönetim planları düzenli hale getirilecek ve kat mülkiyetine ilişkin karmaşık süreçler daha anlaşılır bir şekle dönüşeceğini dile getirmiştir. Ayrıca, kat mülkiyetinde yaşanan idari ve hukuki sorunların çözümü konusunda bir düzenleme yapılması da gerektiğini belirterek bu kanunla birlikte, kat maliklerinin yönetim kurulları arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin açıklık getirilecek ve adil bir süreç izleneceğini vurgulamıştır.

Kat mülkiyetine ilişkin yasal düzenlemelerin eksikliği, aynı zamanda binaların bakım ve onarımı konusunda da problemlere neden olduğunu belirten Türkmen, bu kanunun çıkarılmasıyla birlikte, bina yönetimlerinin görev ve sorumlulukları netleştirilecek, bakım ve onarım işleri düzenli bir şekilde yapılacak ve binaların güvenliği sağlanacaktır. Son olarak, kat mülkiyeti kanununun çıkarılmasıyla birlikte, kentlerimizdeki yapı stoğunun da standartlara uygun bir şekilde düzenlemesi sağlanacağını söylemiştir. Yapı denetimleri ve ruhsat süreçleri daha etkin hale getirilecek, yapılaşma sorunları önlenmeye çalışılacak ve şehirlerimizin daha düzenli bir şekilde gelişmesi sağlanacağını savunmuştur. Bu nedenlerle, kat mülkiyeti kanununun bir an önce çıkarılması için çalışmalarını sürdürülmesi gerektiğini belirtmiştir. Milletvekillerimizin önerilerini dikkate alarak, bu kanunun en uygun şekilde hazırlanmasını sağlamalı ve vatandaşlarımızın beklentilerini karşılayacak bir düzenleme yapılmasını. Bu konuda milletvekillerinden yardım beklediğini dile getirmiştir.⁷²

⁷¹ CSTD, C:26, B:56, 18.03.1965, 157

⁷² CSTD, C:29, B:102, 23.6.1965, 155

2.3.7. Uzman Jandarma Kanunu Üzerine Söz Alması

Uzman Jandarma Kanunu Geçici Komisyon Sözcüsü Ömer Lütfi Bozcalı'nın kanun hakkındaki açıklamalarının kanuna uygun olmadığını belirten Türkmen, Ceza Hukuku'nda kıyas yolu ile bir ceza verilemez. Bir kanunda açıkça suç olarak belirtilmeyen bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez. Bu nedenle, 'ar ve hayayı gerektirin' ifadesinden yola çıkarak 'yüz kızartıcı' gibi bir suç ihdas edilmeyeceğini söylemiştir. Ceza kanununda suç olarak kabul edilen vasıfların bir müessese olarak belirlenmesi için, ceza kanununda belirtilen ifadelerin kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu tür bir ifadelerin hukuk sistemimizde yer almasının mümkün olmadığını bu konuda bir tahrir vereceğini dile getirmiştir.⁷³

2.3.8. Seçimlerle İlgili Kanunların Bâzı Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunlara Bazı Hükümler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Seçim Kanunlarını bazı hükümlerin değişmesi ve bazı hükümlerin değişmesiyle ilgili kanun tasarısında söz alan Türkmen, talep edilen tahrirle ilgili olarak, müşterek rey pusulasının kabul edilmesiyle zaten önemli bir zorluk yaşadıklarını belirtmiştir. Buna bir de renk zorunluluğu eklemek, pusulaların basımı ve dağıtım sürecinde hem maliyeti hem de büyük bir zorluğu beraberinde getireceğini dile getirmiştir. Çünkü tüm pusulaların aynı kağıt üzerine basılacak olması, her parti için ayrı renk kullanmanın ve buna uygun bir şekilde basmanın hem zorluğunu hem de maliyetini artıracak olduğunu vurgulamıştır.

Türkmen, ikinci olarak, bazı renk körü kişiler bu ayrımı yapamayabileceğini savunmuştur. Oysa mevcut kanunumuzda, her partinin kendine özgü bir amblemi bulunduğunu buna örnek olarak, Adalet Partisi için kitap, Halk Partisi için ok gibi. Bu semboller, okuma yazma bilmeyen kişiler dahi tarafından tanınabilir. Renkleri karıştırmak, bu işi daha da karmaşık hale getireceğini ve faydanın ötesinde zorluklara neden olabileceğini ifade etmiştir.

Buna benzer durumlarda, renk kullanımının getireceği zorlukları ve maliyeti göz önünde bulundurarak, renk mecburiyeti konusunda düşünce değişikliğine gitmeyi önermiştir.⁷⁴

⁷³ CSTD, C:29, B:103, 24.6.1965, 208

⁷⁴ CSTD, C:30, B:110, 5.7.1965, 80

2.3.9.Bolu İlinin Mengen Kazası Pazarköy Nüfusuna Kayıtlı Alioğlu Hayriye'den Doğma 1341 Doğumlu Hayrettin Hami Demiralp'in Cezasının Affı Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanunla ilgili konuşan Salih Türkmen, Adana Senato Üyesi Mehmet Ünaldı'nın kanun hakkındaki konuşması üzerine söz almıştır; Sayın Ünaklı'nın, 5 kişinin ayağa kalkarak ekseriyet olmadığını belirtmek suretiyle kanunun oylamasını engelleyebilecek bir durumu nasıl kaçırdığına dair eleştirerek kanunun oylanmasının ardından nisap olmadan müzakereye geçildiği ve bu durumun Ünaklı'nın iddia ettiği gibi hüsnüniyetle telif edilemez olduğunu belirtmiştir.⁷⁵

2.3.10.1966 yılı Sanayi Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Konuşmasına başlamadan önce Başkan ve Bakanları selamlayan Türkmen, Plânlama sürecinde yatırımların memleketin çeşitli bölgelerine dengeli bir şekilde dağıtılması hedeflendiğini ve Sivas'ın Şarkında çimento fabrikası olmaması nedeniyle plân, Erzurum ve Kars arasında bir çimento fabrikası kurulmasını öngördüğünü vurgulamıştır. Bu yaklaşımın amacı, bölgesel kalkınma ve ekonomik dengeyi sağlamak, yatırımları adil bir şekilde dağıtarak ülkenin farklı bölgelerine ekonomik fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Sivas'ta çimento fabrikası bulunmamakta ve plan, Erzurum ve Kars arasında bir çimento fabrikası kurulmasını öngörüldüğünü daha sonra Ankara'da bir çimento fabrikası kurulmasını talep edilmiştir.

Eskişehir, Ankara ve Sivas'ta zaten çimento fabrikaları mevcut olduğunu, Yine bir çimento fabrikasının Ankara'da ikinci defa yapılması istenmediğini belirtmiştir. Bu durum, memlekete yapılan yatırımların dağılımı açısından dengesiz bir görünüm sergilediğini Şark bölgesine yapılması öngörülen yatırımların plana uygun olarak gerçekleşmediği ve aynı zamanda Ankara'da tekrar bir çimento fabrikası kurulmasının talep edilmesi, plânlamanın amacına uygun olmadığı belirtmiştir.⁷⁶

2.3.11. 1966 Yılı İmar ve İskân Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

1966 Yılı İmar ve İskan Bakanlığı Bütçe görüşmesinde söz alan Ağrı Senato üyesi Salih Türkmen, 7116 sayılı Kanun gereğince, belirli bir müdürlüğün önce İmar İskân Bakanlığı'na bağlı olması nedeniyle bütçesinin bu bakanlık tarafından müzakere edildiğini söylemiştir. Daha sonra Köy İşleri Bakanlığı kurulduğunda, söz konusu Umum Müdürlük bu yeni bakanlığa bağlanmış ancak Köy İşleri Bakanlığı'nın Teşkilât Kanunu henüz

⁷⁵ CSTD, C:31, B:31, 12.1.1966, 665

⁷⁶ CSTD, C:33, B:45, 8.2.1966, 255

çıkmadığı için bütçesi grup itibariyle hala İmar İskân Bakanlığı'nın bütçesinin bir parçası olarak değerlendirildiği dile getirmiştir. Toprak İskân Umum Müdürlüğü'nün mevcut mevzuatla kendisine verilen vazifeleri arasında: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (4753 sayılı Kanun ve 5618 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu), İmar İskân Mevzuatı, Köy Envanteri, Köycülük Dairesi ve Orman Köylerini Kalkındırma Dairesi olduğunu söylemiştir.

Türkmen, bu çerçevede, Toprak İskân Umum Müdürlüğü'nün temel görevleri arasında çiftçilere toprak sağlama, kırsal alanların planlanması, köy envanterlerinin oluşturulması ve ilgili diğer dairelerin faaliyetlerini koordine etme gibi konular bulunduğunu savunmuştur. Toprak reformu, genellikle büyük toprak sahiplerinin ellerindeki geniş arazilerin parçalanarak küçük çiftçilere dağıtılmasını, bu şekilde toprak sahipliğinin daha adil bir şekilde gerçekleştirilmesini amaçladığını vurgulamıştır. 4753 sayılı Toprak Reformu Kanunu da bu amaca yönelik olarak çıkarıldığını dile getirmiştir.

Kanun, Hazine'ye ait olan tarım arazilerini belirleyerek, bu arazilerin çiftçilere borçlandırma yoluyla dağıtılmasını ve göçmenlere bedelsiz olarak verilmesini öngörülüğünü söylemiştir. Böylece, köylülere daha fazla toprak sağlanarak tarım faaliyetlerinin genişlemesi ve köylülerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi amaçlayabileceğini ve Toprak komisyonları, çiftçilere Hazine'ye ait olan arazilerin dağıtımını konusunda çalışmış, tarım arazilerinin parçalanması, çiftçilere tahsis edilmesi, borçlandırma gibi işlemleri gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.⁷⁷

2.3.12. Tapulama Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Tapulama Kanunu Tasarısının 32. Maddesi üzerine konuşmak isteyen Salih Türkmen; söz konusu maddenin Medeni Kanuna ait olduğunu ayrıca, Tapulama Kanunu'nda bulunan bazı hükümlerin de Medeni Kanun'un bazı hükümlerine aykırı olduğunu vurgulamıştır. Türkmen, bilinçli olarak getirilen hükümler olduğu ve tesadüfi olmadığı belirtmiş. Türkmen, Türkiye'deki tapu işlemleriyle ilgili bazı sorunlara ve pratik uygulamalara değinerek bazı durumlarda köylülerin gayrimenkullerini sadece satıp parasını aldıklarını, ancak resmi tapu işlemlerini gerçekleştiremedikleri ifade etmiştir. Bu durum, gayrimenkullerin resmi tapu devri olmaksızın el değiştirdiği özellikle köylerde, resmi prosedürlerden sapmaya zorladığını ve bu durumun memleket genelinde gayrimenkul alım-satımına etki ettiğini vurgulamıştır. Bu hüküm, tapulama işlemi başlamadan önceki satışları da kapsadığını söylemiştir. Bu durumda, tapulama işlemi başlamadan önce yapılan bir satış sözleşmesi üzerinde tarafların anlaşmazlığa düşmesi durumunda, alıcı tapulama işlemi başlamadan önce malı devralmış ve bedelini ödemiş olsa bile, satıcı tarafından tapulama işlemi başlamadan önce alıcıya malın teslim edilmemesi

⁷⁷ CSTD, C:33, B:46, 9.2.1966, 316

veya bedelin iade edilmemesi halinde, tapulama işlemi başladığında da satıcı, tapuda müseccel bulunan malın hukuki durumunu değiştiremez ve malın zilyedliği tapuda müseccel bulunduğu şekliyle devam edeceğini ifade etmiştir.

Türkmen, bu durumda, tapulama işlemi başlamadan önceki satış sözleşmesi, tapulama işlemi başladığında da geçerli olacak ve malın tapuda müseccel bulunan hukuki durumu esas alınacağını belirtmiştir. Bu itibarla, şimdi bu kanun ile o kanunda daha fazla bir tahdit getirmediğini söylemiştir. Bu kanun reddedilse, kabul edilmese bile 5602 sayılı Kanun bu hakkı verildiğini. Hattâ bu kanunda daha ileri gidilmiş bir had var olduğunu savunmuştur. O kanunda yalnız kârla satın alma kâfi iken, burada kârla satımına kâfi olmadığını, aynı zamanda buna müsteniden on seneden beri bunu teslim etmiş ve on seneden beri de tasarruf ettiğinin sabit olması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁸

2.3.13. Bâzı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun tasarısıyla ilgili söz alan Türkmen, öncelikle sorularla ilgili birkaç hukuki prensibi açıklamak istediğini söylemiştir. Ceza hukuku ve tazminat hukukunun farklı alanlara aitt olduğunu ve Ceza hukukunun devlet tarafından kişilere uygulanan suçlara karşı getirilen yaptırımları düzenlerken, tazminat hukuku ise kişiler arasındaki hukuki sorumlulukları ve zararların tazminini düzenlediğini söylemiştir. Af kanunları genellikle ceza hukukunu ilgilendirildiğini bir fiilin suç vasfının veya cezanın kaldırılması durumunda, bu genellikle devlet tarafından uygulanan ceza ile ilgili olacağını söylemiştir. Ancak bunun, özel bir durum olduğu ve tazminat ile doğrudan ilişkilendirilemeyeceğini, Tazminat, kişiler arasındaki hukuki ilişkilere dayandığını ve genellikle maddi veya manevi zararların tazminini içerdiğini vurgulamıştır.

Buna örnek olarak, örtülü ödeneklerle ilgili bir ceza kaldırıldığında, bu durum devletin uyguladığı bir cezayı ekileceğini . Ancak bu durum, özel bir kişinin diğer bir kişiye maddi veya manevi zarar vermesi ve tazminat ödemesi durumuyla aynı olmadığını söylemiştir. Tazminat, genellikle mahkeme kararıyla belirlendiği ve kişisel sorumluluğa dayandığını belirtmiştir. Af kanunları genellikle tazminat yükümlülüklerini etkilemeyeceğini. Tazminat davaları genellikle ceza davalarından ayrıdır ve farklı hukuki prensiplere dayandığını dile getirmiştir.

Bu nedenle, af kanunları ile ceza affedilebildiği halde tazminatın bu kanunla affedilmesi, genel hukuki prensiplere uygun olmayabileceğini belirtmiştir. Tazminat genellikle mahkeme kararlarıyla belirlenen özel bir sorumluluk olduğunu söylemiştir.

⁷⁸ CSTD, C:36, B:82, 58.6.1966, 131-167

Devletin bir af kararı bu sorumluluğu ortadan kaldırmayacağını ancak, genel olarak konuşmak gerekirse, af kanunları genellikle cezai sorumluluğu ortadan kaldırdığını ancak mülki (malvarlığına ilişkin) sorumluluğu kaldırmadığını vurgulamıştır. Bu durumda, suçlu kişi af kapsamında olsa bile, eğer başkalarına karşı maddi zararlar oluşturduysa, bu zararlar için tazminat davası açılabileceğini belirtmiştir.⁷⁹

2.3.14.1967 Yılı Anayasa Mahkemesi Bütçesi Üzerine Söz Alması

1967 Yılına Ait Anayasa Mahkemesinin Bütçe Kanunu ile ilgili söz alan Salih Türkmen, Bakan Eşref Ayhan'ın grup tarafından ifade edilen görüşü hakkında bir beyan yapmamış olması durumunda, konuşma talebinin belki de gerekli olmayacağını belirtmiştir. Eşref Ayhan'ın Anayasa Mahkemesi'nin dava sayılarına ilişkin yaptığı açıklamalar ve Sayın Bakanın farklı bir sayı verdiğini Eşref Ayhan'ın ifadesine göre, Anayasa Mahkemesi'nin elinde hala 14 dava bulunduğu ve bu durum devam ederse mahkemenin görevini nasıl yerine getireceği konusunda endişeler olduğunu söylemiştir. Sayın Bakanın ise bu sayının 13 olduğunu iddia ettiğini. Anayasa Mahkemesi'nin işleyişine ve görevine ilişkin bir sorunun ortaya çıkabileceği yönünde olduğunu dile getirmiştir. Eşref Ayhan'ın sözlerinin kişisel görüş olarak değerlendirildiği ve bu ifadenin sadece kendi delili olduğu söylemiştir.

Türkmen daha sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Ben bu mütalâanın bütün Adalet Partisi Grubu tarafından benimsenmiş olduğuna inanıyorum. Evet biliriz, gruplar namına söz söyleyecek arkadaşlar hazırladıkları yazıyı idare heyetinden bir azaya okurlar, onlar da çok sivri bir şey görmezlerse peki konuşabilirsin, derler. Ama eğer bu mütalâa bütün grupta münakaşa edilmiş olsaydı grubun bu fikirde olmayacağıma ben kanı bulunuyorum. Çünkü, Eşref Ayhan arkadaşımız, gerçi konuşmalarında Anayasa Mahkemesinin ehemmiyetinden bahsettiler. Bu tabii, ama sonundaki bu mütalâa ile Anayasa Mahkemesinin fonksiyonu ve ehemmiyetinin kavranmamış olduğuna kanım. Anayasa Mahkemesi niye kuruldu bizde, vazifesi nedir ve neye hizmet edecektir? Bunu eğer tam kıymetlendirirse bu mütalâada bulunamaz. Anayasa Mahkemesi hakikaten, gerçi arkadaşım buyurdular, her şeyin üzerinde teşriî meclislerdir. Anayasa Mahkemesi teşriî meclisin üzerinde değildir. Böyle bir mukayese yapmaya lüzum yoktur. Anayasa Mahkemesinin muayyen fonksiyonu vardır. Çıkacak kanunlar

Anayasaya aykırı olursa iptalini istemek bir, bir de Anayasa Mahkemesinin başka bir vazifesi vardır; Divanı Âli vazifesini görür. Niçin Anayasa Mahkemesi bizde kurulmuştur? Bunun sebeplerini anlatmaya lüzum yok, herkes bunu bilir. Çünkü bazan öyle olur ki, teşriî meclislerde hakikaten bilerek veya bilmiyerek ekseriyetine dayanarak

⁷⁹ CSTD, C:36, B:94, 29.7.1966, 496-497

veya takdir etmiyerek Anayasaya muhalif kanunlar çıkar. Her vakit oraya müracaat imkânı vardır. Anayasa Mahkemesi bu kanunu iptal eder. Bu demek değildir ki, Anayasa Mahkemesi teşriî meclisin üzerine çıkmaktır. Ama yaptığı fonksiyon teşriî meclisin görmediği bir şeyi iptal etmek vazifesi vardır. Bunu kimse inkâr edemez. Şimdi Eşref Ayhanarkadaşımın bu sözü bana öyle geliyor ki. Eşref Ayhan arkadaşım bir kaza kaymakamı bulunduğu zaman, bâzı ağır ceza dâvaları çok olmaz, orada da kâfi derecede mahkeme bulunmaz, ağır ceza mahkemesi kurulmaz, onun için bir ağır ceza mahkemesi kuruldu mu başka mahkemeleri uzağa götürmektense mürettep ağır ceza. tertibedilir ve o işe bakar. Bunu kıyas yoluyla Anayasa Mahkemesine tatbik etmek istedi. Anayasa Mahkemesi böyle ağır ceza mahkemesi gibi tereküb ederek bir mahkeme değildir. Onun azaları için muayyen ehliyet istenmektedir. Onun azaları için muayyen teminat vardır.”

Türkmen, mahkemelerin teminatsız hâkimlere benzemediğini belirterek. Anayasa Mahkemesi'nin Yüksek Divan sıfatıyla daha fazla teminata sahip olduğunu. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin devamlılığının rejimin bir teminatı olduğunu dile getirmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin devamlılığının önemine vurgu yapılırken, her an yeni bir dava çıkabileceği veya yeni bir kanun çıkabileceği. Bu nedenle, ehliyetli hâkimlerin bulunmasının ve mahkemenin düzenli çalışmasının önemli olduğu ifade etmiştir.⁸⁰

2.3.15.1967 Adalet Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Kayseri Senato Üyesi olan Hüseyin Kalpaklıoğlu'nun Yargıtay başkanın “Anayasanın gedik açılacak yeri vardır, açılmayacak yeri vardır. Gedik açılacak yerinde gerekli gedik açılmalı değişiklik yapılmalıdır. Gedik açılmıyacak yerlerin de ise dipdiri bekçisiyiz. Yargıtay bir meslek teşekkülüdür, siyasilerin burada ne işi var. Yargıtaydan hiç kimse Yüksek Hâkimler Kuruluna siyasi organ. tarafından seçilmek tenezzülünde bulunmuyor Bugün siyasi organın Yüksek Hâkimler Kuruluna seçtiği bir üye istifa etmiştir, ürerlerinin de eli kulağındadır. Yüksek Hâkimler Kurulu siyasi bir organ mıdır ki siyasiler tarafından seçilsin? Bunun sonu tehlikelidir. Bu durumda 'Yüksek Hakimler Kurulundan tarafsızlık beklenemez hakimler bitaraf çalışamaz. Ortada bir hastalık vardır. Madem konu açılmıştır, Anayasada gerekli değişiklik yapılmalıdır.” Konuşması üzerine Salih Türkmen, yargıtay başkanın hiçbir zaman böyle bir şeyler söylemeyeceğini söylemiştir.⁸¹

2.3.16.1967 yılı Devlet Plânlama Teşkilâtı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Salih Türkmen Bütçeyle ilgili söz aldıktan sonra konu hakkında konuşma fırsatını kendisine tanıdığını için teşekkür teşekkür etmiştir. Daha önceki konuşmacıların, ülkemizin

⁸⁰ CSTD, C:38, B:26, 1.2.1967, 343-345

⁸¹ CSTD, C:38, B:27, 2.2.1967, 531

kalkınmasında önemli bir rol oynayacak olan plan ve stratejilere vurgu yaparak görüşlerini paylaştıklarını. Özellikle Adalet Partisi Grubu adına konuşanların, kendisinin de dile getirmeyi planladığı birçok konuyu detaylı bir şekilde ifade ettiği için kendilerine teşekkür etmiştir. Gerçekten de sadece bir plan değil, Türkiye'nin tümüyle kalkınması için geri kalmış bölgelere yönelik önlemler alınmasının kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu söyleyen Türkmen, bu konuda yeterince derinlemesine tartışılmamış ve üzerinde durulmamış noktalar bulunduğunu vurgulamıştır.

Türkmen, bu noktada, birlikte hareket ederek, ortak akıl ve işbirliği ile bu sorunlara etkili çözümler üretmeleri zengin devletlerin geri kalmış memleketlere yardım etmelerinin sadece bencil veya utopik duygularla değil, aynı zamanda uluslararası sahada bir ülkenin kalkınması için de önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu yardımın, sadece kendi milletinin refahını artırmakla kalmayıp, etrafındaki sefalet içindeki milletleri de içermesi gerektiğini ve Özellikle Türkiye'nin sadece millî gelirinin artırılmasının veya ticari muvazenenin lehine olmasının yeterli olmadığını belirtmiştir. Bir ülkenin gerçek anlamda kalkınabilmesi için çevresindeki sefalet içindeki milletlerin varlığının göz önüne alınması gerektiğini belirttiklerini söylemiştir. Uluslararası sahada, bir ülkenin kalkınmasının, komşu veya uzak ülkelerin de benzer bir refaha ulaşmasıyla doğrudan ilişkili olduğunu savunmuştur.⁸²

2.3.17. TBMM Bir Heyetin, Arnavutluk Parlamentosundan Resmî Bir Ziyaret Vukubulduğu Takdirde Bu Davete İcabetin Müşterek Başkanlık Divanınca Uygun Bulunduğuna Dair Başkanlık Tezkeresi Üzerine Söz Alması

Cumhuriyet Senato Başkanı İbrahim Şevki Atasagun'un Genel Kurula “Türkiye Büyük Millet Meclisinden bir Parlâmento Heyetinin, Arnavutluk Parlamentosundan resmî bir davet vuku bulduğu takdirde bu davete icabetin uygun mütalâa edilmesi” sunduğu kanun teklifi üzerine ait söz alan Türkmen, "Sayın Başkanım, davet vuku bulduğu takdirde kabul edilecek" ifadesinin ne demek anlamına geldiğini tam olarak açıklamasını istemiştir.⁸³

2.3.18. Türk Silâhlı Kuvvetleri Personel Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Türk Silahlı Kuvvetleri Personel ile ilgili Kanunun 970 ve 31 madde değişikliği yapılmak istenen önerenin açık oylamaya sunulmasıyla Salih Türkmen, İlk başvuruda tahrir sahiplerinin hazır bulunması gerektiğini savunmuştur. Ancak bir defa bu yola gidildikten sonra, Meclis Üyelerinin reylerini attıktan sonra bu katılımın zorunluluğu devam etmediğini belirtmiştir.⁸⁴

⁸² CSTD, C:38, B:27, 2.2.1967, 444

⁸³ CSTD, C:40, B:55, 27.4.1967, 119

⁸⁴ CSTD, C:43, B:91, 20.7.1967, 324

2.3.19. Tasarruf Bonoları İhracı Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Bu kanun tasarısıyla ilgili konuşan Ağrı Senato üyesi Salih Türkmen, tasarruf bonolarının devri kabul olmadığını ancak Devlet İktisat Teşekkülleri hisse senetlerin devri olduğuna aslının devri kabul edilmeyen tasarruf bonoları ve Devlet İktisat Teşekkülleri hisse senetleri temin etmenin nasıl mümkün olabileceğini ve bunu nasıl telif ettiklerini sormuştur.⁸⁵

2.3.20. Başkanvekilleri Seçiminin Başkan Seçimiyle Aynı Oturumda Yapılmasına Dair Önerge Üzerine Söz Alması

Başkanlık divanı seçimi ile ilgili söz alan Salih Türkmen, Oylamanın usule aykırı olduğunu, bir konuda bir üye söz almak istediğinde söz hakkı verilmediğini Meclis başkanın aynı zamanda aday olduğunu Bu durumda, adaylık sürecinde objektifliğin ve adil bir ortamın korunmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Adayın, aynı zamanda yönetimde yer alması, adil bir seçim sürecini zorlaştırabileceğini ve çıkar çatışmasına neden olabileceğini belirtmiştir.

Yapılan Cumhuriyet Senato Başkanvekilleri için 134 üye katılmıştır. Ve bunun sonucunda oy alanlar şu şekilde olmuştur:

Macit Zeren- 124

Fikret Turhangil-121

Sırrı Atalay- 111

Mehmet Ünal-8

Muhittin Kılıç-6

Ekrem Özden-1⁸⁶

⁸⁵ CSTD, C:43, B:95, 26.7.1967, 548

⁸⁶ CSTD, C:44, B:2, 2.11.1967, 32

2.3.21. Ankara Üniversitesi 1967 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Üzerine Söz Alması

Bütçe teklifiyle ilgili olarak sefaretlerin tefrişi için halı gönderilmesi gibi bir konunun ele alındığı ve bu konunun bütçe tekniğine ve bütçe hedeflerine uygun olup olmadığına dair değerlendiren Türkmen, Sefaretlerin tefrişi için halı gönderilmesi talebinin, bütçe tekniği ve bütçe hedeflerine uygun olmadığına yönelik bir eleştiri yapmıştır. Bu durumun bütçe sürecine aykırı olduğu ifade etmiştir. Bütçe hazırlığı sürecinde ciddi çaba harcanmakta olduğunu ve bu sürecin, örneğin ceza evi yapımı gibi acil ihtiyaçları karşılamak için önemli olduğunu, bütçe hazırlığı sürecinde ciddi çaba harcanmakta olduğunu ve bu sürecin, örneğin ceza evi yapımı gibi acil ihtiyaçları karşılamak için önemli olduğunu söylemiştir.

Türkmen, bütçe taslağında önceliklerin belirlenmesi gerektiğini ve bu önceliklerin kamu yararına yönelik projeler olması gerektiğini savunmuştur. Mesela, ceza evi yapımının, sefaretler için halı gönderilmesine tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

Bütçeliler karşımıza çıkarlar, kâfi değil, buraya ancak bu kadar para verilir derler, direnirler. Ama bakıyoruz senenin sonu geldiği zaman, bir yerde sarf edilmemiş paralar zayi olmasın diyerek başka yerlere aktarılıyor. Bu hakikaten Millet Meclisinin bütçesine hâkim olması, murakabe etmesi, onun muvafakati olmadan sarfiyat yapılmamasına bir emrivâkidir. İdarenin bu yolu sık sık istimal etmesine hakkı yoktur. Sayın Maliye Bakanı buyurdular ki, Cumhuriyetin kuruluşundan şimdiye kadar, daima., hiçbir zaman bütçede, bütün masraflar önceden derpiş edilememiştir, daima zaruretler buna sebep olmuştur, yapmak lâzımdır.⁸⁷

2.3.22. 1967 Yılı Bütçesi Kanununa Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Bütçe Karma Komisyonu Aydın Milletvekili İsmet Sezgin'in, vermiş olduğu kanun teklifi ile ilgili söz alan Türkmen, özellikle sefaretlerin tefrişi için halı gönderilmesine yapılan harcamaların bütçe hedefleriyle uyumsuz olduğunu ayrıca, örnek olarak adliye vekâleti üzerinden, insanî bir amaç için yapılan harcamaların bütçe planlamasında daha öncelikli olması gerektiğini bütçe planlaması ve harcamaların yönetimi ile ilgili kanunun bütçe hedeflerine uyumlu olmayan harcamaların yapıldığı ve bu

⁸⁷ CSTD, C:44, B:18, 11.1.1968, 614

durumun millet meclisi tarafından denetlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, bütçede önceden belirlenemeyen zaruretlerin sık sık gerekçe olarak kullanılmasını da eleştirmiştir.⁸⁸

2.3.23. 444 sayılı Kanunun 1 ve 2. Maddelerinin Değiştirilmelerine Dair Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması

Tokat Cumhuriyet Senatosu Zihni Betil ile İstanbul Senato üyesi Fikret Gündoğan'ın *“1000 e ek ve Cumhuriyet Senatosu 2/228» sayılı teklif hakkında Geçici Komisyon tarafından kabul edilen metnin 1. maddesinin 1. fıkrasında faiz miktarı olarak gösterilen «% 3» yerine 444 sayılı Kanun metninde yer aldığı üzere % 6”* kanun teklifi üzerine Salih Türkmen söz almıştır. Özellikle bir atıfet veya af mahiyeti verilmesi gerektiğini ancak, bu durumun sadece bir hak olduğunu ve hakların iadesinin önemli olduğunu bir yaşama borcu olanların, borç almış olanların affedilmesi meselesi üzerinde durarak sadece borç almış olanları değil, borç alıp geri ödemiş olanları da kapsamı gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada, bir hak olarak görülen şeyin geri ödenmiş olması gerektiğini belirtmiştir.

27 Mayıs ihtilâliyle ilgili bir meşruiyet meselesine değinen Türkmen, bu bağlamda, söz konusu ihtilâlin bir duruma nihayet verdiğini ve Meclis faaliyetine son verdiğini söylemiştir. İktidarda bulunan Meclis'in faaliyetine son verilmesiyle birlikte, bu Meclis üyelerinin maaş almasının haksızlık olduğunu ifade etmiştir. Bu durumu, vazife görmeyen bir kimsenin maaş almaya hakkı olmadığı, bu durumun sadece Demokrat Parti üyelerini değil, Halk Partisi üyelerini de kapsadığını ve ihtilâl sonrasında Meclis'in faaliyet gösteremeyeceği bir ortamda maaş almalarının haksızlık olduğunu vurgulamıştır. Hukuki açıdan, şartların değişmesi durumunda kanunların ve mahkeme hükümlerinin de değişebileceğini, ancak söz konusu değişikliklerin meşruiyeti etkilememesi gerektiğini söylemiştir.

Salih Türkmen, daha sonra konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

“Acaba arkadaşım demek istemekte midir ki, ihtilâl olduğu zaman, ondan sonra çalışan mahkemelerin verdiği karar, baskı altında idi, ö hükümler doğru değildi. Şartlar değişmiştir, bu kanunu bu hükümleri yeniden gözden geçirelim. Buna hakkı yoktur. Bizde tefriki kuva sistemi kabul edilmiştir, mahkemelerden verilen, kararlar Meclislerde münakaşa edilemez. Esasen bir milletvekilinin, Meclis ister feshedilsin, tatil edilsin, bir Millet Meclisinde çalışmayan bir Milletvekilinin, aldığı paranın haklı mıdır, değil midir, istirdadı caiz midir, değil midir? meselesi haddizatında kanunların tatbikatı meselesidir. Meclislerden kanun çıkar ama, kanunu tatbik mahkemelerin vazifesidir. Mahkemeye gidilmiş, mahkeme tetkik etmiş ve arkadaş sen vazife

⁸⁸ CSTD, C:44, B:18, 11.1.1968, 614

görmediğin için, vazife görmeden aldığın parayı iade etmeye mecbursun, demiş, hüküm vermiş. Bu hüküm de tasdik edilmiş ve kesinleşmiştir. Artık şartlar değişmiştir, yeniden gözden geçirelim gibi bir sözü bu kürsüden bir Senatör söyleyemez. Bâzı arkadaşlar söylediler.’⁸⁹

2.3.24. Cumhuriyet Senatosu Tabîi Üyeleri Mucip Ataklı, Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sezai Okan, Mehmet Şükran Özkaya'nın Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması

Kanun aleyhinde konuşan Türkmen, önerenin Anayasaya aykırı olduğunu ve önerge ile ilgili endişelerini dile getirmiştir. Anayasaya göre, dokunulmazlığının kaldırılması istenen bir kişi hakkında dosyanın komisyona gelmesi gerektiğini ve komisyon, mevcut delilleri inceleyerek kararını verdiğini eğer bu süreç takip edilmeden bir oylama yapılıyorsa, bu durumun Anayasa'ya aykırı olduğunu söylemiştir.

Türkmen, komisyonun temyiz mahkemesi gibi bir rolü olmadığını, yani yeni deliller toplamak veya yeniden tahkikat yapmak gibi yetkilerinin olmadığını ancak, mevcut delillere dayanarak karar verebileceklerini, dosyanın tamam olması şartının yanı sıra delillerin içeriği üzerinden değerlendirme yapabileceklerini belirtmiştir. Ayrıca, savcılığın başka deliller bulunması durumunda dosyayı tekrar isteyebileceğine dair bir bilgi verildiğinde bu durumda komisyonun, mevcut delillere dayanarak karar verip dokunulmazlığı kaldırmamaya karar vermesi halinde, savcılığın yeni delillerle dosyayı tekrar isteyebileceğini komisyonun yetki sınırlarını ve işleyişini anlatarak takririn Anayasa'ya uygunluğu konusundaki endişelerini daha detaylı bir şekilde dile getirmiştir.⁹⁰

2.3.25. Cumhuriyet Senatosu Tabîi Üyesi Mucip Ataklı'nın, Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması

Ağrı Senato Üyesi Salih Türkmen, dosyada bulunan esbabın dokunulmazlığın kaldırılması için yeterli olup olmadığı konusunda önemli bir tartışma söz konusu olduğunu dile getirmiştir. Senato Üyesi Deliveli'nin ifadesine göre, mevcut deliller bu kararı desteklememekte ve hukuki mütalâalar da bunu doğruladığını. Ancak, diğer taraftan, dosyada belirtilen hususlar üzerinde farklı bir değerlendirme yapma ihtimallerin olabileceğini söylemiştir. Belki de elimizde henüz görülemeyen ya da değerlendirilmemiş önemli bilgiler bulabileceğini. Bu nedenle, dosyanın tüm detaylarına dikkatlice bakılması ve adil bir değerlendirme yapılması gerektiğini düşünmüştür.

⁸⁹ CSTD, C:44, B:18, 11.1.1968, 660

⁹⁰ CSTD, C:46, B:39, 6.3.1968, 25-53

Anayasa'nın değiştirilmesine veya tadil edilmesine yönelik görüşlerini ifade eden Türkmen, bir senatör veya milletvekilinin Anayasa'nın tamamını veya bir kısmını değiştirmek istemesinin doğru olmadığını ancak, Anayasa'nın zaman içinde bazı kusurlarının anlaşılabilir olduğunu ve bu kusurların düzeltilmesi ihtiyacı olabileceğini Anayasa'nın değiştirilmesi gereken bir maddenin veya kurumun varlığı değil, bu değişiklik talebinin mevcut durumu iyi anlamaması veya milletin onaylamadığı bir müessese için yanlış bir gerekçenin ileri sürülmesi olduğunu vurgulamıştır. Metin de, dokunulmazlıkların kaldırılması talebinin milletin çoğunluğu tarafından desteklenmeyen bir müessese üzerinden yapılmaması gerektiğini Anayasa değişiklikleri konusunda dikkatli ve doğru bir şekilde hareket edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Mevcut kurumların gereksiz tezyif edilmemesi ve yanlış gerekçelerle desteklenmemesi gerektiğini savunmuştur.⁹¹

2.3.26. Seçimle İlgili Kanunların Yürürlükten Kaldırılması ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa Bâzi Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Siyasi sistem ve seçim sistemiyle ilgili eleştiride bulunan Türkmen, Konya'dan çıkan senatör sayısının oy oranlarına dayalı olarak adil bir şekilde dağıtılmadığına ilk olarak, bir barajın 50 bin olduğunu ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (A. P.) bu barajı geçerek 4 senatörlük aldığını varsaydıklarını belirtmiştir. Ancak diğer partiler toplamda 49,990 oy alarak bir senatörlük bile elde edemediklerini dile getirmiştir. Bu durumda, milletin genel tercihi uygun olmayan bir sonuç ortaya çıkabileceğini ve bu durumun adaletsizlik ve insafsızlık olduğu iddia etmiştir. İkinci olarak, milletin temin ettiği oy oranına göre hakkından fazla sandalye kazanan bir parti eleştirildiği ve bu durumda, belirli bir parti milletin desteğini aşan bir şekilde sandalyeleri işgal ediyor gibi görüldüğünü. Bu durum da adaletsizlik olarak algılanabilir ve huzursuzluk yaratabileceğini dile getirmiştir.⁹²

2.3.27. Cumhuriyet Senatosu Çorum Üyesi Alâeddin Çetin'in Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması

Çorum Cumhuriyet Senato Üyesi Aleaddin Çetin'in hakkında casusluk veya hainlik suçlamasıyla ilgili olarak dokunulmazlığının kaldırılması talebi üzerine söz alan Türkmen, Casusluk veya hainlik suçlaması ciddi bir suç olarak kabul edilmekte ve bu tür suçlamalara karşı çıktığını belirtmiştir. Dokunulmazlık, teşriî meclislerin işleyişine dayanan bir müessese olduğu bu parlamenterlerin görevlerini ifa etmelerini sağlamak amacıyla idare veya diğer kişiler tarafından yapılan haksız suçlamalara karşı bir koruma sağlamayı amaçladığını vurgulamıştır. Komisyonun, delillerle varılan kanaate rağmen,

⁹¹ CSTD, C:46, B:40, 7.3.1968, 72-73

⁹² CSTD, C:46, B:41, 19.3.1968, 186-187

dokunulmazlığın kaldırılması talebini kabul etme konusundaki kararı eleştirdi. Bu, konunun çelişkili ve adil olmadığı düşünmüştür.⁹³

2.3.28. Eleşkirt Kasabasına Getirilmesi İstenilen İçme Suyu, İhalesine Dair Sözlü Soruşuma İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşeoğlu'nun Verdiği Cevap

Cumhuriyet Senato üyesi Salih Türkmen Ağrı'nın Eleşkirt kasabasına getirilmesi istenen içme suyu ihalesine dair İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu'na sözlü olarak bunu sormuştur:

“ Ağrı ilinin Eleşkirt Belediyesi tarafından mezkûr kasabaya getirilmesi istenilen içme suyu ihalesinin iller Bankası tarafından durdurulduğu anlaşılmaktadır.

1. Bütün formaliteler ikmal edildikten sonra ihale muamelesine gidilmiş olduğuna göre bu ihalenin birdenbire durdurulmasının sebebi nedir?

2. Kasaba halkının içme suyuna şiddetle ihtiyacı bulunduğu göre bu suyun kısa zamanda getirilmesi için ne gibi tedbir düşünülmektedir?’’

İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu soruya cevap olarak Ağrı iline bağlı Eleşkirt Belediyesi'nin su tesisi inşa edebilmesi için öncelikle bir proje hazırlamasının gerekliliğini dile getirmiştir. Bu nedenle, 1967 yılında, yani geçen yılın Ağustos ayında, proje için bir yüksek mühendis olan Rafet Kırkgöz adında bir müteahhite görev verilmiş ve müteahhit, projenin temelini oluşturacak hidrolojik araştırmalara başladığı ve İhale süreci hiçbir aşamasında durdurulmadığını söylemiştir.

Türkmen, Eleşkirt'e bağlı Ramazan köyü, Eleşkirt'in Köseadağı kaynaklarından alınacak suya izin vermek istememiş ve bu kaynağın hukuki olarak kendilerine ait olduğunu iddia ederek idari ve yasal mercilere başvuruda bulunduklarını ifade etmiştir. Ancak, yapılan idari inceleme sonucunda Köseadağı kaynağı suyunun Ramazan köyü ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı tespit edildiği. Bu inceleme sürecinde dahi müteahhidin çalışmaları durmamıştır. Şu an hala hidrolojik araştırma raporu hazırlanmakta olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenle, endişe etmesine gerek olmadığını söylemiştir.⁹⁴

⁹³ CSTD, C:46, B:47, 4.4.1968, 326

⁹⁴ CSTD, C:47, B:52, 18.6.1968, 95-96

2.3.29. Cumhuriyet Senatosu Danışma Kurulunun, 5 Temmuz 1968 Tarihinden Muteber Olmak Üzere 30 Eylül 1968 Tarihine Kadar Tatile Girmesine Dair Kararı Üzerine Söz Alması

Umumi Heyet Danışma Kurulu'nda bir kararın tartışılmasında söz Alan Türkmen, bu kararın lehinde ve aleyhinde düşüncelerin ortaya konabileceği ve sonunda oylama ile kararın alınabileceği belirtmiştir. Bu süreçte, leh ve aleyhte konuşanların sınırları aşarak gereksiz bir polemik ortamı yaratmamalarının önemine vurgu yapmıştır. Özellikle, Nahit Altan'ın C.H.P'nin Meclisin çalışmamasının sebebini belirtmesinin gereksiz bir polemik olduğu, belirtilen hususlar çerçevesinde, tartışmaların yapıcı ve adil bir şekilde sürdürülmesi, gereksiz çatışmalardan kaçınılması için çağrı yaparak Umumi Heyet Danışma Kurulu'nun aldığı kararın nihayetinde oylama ile belirleneceği belirtmiştir.

Türkmen, Senatoda bu konu hakkında, münakaşa yaşanmakta olduğu vurgulamıştır. Bu durum lehinde ve aleyhinde açıkça söyleyebileceklerini. Ancak bunu çözmek için gereksiz yere, kendisinin de bu şekilde gereksiz tartışmalara sebep olanlar gibi konuşmak istemediğini dile getirmiştir. Buna ihtiyaç olmadığını söylemiştir. Bu meseleyi şahsi anlaşmazlıklara çekmeden halledebilir ve karara bağlayabileceklerini ifade etmiştir.⁹⁵

2.3.30. Halk Bankası ve Halk Sandıkları Hakkındaki Kanununun 4. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Bütçe ve Plan Komisyonu başkanı Osman Salihoglu'nun “*Türkiye Halk Bankası ve Halk Sandıkları hakkında 8.6 . 1933 tarih ve 2284 sayılı Kanuna ek kanun*” önergesi hakkında söz alan Salih Türkmen ülke içinde veya dışında şube açmanın ve banka kurmanın faydalarından bahsetmiştir. Ancak elinde Ağrı Ticaret ve Sanayi Odaları İdare Heyeti'nden gelen bir telgrafta: "Bankalar, yaz aylarında plasman eksikliğinden bahsederek kredi vermiyor ve yaz mevsiminde bunu kullanmazsak bankaya ihtiyacımız kalmıyor."

Türkmen, sadece banka şubesi açmak yeterli olmadığını savunmuştur. Şeklen bir şube açıyorsak, ancak asıl ihtiyaç olan halka hizmet için gerekli plasmanı vermediğimiz sürece banka açmanın bir faydası olmayacağını anlatmıştır. Şube sayısı arttıkça masraflar da sürekli artacağını dile getirmiştir. Ancak açılan şubenin hizmet görebilmesi için gerekli plasmanı temin etmek gerektiğini vurgulamıştır. Hükümet, şube açıldığında plasmanı temin ediyor mu, etmiyor mu? Bu konu üzerinde durması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle Doğu bölgemizde ticaret mevsimi çok sınırlı birkaç ay olduğunu. Bu dönemlerde plasman olmadığı için kredi verilmezse, kışın kredi açmanın bu bölge için bir faydası olmayacağını dile getirmiştir. Plasman konusu düzeltilmeden, şube açmanın bir faydası olmayacağını söylemiştir.

⁹⁵ CSTD, C:47, B:58, 3.7.1968, 286

Mecliste bazı milletvekillerin , "Şube açmak, içeride değil, dışarıda şube açmaktır. Bu, dışarıda çalışan işçilerimizin gelirini artırmak içindir." dediği, kendisinin ise bu görüşün aksini iddia ederek. Şubelerin dışarıda da açılması faydalı olabileceği savunmuştur.

Bazı milletvekillerin ise, Şube açmakla plasmanı karıştırdıklarını bu iki konu birbirinden ayrı olduğunu belirtmiştir. Şube açılabilir ve faydalı olabilir, ancak şubeyi sınırsızca çoğaltmak yeterli olmadığını söylemiştir. Şubelerin aşırı çoğalması masrafları artırarak. Bu durum memleketimizde bir soruna neden olabileceğini ifade etmiştir.

Eğer dışarıda şube açılacaksa, bu konuda dikkatli olmak gerekliliği üzerinde duran Türkmen, bazı durumlarda Avrupa'da birkaç şube açmak suretiyle buraya personel göndermek gibi hayali bir durum ortaya çıka bileceğini belirtmiştir. Ancak, mesela Köln'de bir İş Bankası varsa, bu yeterli olmalıdır. Aynı şehirde bir Halk Bankası şubesi veya başka bir banka açmak, masrafı artırmanın ötesinde bir fayda sağlamayacağını savunmuştur.. Şube açarken daha tedbirli olmak, lükse kaçmamak ve şubeleri aşırı çoğaltmamak daha faydalı olacaktır ve daha etkili bir hizmet için plasmanları artırmak önemli olduğunu dile getirmiştir.⁹⁶

2.3.31. İstanbul Belediyesince 6188 sayılı Kanun Hükümlerine Tevfikan Güzel Konutlar Yapı Kooperatifine Tahsis Olunan Arsa Hakkında Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonu, Üzerine Söz Alması

Kanun teklifi üzerine söz alan Salih Türkmen, sunulan raporun bir araştırmanın ürünü olduğunu, yani Senato tarafından oluşturulan bir komisyon, konuyu detaylı bir şekilde inceledi, ardından bir raporla bilgileri getirdi ve bu rapora dayanarak bir suiistimal tespiti ve kısmi suçlu belirleme yapıldığını dile getirmiştir.

Şu anda, bu durumda vasıflı bir komisyon suistimalin gerçekleştiğini ve suçun işlendiğini hem cezai hem de hukuki boyutlarda olduğu belirtmiştir. Bu bilgiler ortadayken, bir başka kişi çıkıp ve şöyle diyorsa: "*Aslında bir belediye başkanı vardı, o sorumluydu. Ne yaptı? Bir önerge kabul etti.*" Ancak, bu ifadelerin rapora yönelik herhangi bir eleştiri veya yetkilendirme içermediği söylemiştir.⁹⁷

⁹⁶ CSTD, C:47, B:59, 4.7.1968, 359-361

⁹⁷ CSTD, C:47, B:63, 3.10.1968, 513-514-519

2.3.32. Yem Sanayii TAŞ ile Aksaray Azmi Millî, Ülfet Gıda ve Sabun Sanayii, Güney Doğu Sanayi ve Ticaret, Kauçuk Sanayii TAŞ'nin 1964, 1965 1966 Yılları Hesap Neticeleri Üzerine Söz Alması

CHP Grup adına Salih Türkmen söz almıştır. Yem Sanayii Türk Anonim Şirketi hakkındaki değerlendirmelerini sunmuştur. Türkiye'de millî gelirin yaklaşık %35'i tarımdan elde edilmekte ve bu miktarın %35'i de hayvancılık faaliyetlerinden geldiğini belirtmiştir. Bu oran aslında millî gelir içinde önemli bir payı temsil etse de, diğer ülkelerde bu oran daha yüksek olabileceğini söylemiştir. Bu duruma örnek olarak, Amerika'da %59, Fransa'da %64, Belçika'da %62, Batı Almanya'da %75, Lüksemburg'da ise %85 olduğunu vurgulamıştır.

Türkmen, bu durumun temel sebebi hayvan sayısının az olması olmadığını belirtmiştir. Ülkemizde 1965 istatistiklerine göre 144,000,000 sığır ve manda, 34,300,466 koyun, 15 milyon kıl keçi, 5,000,500 tiftik keçisi ve 3.5 milyon at, katır gibi iş hayvanı var olduğunu söylemiştir. Toplamda 72 milyon baş hayvan mevcut olduğunu, ancak bu büyük hayvan potansiyeline rağmen yeterli ürün elde edilememesi, temel olarak yeterli beslenme sağlayacak bir tarım sisteminin olmamasından kaynaklandığını söylemiştir.

Hayvanların genellikle uzun süredir yeni beslenmeme alışkanlığına sahip olduklarını, daha çok mera ve yaylalardan beslediklerini ancak, nüfus artışı, makine ziraatinin gelişmesi, arazinin daha çok işlenmesi ve hatta birçok meranın kaldırılması ile birlikte hayvanların beslenme alanları giderek azalmakta olduğunu belirtmiştir. Bu durum, hayvanların kendi kendine yeterli bir şekilde beslenme imkanlarının azalmasına ve sonuç olarak zayıf olmalarına, hastalıklara karşı dirençlerinin azalmasına, nesillerinin küçük kalmasına ve elde edilen ürün miktarının azalmasına neden olduğunu dile getirmiştir.⁹⁸

2.3.33. Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyeleri Mucip Ataklı, Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sezai O'Kan ve Mehmet Şükran Özkaya'nın Yasama Dokunulmazlıkları Hakkındaki Rapor Üzerine Söz Alması

Takrir hakkında söz alan Türkmen, Çoğunluk olmadığı için konu genellikle ertelendiğini belirtmiştir. Ancak konuyla ilgili tam bir hazırlık içinde olduklarını

⁹⁸ CSTD, C:48 B:68, 14.10.1968, 178

söylemiştir. Karar almak için gerekli olan tüm imkanlar mevcut olduğunu, konuya ilişkin kararı son ana kadar beklemeyeceklerini vurgulamıştır. Ancak konunun birdenbire hazır olduğunu ve bir karar verme tehlikesi hissettiğini belirtmiştir. Bu nedenle endişelerimin giderilmesi adına normal süreçte devam edilmesini, konunun vakti geldiğinde ele alınmasını ve bu işin normal zamanında görüşülmesinin daha uygun olacağını söylemiştir.⁹⁹

2.3.34. 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanunun Bâzı Hükümlerinin Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Ağrı Senato Üyesi Salih Türkmen, bu maddenin açıklığa kavuşturularak Hükümet veya bu kanunu düzenleyen makam tarafından sorularıma cevap verilip tutanaklara geçmesini istemiştir. Geçici 2 maddenin, bu kanunun 1. maddesinin yürürlüğe girmesinden önce emekliye sevk edilenleri de kapsadığını dile getirmiştir.

Türkmen, kanunlar çıktıktan sonra uygulama zamanı geldiğinde, bu uygulamayı gerçekleştiren yetkililer bazen mali kaygılarla hareket ettiklerine bazı durumlarda ise, uygularlarsa belki Maliye Dairesi başka bir şekilde yorumlar ve tereddüt doğacağını belirtmiştir. Bugün artık tefsirin kaldırıldığı göz önüne alındığında, bu durumda, dairenin anlamı bazen yasa tarafından hedeflenen anlamda bir uygulama ortaya çıktığını; sonra mükellef, herhangi bir tereddüt olmaması için tekrar ilgili makamlara başvurmak zorunda kalacağını vurgulamıştır. İşte, bu tür bir tereddüdün ortadan kaldırılması için küçük bir düzeltme talep etmiştir.¹⁰⁰

2.3.35. 1969 Yılı Danıştay Bütçesi Üzerine Söz Alması

Danıştay Bütçe görüşmesi sırasında soru sormak isteyen Türkmen, kanunların uygulanması zorunlu bir görev olan icra, yetkilerini kullanır. Eğer icra bu görevde kusurlu davranış sergiler veya görevini yerine getirmezse, Meclis bu durumu denetler, kanunların uygulanmasını zorlar ve yetkilerini kullanma konusunda talimat verir. Öte yandan, Devlet Şûrası aldığı bir kararla eski durumu yeniden tesis etmeyeceği. Ancak, bir kararı iptal edebilir, idare yeniden karar alıp almamakta serbest olduğunu belirtmiştir. Eğer bu durum zarara yol açarsa, tazminat davası açılabileceği dile getirmiştir.

Türkmen, örneğin bir Bakanlık müsteşarına yetki verilir ve sonra başka bir yere atandığında. Bu durumda ilgili kişi dava açabileceği, idari bir kararla maaş alabileceği söylemiştir. Sonuç olarak, Devlet iki müsteşara gereksiz yere para ödemiş olacağını

⁹⁹ CSTD, C:49, B:6, 19.11.1968, 173

¹⁰⁰ CSTD, C:49, B:24, 24.1.1969, 938

belirtmiştir. Ancak Devlet Şûrası kararı ile Hükümet bu durumu düzeltmez ve para öderse. Şimdi, milletvekili olarak, Hükümeti nasıl zorlayabilir ve ne gibi adımlar atabiliriz? İki müsteşara gereksiz yere ödeme yapılmasını kim telafi edecek? Bu konuda bir dava açılabilir mi, yoksa bu zarar telafi edilemez mi? Sorusunu sormuştur.¹⁰¹

2.3.36. Sanayi Bakanlığı 1969 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Bütçe görüşmesi sırasında Sanayi Bakanı Mehmet Turgut'ta soru soran Salih Türkmen, Yerel ekonomiyi güçlendirecek bir fırsatı gözlemlediğini ve bu durumun gerçekten sevindirici olduğunu dile getirmiştir. Memleket de bol miktarda bulunan yün, yerel sanayinin gelişimine katkı sağlayabileceğini Yünün işlenerek değerlendirilmesi, hem ekonomik hem de toplumsal açıdan önemli faydalar sağlayabileceğini dile getirmiştir Yün işleme ve iplik fabrikalarının kurulması, yerel kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasına ve istihdam olanaklarının artırılmasına yardımcı olabileceğini savunmuştur. Bu tesislerin, bölgede iş gücünün istihdam edilmesini sağlayarak ekonomik büyümeye katkıda bulunabileceğini söylemiştir.¹⁰²

2.3.37. İmar ve İskân Bakanlığı 1969 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Ağrı Senato Üyesi Salih Türkmen, İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteseoğlu'na öncelikle, Türkiye'deki gecekondü sayısı konusunda net tahmini olarak yaklaşık kaç tane olduğu, ikinci olarak, gecekonduların azalması için alınan tedbirler ve bu azalmanın yıllara göre trendini sormuştur. Son olarak, bu trendin devam ederek ne zaman tamamen sonlanabileceği konusunda bir tahminde bulunmasını istemiştir.¹⁰³

2.3.38. Avukatlık Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Türkmen, Doktor Öztürkçi'nin belirtmiş olduğu gibi, bu kanunun hoşla gitmeyen yönleri olabileceğini, ancak yıllarca serbest meslek sahibi olan insanlara Anayasa Mahkemesine giriş imkanı verildiğini söylemiştir. Üstelik, bu sürenin üçte ikisi kıdem olarak sayıldığını vurgulamıştır.

Doktor Öztürkçi belki bir hukukçu olmadığı, dolayısıyla bu konuda bilgisi eksikli olabileceği ancak, bu konuda biraz daha dikkatli olmak gerektiğini belirtmiştir. Avukatların Anayasa Mahkemesine girişi zaten Anayasada yer aldığını. Yani, 15 yıl avukatlık yapmış biri Anayasa Mahkemesine seçilebilir. Dolayısıyla, bu kanunun bu hakkı

¹⁰¹ CSTD, C:50, B:24, 30.1.1969, 330

¹⁰² CSTD, C:51, B:32, 4.2.1969, 599

¹⁰³ CSTD, C.51, B:33, 5.2.1969, 735

verdiğini söylemek yanlış olabileceğini dile getirmiştir. Bu hakkın zaten Anayasada mevcut olduğunu söylemiştir.

Türkmen, son okunan iki teklifte avukatların iktisadi Devlet Teşekkülleri gibi yerlere tayin edilmesini önlemeye yönelik bir tedbir önerildiği. Ancak, bunun gereksiz olduğunu savunmuştur. Gerekçe olarak eğer bir avukat memur olarak atanacaksa, zaten atanacağı makam bir avukatı memur olarak tayin edecek ve maaş verecekse, ikinci bir makama tayin edilmesi mümkün olmadığını vurgulamıştır. Ancak, eğer kurum serbest bir kurumsa ve avukat olarak atanıyorsa, bu serbest mesleğin doğal bir gereği olduğunu söylemiştir. Memurluk gibi bir durum söz konusu olmadığı için bunun önlenmesi gerekli olmadığını. Dolayısıyla, bu tekliflerin bu maddeyle bir ilgisinin olmadığını savunmuştur. İstenen şey Emekli Sandığı Kanunundan faydalananların iki yere tayin edilmemesidir ve zaten mevcut kanunlar bu imkânı vermeyeceği belirtmiştir Bu nedenle, bu önerinin gereksiz olduğunu düşünmüştür bu iki maddeyle ilgili olarak reddini talep etmiştir.¹⁰⁴

2.3.39. Çeşitli Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Salih Türkmen, kanunla ilgili söz alarak bazı konuşmacıların, kurumlar vergisinin şirketleşme üzerinde olumsuz etkisi olduğunu söylemiştir. *Kurumlar vergisi ödendikten sonra gelir vergisine geçiş, şirketleşmeyi olumsuz etkileyebilir*, Bu durum mantıklı gelse bile. Ancak ek olarak belirli bir süre boyunca %10'a kadar olan kurumlar vergisi oranında şirketler gelişme göstermediğini belirtmiştir. Ancak vergi oranı %20'ye çıktığında şirketler gelişmeye başladığını . Bu durumda kurumlar vergisinin artması şirketleri teşvik ediyor gibi gözükse de, kurumlar vergisini %40'a çıkarsa , şirketlerin daha fazla gelişme göstermesini sağlayabileceklerini savunanların olduğunu. Ancak kendisinin bu mantığı anlayamadığını ve bunu açıklamalarını istemiştir.¹⁰⁵

2.3.40. Arsa Ofisi Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Önerge aleyhinde konuşan Salih Türkmen, Yüksek Senato'ya, gelen tasarıların dikkatlice inceleyerek kabul etmeye gayret göstermelerini istemiştir. Zaman zaman acele etmemek gerektiğini ve hatta her durumda hızlıca geçirilmesi talep edildiğinde de hayır, böyle bir yaklaşımın uygun olmadığını kabul ettiklerini belirtmiştir Ancak Hazine veya Maliye'den, tabiri caizse ikisi de aynı anlamı taşıyan bir yerden, bu tasarının revize edilmeden hızla yasalaştırılması ve oylamada da azınlıkta kaldığı durumun kabul edilmesi, bu kanunun tartışmasını yeterince yapamayacağını savunmuştur. Dolayısıyla, bu kanunun yarın veya bugün hızla geçirilmesi için bir zorunluluk yoksa, bu kadar acele etmek için bir

¹⁰⁴ CSTD, C:52, B:40, 18.3.1969, 76-186

¹⁰⁵ CSTD, C:52, B:45, 27.3.1969, 305

sebeup bulunmadığını vurgulamıştır. Dolayısıyla, perşembe günü bu kanunun görüşülmesine engel bir durum olmadığına göre, bu kadar hızlı hareket etmek gereksiz olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁶

2.3.41. 2284 sayılı Türkiye Halk Bankası Kanununa Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Teklifi

Kanun maddesiyle ilgili konuşan Ağrı Senato Üyesi Sayın Salih Türkmen, Kanunla ilgili iki sorusu olduğunu eğer borç ödenmediği takdirde vefat eden kişinin mal varlığı ihaleye çıkarılır. İlk 15 gün içinde geçici bir ihale yapılır. Daha sonra borçluya tebligat yapılır. Borç ödenmezse kesin ihale yapılır. Bu süre zarfında geçici ihale yapılan malın mülkiyeti kimin? Zarar kime aittir? Bu süre zarfında mülkiyet geçerli midir, zarar kimin sorumluluğunda? Eğer bu mal yangında zarar görürse, bu zarar kimin sorumluluğunda olur? Asıl borçluya mı yoksa ihale yapılan kişiye mi?¹⁰⁷

2.3.42. Kooperatifler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Türkmen , Maraş Senato Üyesi Hilmi Soyan'nın Kooperatifler Kanunu 8. Maddesiyle ilgili ;Bu madde, kooperatife ortak olmak için reşit olma şartını koşsa da, burada vefat eden mirasçının reşit olmasa bile hissedar olarak kabul edilmesinin mantıksız olacağını iddia etmek yanlış olacağını belirtmiştir. 8. madde, medeni hakları kullanma ve taahhüt altına girmeyi gerektirdiğini vurgulamıştır. Medeni Hukukumuz da taahhüde girmek için reşit olmayı ve medeni haklara sahip olmayı gerektirdiği dile getirmiştir. Kişinin ilk kez taahhüde girdiği zaman ve bu nedenle reşit olması gerekli olduğunu. Ancak, burada bir çocuğun babası önceden taahhüde girmiş ve çocuk babasının mirasçısı olarak onun yerini alacağını vurgulamıştır.

Türkmen, bu durumun Medeni Kanunun gerekliliklerinden kaynaklandığını dile getirmiştir. Çocuk, babasının tüm haklarına halef olduğu için reşit olma zorunluluğu olmadığını. Hatta, yalnızca reşit olmak değil, mümeyyiz de olmasa bile bu hakları devir aldığını söylemiştir. Ölümle birlikte tüm miras, mirasçılara geçtiğini. Burada önemli olan, ortaklık statüsünün ölümle sona ermeyebilmesi olduğunu. Bazı durumlarda, kişinin kimliği önemli olduğu ve mirasçılara geçmeyebilir olduğunu Ancak kooperatifte böyle bir durum söz konusu olmadığı için, bu madde doğru ve kabul etmemesi gerektiğini dile getirmiştir.¹⁰⁸

Daha sonra Türkmen sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

¹⁰⁶ CSTD, C:52, B:46, 1.4.1969, 366-421

¹⁰⁷ CSTD, C:52, B:52, 17.4.1969, 696-701

¹⁰⁸ CSTD, C:53, B:53, 24.4.1969

‘‘Daha önceki Kooperatifler Kanunu’nda, Ticaret Kanunumuzda 17 madde bulunmaktadır bu konuda. Bu kanunla 102 maddelik bir metin getiriyoruz. Ancak buna rağmen eski 17 madde içinde bulunan bir maddenin ihmal edildiğini görüyoruz. Eski Ticaret Kanunu’nun 492. maddesinde "ortaklık defteri ve listesi" başlığı altında bir madde bulunmaktadır. Orada kooperatif şirketlerinin ortaklar defteri tutmaları gerekmektedir. Bu deftere her ortağın girişi, sermayesi, ne zaman girdiği ve ne zaman çıktığı kaydedilir. Ancak bu yeni metinde bu madde bulunmamaktadır. Ancak Ticaret Kanununun ondan sonraki 493. maddesi "ortak senedi"ni içermektedir. Bu madde, ortak defterlerine nelerin yazılması gerektiğini belirtir, burada da yine ortağın azlık hakları ve benzeri bilgiler yer alır. Ayrıca ortağın giriş ve çıkış tarihi belirtilir, denilmektedir. Bir ortak daha kooperatife girdiğinde giriş tarihi yazılabilir ve senet verilebilir. Ancak çıkış tarihi belirsizdir, çıkış tarihi geldiğinde senete yazılabilir. Aslında çıkış anında, eğer çıkmışsa senet artık geçersiz olur. Bu nedenle senette ortaklıktan çıkma tarihinin yazılması gereksizdir, gereksiz bir ayrıntıdır. Ancak eğer diğer maddelerde değişiklik yapılmayacaksa, sadece kanun Meclise sunulmasın diye bu ayrıntı kabul edilebilir. Ancak sunulacaksa, böyle gereksiz bir kelimenin bulunmaması gerekmektedir. Bunun üzerinde durmanızı rica ediyorum. Saygılarımla.’’¹⁰⁹

2.3.43. İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin «İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi» adı Altında Ege Üniversitesine Katılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun Tasarısı hakkında söz alan Salih Türkmen, Akademilerin bağımsız varlık olarak kalmaları mı temel ilkedir, yoksa üniversitelere entegre olmaları mı gereklidir? Eğer akademilerin üniversitelere katılması yararlı ise, bu nedenle İzmir Akademisi’nin Ege Üniversitesi’ne katılmasının diğer akademiler için istek uyandırmaması neden olabilir? Başka bir deyişle, bu tür bir entegrasyon her akademi için faydalı olmamış olabilir mi? Eğer faydalıysa, neden bazı akademiler için istek olmadığını anlamak önemlidir. Eğer bir engel varsa, bu konuda bilgi edinmek istediğini söylemiştir.¹¹⁰

2.3.44. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Salih Türkmen Kanunla ilgili söz alarak düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir: Kanuna getirilen eleştirileri anlamadım. Bazı arkadaşlarımızın şu son tenkidleri benim için yerinde değil. Birisi şöyle dedi: 'Memurlar 60 yaşında emekli olabilirken, işçiler için 50-55 yaş aralığının kabul edilmesi cesur bir adımdır.' Bu uygulama başka ülkelerde mevcuttur ve bence doğru bir adımdır. Bir gerçeği kabul etmek gerekir ki, memur ile işçi farklıdır.

¹⁰⁹ CSTD, C:53 B:53, 24.4.1969, 51

¹¹⁰ CSTD, C:53, B:55, 30.4.1969, 158

Türkmen, memurlar daha çok zihinsel işçi olduklarını, düşünerek çalıştıklarını ve 60 yaşına kadar çalışmak daha kolay olduğunu vurgulamıştır. İş hayatında çalışmak bedensel aktivite gerektirdiği ve daha iyi bir sağlık gerektirdiğini dile getirmiştir. Bu nedenle, emeklilik yaşı farklılıklarının mantıklı olduğunu savunmuştur. Bu gibi durumlar da 55 yaşına kadar iş gücüne katkı sağlamış bir bireyin, çalışma isteğini sonlandırıp prim ödemelerine dayalı sigortadan yararlanarak emeklilik dönemini çalışmadan geçirmek isteme hakkı tanınmasını istemiştir. Bu tür uygulamanın birçok ülkede görüldüğünü. Ancak, erkekler için 55 yaşında emeklilik hakkı verilirken, kadınlar için neden 50 yaşında bu hakkın verilmesi gerektiği konusunda bir ayrım yapılmasına gerek olmadığını dile getirmiştir.

İstatistiklere göre erkeklerin ölüm oranı kadınlardan daha yüksek olduğunu, genellikle kadınlar yaşam boyu daha fazla zorlanma yaşadıklarını belirten Türkmen, 50 yaşına gelmiş bir kadının, bedensel olarak çalışma ve çaba harcama gerekliliğini talep etmek hakkımızın olmadığını kadınlar, 50 yaşına kadar çalışmış ve hizmet etmişlerdir, dolayısıyla 50 yaşından sonra çalışmaya zorlamak ve hatta 55 yaşına kadar çalışmalarını beklemek doğru olmadığını savunmuştur. Bazı ülkelerde, sosyal güvenlik sistemi, belirli bir süre hizmet verenlere belirli bir yaş sonrası emeklilik veya sigorta sağlamak amacıyla uygulandığı. Bu nedenle, kadınlara erkeklerden daha önce bu haktan faydalanma imkanı tanımak uygun olacağını dile getirmiştir.

Türkmen, Sivas Senato Üyesi Hüseyin Öztürk'ün kanun hakkındaki konuşmasına da değinerek şunları dile getirmiştir:

“ Hüseyin Bey’in ifade ettiği, biçimde emekli olan bireylerin primlerinin bir kısmı işçi tarafından bir kısmı da işveren tarafından karşılanmak olduğu. Bu artırılmadığına göre nasıl bu yükümlülükleri yerine getireceğiz? Bütün sosyal hizmetlerde aynı durum geçerlidir. Memurlar için de bu durum geçerlidir; memur da belirli bir yaşa kadar kısmen kendi maaşından öder, kısmen de Devlet katkı sağlar. Ancak belirlenen yaşta emeklilik hakkından yararlandığında o emeğini alır. Ancak bu hususlar düşünülmez, bu konular göz ardı edilirse, altından kalkılabilir mi, Emekli Sandığı bunun altından kalkar mı, kalkmaz mı düşünülmez. Sosyal Sigortalar da aynıdır, çalıştığı sürece işçi belirli bir prim öder, işveren de belirli bir katkı sağlar. Ancak kanunun kabul ettiği koşullar gerçekleştiğinde kişiye çalışmamak veya sigortadan yararlanmak hakkı tanındığında, artık bu hakkın kullanılması gerekeceğini. Bu primin artırılması konusu gündeme gelmeden, bu hakların tanınması doğru olacağını. Bu nedenle kanunun bu hükümlerini eleştirmek uygun olmadığını düşünüyorum.”¹¹¹

¹¹¹ CSTD, C:53, B:70, 23.10.1969, 631

2.3.45. Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlâmento Komisyonuna Üye Seçiminin Anayasanın 86'ncı Maddesine Aykırı Bulunduğuna ve Başkanlık Divanının Bu Konularda Hassas Olmaları Gerektiğine Dair Söz Alması

Kanun üzerine söz alan Türkmen, Anayasa Komisyonu Başkanı olan Nusret Tuna'nın her söz isteğinde, her zaman maddeleri titizlikle incelediği olan güvenim tam olduğunu söylemiştir. Bu durum keyifle ve dikkatle dinlediğini. Ancak, bugün ki söz isteği Anayasaya uygun bulmadığını belirtmiştir. Çünkü; gündem dışı konuşma olarak söz istediğini, gündem dışı konular için söz istemek hakkı olmayan biri olduğunu dile getirmiştir. Yüksek Senato'da gerçekleşen bir oylamada verilen oyların geçerli olup olmadığı, yani bir seçimin yeterli olup olmadığı konusuyla ilgili bir mesele hakkında gündem dışı söz istenmeyeceği ve konuşamayacağı. Eğer bu yanlış bir uygulama ise, bu bir tartışma konusu olarak ele alınır, itiraz edilir, karara bağlanır. Gündem dışı yapılan bir konuşmaya, meslektaşlarının konuştuktan sonra hiç kimsenin cevap verme imkanı bulamayacağına savunmuştur. Bunu gündem dışı olarak kürsüye getirmeye hakkı olmadığını Başkanların genellikle gündem dışı bir konuşma istendiğinde konunun bildirilmesi gerektiğini ve eğer konu gündem dışı değilse söz vermemelerini gerektiğini dile getirmiştir. Yanlış bir uygulama varsa, başka bir şekilde bu konunun gündeme gelmesi mümkün olabileceğini, ancak burada gündem dışı olarak konuşulmasının uygun bulmadığını ve bunun, Anayasanın ruhuna uygun olmadığını vurgulamıştır.¹¹²

2.3.46. Cumhuriyet Senatosu Niğde Üyesi Kudret Bayhan'ın, Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlâmento Komisyonu Seçimlerine Dair Söz Alması

Manisa Üyesi Doğan Barutçuoğlu'nun; Niğde Üyesi Kudret Bayhan'ın Türkiye - Avrupa İktisadi İşbirliği Parlâmentosuna üye seçimi ile ilgili 27 ncimaddenin gündemden çıkarılarak Başkanlık Divanına iadesine dair önergesi hakkında söz alan Türkmen, önceki konuşmacı olan Şeref Kayalar'a katıldığını belirtmiştir. Daha önceki seçim tarihinde, Sayın Sırrı Atalay'ın Senato'da başkanlık yaptığından habersiz olabileceğini ve bu nedenle seçimin geçerli olduğunu kabul etmiş olabileceğini. Eğer bilseydi, muhtemelen kabul etmeyeceğini dile getirmiştir.

Türkmen; Eğer Sırrı Atalay hata yaptıysa, bu konu zaten Divan'da tartışıldı ve çoğunlukla seçimin geçerli olduğu kabul edildiğini belirtmiştir. Diğer meslektaşların da bunun farkında olmadıklarını dile getirmiştir. Sırrı Atalay'ın bu karara karşı itiraz ettiği ve bu itirazın burada incelendiği. Ancak bu kararı savunacak bir kişi göremediğini, Divan'ın kararını savunacak bir Bakanının da ortada olmadığını , kimse sahip çıkmıyorsa. Sebep nedir? O halde bu konuyu aceleyle getirmeye gerek olmadığını vurgulamıştır. Eğer Sırrı

¹¹² CSTD, C:55, B:21, 6.1.1970 19-20

Atalay hata ettiyse, bilmeden yaptıysa, o zaman Divan üyelerinin çoğunluğu onun savunmasını kabul etmiş olabileceklerini söylemiştir.

Eğer normal prosedürlere uyulsaydı, Grubun belki Sırrı Atalay da burada olabileceğini ve bu durumda lehte ve aleyhte söylenen tüm görüşler dinlenip ve sonra karar verilebileceğini ancak şimdi sadece tek taraflı olarak itiraz eden ve onun görüşünü savunan bir kişinin olduğunu dile getirmiştir.

Salih Türkmen, Divan'ı savunacak birinin de burada olması gerektirdiğini belirtmiştir. Ancak, Senato'da Divan'ın çoğunluk kararını savunan birinin olmadığını. Bu konuda kendisinin nazıkçe, iyi niyetle, Senato'nun itibarına yakışır bir tutum sergilemek istediğini vurgulamıştır. Kendisinin de muhalefetteyken çoğunluk hakkına, iktidar hakkına zarar vermemeye özen gösterdiklerini dile getirmiştir.¹¹³

2.3.47. Millî Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve İktisadî ve Ticarî İlimler Akademileri 1970 Bütçeleri Üzerine Söz Alması

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz'a bütçeyle ilgili Salih Türkmen, bu konuda ciddi bir meselenin var olduğunu söylemiştir. Bazı bölgelerde her köye okul yapmak mümkün olmadığı için belirli bölgelerde yatılı okullar inşa edildiğini. Ancak Türkiye'de karşımıza çıkan başka bir problemin var olduğunu bunun da korunmaya muhtaç çocuklar olduğunu dile getirmiştir. Türkmen, bu çocukların ebeveynleri olmayabilir veya durumları belirsiz olabilir, onlar farklı bir şekilde yetiştirilmeye ihtiyaç duyan bireyler olduğunu savunmuştur. Şimdi, bu yatılı okullara bu çocukların gönderilmesi, diğer çocukların ahlakını olumsuz etkileyebileceğini. Bunun yanlış bir davranış olduğunu belirtmiştir. Bu durumun önlenmesi için ne tür adımlar atılıyor? Gerçekten de bu durum, istenmeyen sonuçlara neden olabilir sorusu sormuştur?¹¹⁴

2.3.48. Ticaret Bakanlığı 1970 Yılı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Dönemin Ticaret Bakanı olan Gürhan Titrek'e bütçe ile ilgili soru soran Türkmen, Et ve Balık Kurumu, üreticilerden hayvanları zamanında satın almaması nedeniyle bazı insanların ürünlerini kaçak yollarla satmasına yol açtığını dile getirmiştir. Bunun bir nedeninin, personel eksikliği olabileceğini. Yani Et ve Balık Kurumu'nun istihdam edecek yeterli personeli olmadığına söylemiştir. Türkmen, Et ve Balık Kurumunun, Millî Savunma Bakanlığına verdiği ürünlerin parasını alamadığını. Bu durumda, Et ve Balık Kurumu'nun belirli bir sermayesi bağlanmış olduğunu. Bu nedenle, Kurumun sunduğu

¹¹³ CSTD, C:55, B:24, 13.1.1970, 202-203

¹¹⁴ CSTD, C:56, B:36, 2.2.1970, 86

ürün bedelinin bir sonraki yılın bütçesinden ödenmesini geciktğini ve Kurum bu fonksiyonunu yerine getiremediğini söylemiştir. Bu durumun önlenmesi gerektiğini savunmuştur. Böylece Et ve Balık Kurumu bu sermayeden mahrum kalamayacağını. Bu konuda tedbir alınması gerektiğini ve tedbir alınırsa, önceden yaşanan bu durumun devam etmemesi için bu hizmetin yerine getirilmesi gerekeceğini dile getirmiştir Türkmen bu konuda bir tedbir düşünülüyorsa ? Bu konuya dikkat edilmesini ve gerekli önlemlerin alınmasını talep etmiştir.¹¹⁵

2.3.49. Yüksek Hâkimler Kurulu Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Ağrı Senato üyesi Salih Türkmen ve Elazığ Üyesi Salim Hazerdağı, Kanun tasarısının müzakereleri sonuca ulaşana kadar aralıksız olarak devam etmesini önermişlerdir.

Kanun aleyhinde de söz alan Türkmen, üzerinde tartışılan yasa sadece iki kısa madde içerdiğini. Dolayısıyla, konuşmaların çoğu genellikle bunun üzerinde olacağını vurgulamıştır. Ancak, tasarı üzerinde yeterince konuşulmadığını dile getirmiştir. Konu hakkında da kendisinin de söz almak istediğini, eğer konuşma fırsatı bulursa, bu gelen yasa tasarısıyla Anayasa gerekliliklerinin yerine getirilmediği, Anayasa Mahkemesi kararına karşı bir direniş gibi bir durumun ortaya çıktığını, ortaya çıkan sebeplerin dikkate alınmadığını, iptale mahkum bir yasa çıkararak meclislerin itibarını koruyacak bir duruma düşmesini engellemek mümkün olacağını vurgulamıştır.

Adalet Bakanlığı'nın savcılarını daha iyi incelediği, bunların atanma kurulunda bulunmanın faydaları üzerinde durulduğu. Eğer komisyon ve Bakanlık tarafından kabul edilirse, küçük bir değişiklikle istedikleri kişileri bu kurula dahil etmek ve bu kurulu, idarenin etkisi altından ve iptale mahkum bir yasa niteliğinden çıkarmak mümkün olabileceği belirtmiştir. Bu nedenle, yeterli kararı verilmemesini isteyen Türkmen, eğer bu tasarıya direnç gösterilmez ve düzeltme imkanı verilirse, Anayasaya uygun bir yasa haline getirmek mümkün olduğunu, bunu sağlayabileceklerini dile getirmiştir.¹¹⁶

2.3.50. Avukatlık Kanununun Bâzı Maddelerini Değiştiren Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun Teklifi üzerine söz alan Salih Türkmen, Avukatların sosyal sigorta ve Emekli Sandığı konularındaki ilgileriyle ilgili olarak daha önce kabul edilen kanun, zaten geçmişte onaylandığı. Bu tür bir sosyal güvence, bugün için artık tartışma konusu olmadığını belirtmiştir. Türkmen, çünkü sosyal güvenlik ihtiyacı zaten çözülmüş bir

¹¹⁵ CSTD, C:56, B:36, 2.2.1970, 148

¹¹⁶ CSTD, C:57, B:42, 10.2.1970, 43

mesele olduğunu söylemiştir. Türkmen, bugün tartışılan konu, bazı kanun maddelerinin gereksiz veya yetersiz olduğu düşünülerek değiştirilmesi gerektiğini talep etmiştir. Bu değişikliklerin uygun olup olmadığı hakkında tartışma yapmamak gerektiğine inandığını. Yeniden, sanki avukatlara özel haklar veriliyormuş gibi geniş kapsamlı tartışmalar açmak gereksiz ve zaman kaybı olduğunu belirtmiştir.

Türkmen, kimsenin ayrıcalık istemediğini. Anayasanın 12. maddesine aykırı bir durum söz konusuysa, bu durum Anayasa Mahkemesi'ne taşınması gerektiğini dile getirmiştir. Bu yüzden ayrıcalık iddiaları kabul etmemiştir. Bu nedenle, bu konular üzerinde uzun uzadıya tartışmaya gerek olmadığını. Bir madde tartışıldığında, o madde hakkında görüş belirtilmeli ve gerekiyorsa değişiklik önerilmelidir demiştir.¹¹⁷

2.3.51. Adalet Bakanlığı 1970 Yılı Bütçe kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Adalet Bakanlığı 1970 yılı Bütçe görüşmelerinde CHP Grup adına Salih Türkmen konuştu. Türkmen, Adalet Bakanlığı'nın 1970 Mali Yılı Bütçesi hakkında Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına söz alarak konuştu. Bu bütçe ile ilgili görüşlerini üç bölüm halinde özetlemiştir:

- Hukuk mekanizmasının işleyişi,
- Bu alanın gereksinimleri,
- Adalet politikası.

Türkmen, Hukuk mekanizmasının işleyişi konusunda arzusunun, bu kurumun sunduğu hizmetlerle ilgili hiçbir şikayet olmadığını vurgulamıştır. Ancak günümüz Türkiye'sinde her alanda olduğu gibi, hukuk alanında da şikayetlerin bulunduğu bir ortamda, bu alanda bazı şikayetlerin doğal olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu mekanizmanın neden olduğu şikayetler, diğer tüm hizmet alanlarından daha az olduğunu öte yandan, bu şikayetlerin gerçek sebebi genellikle adli personelin yetersizliğinden ziyade, devlet tarafından bu hizmet alanına yeterli personel, kaynak ve zamanında ve gerektiği şekilde sağlanamaması olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, davaların uzun süreler boyunca sürmesinin nedeni, iş yüküne orantılı olarak yeterli mahkeme ve hakim bulunmaması ve yasal mevzuatın bazen eksik veya yetersiz olması da bu sorunlara yol açmakta olduğunu belirtmiştir.

¹¹⁷ CSTD, C:57, B:45, 26.2.1970, 181

Bu hizmet alanının en önemli unsuru olan hakimlerin, Adalet Bakanlığı'na bağlı olmaktan ziyade Yüksek Hakimler Kurulu'na bağlanması, siyasi etkiyi azaltmış olsa da bu kuruluştan beklenen olumlu sonuçlar tam olarak elde edilmediğini dile getirmiştir. Kurula ve Anayasa Mahkemesi'ne Meclis üyeleri tarafından seçilmesinin, toplumumuzdaki politik algı ve uygulamalar nedeniyle sakıncalı olduğu belirtmiştir . Bu nedenle Anayasa'nın bu konuyla ilgili maddelerinin değiştirilmesi için bir kanun teklifi yapıldığı ve bu teklif komisyonlarda incelenmekte olduğunu; bu konuda bir an önce yasal düzenlemeler yapılabileceğini belirtmiştir . Hâkimlerin denetime tabi olmaması bazı şikâyetlere yol açtığı gibi, bir hâkim hakkında şikâyet olduğunda, bu durumun başka bir hâkim tarafından incelenmesi de olumlu sonuç verilmediğini ve şikâyetlerin devam etmesine neden olacağını vurgulamıştır. Yüksek Hâkimler Kurulu'na bağlı hâkimlerden oluşan bir Teftiş Kurulu'nun denetimiyle bu sorunun önüne geçileceğini savunmuştur.

Türkmen, İş yüküne uygun mahkeme bulunmaması, hâkim ve avukatların daha etkili hale getirilmesi; adliye binaları ve cezaevlerinin yetersiz olması, bazı mevzuatın eksik veya yetersiz olması gibi nedenler hizmetin verimli bir şekilde yürütülmemesine sebep olduğunu ifade etmiştir. Adaletin egemenliği konusunda iktidar ile aralarında fark olduğuna inandığını belirten Türkmen, toplumumuzda en çok tartışılan konuların başında, anlaşmazlıkların çözümünde adaletin yerine getirilip getirilmemesi geldiğini belirtmiştir. Parti çıkarlarının adaletin önüne geçmesinden şikâyet ettikleri noktalar arasında öne çıktığını. Bu parti çıkarlarının bir kenara bırakılması halinde birçok sorunun kolayca çözüm bulabileceğini dile getirmiştir. Bugün içinde bulunduğumuz siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntıların çoğunun kaynağına bakıldığında, bu sıkıntıların temelini parti çıkarlarına dayalı düşünce yapısı olduğunu. Bu düşünce yapısı bir yana bırakılmadıkça bu sıkıntılara çözüm bulunamayacağını söylemiştir¹¹⁸

2.3.52. Maliye Bakanlığı 1970 yılı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Bütçe görüşmesinde söz alan Salih Türkmen, Öncelikle, Ticaret Bakanlığı'nı doğrudan ilgilendirdiği düşünülen bir konu gibi görünse de, aslında mali politikayla ilgili olduğunu vurgulamıştır. Bankaların hem piyango hem de promosyonlar yoluyla büyük harcamalar yapmakta, hatta gerekli veya gereksiz şubeler açarak masrafları artırmakta ve dolayısıyla gelirlerini azaldığını belirtmiştir. Bu durum, Hazineye ödenen vergi miktarını da azaltmakta olduğu. Maliye Bakanlığı, böyle bir duruma müdahale edip çözüm bulabilir mi?" sorusunu sormuştur.

Devlet işleyişinde, Hazinesinin zarar gördüğü durumlarda, bir memurun dava açma hakkı var olduğunu belirtmiştir. Ancak, eğer bu memur davayı açmaz ve zaman kaybına neden olursa, bu durumda kendisine başvurulur ve bu zarar kendisinden talep edileceğini.

¹¹⁸ CSTD, C:58, B:69, 11.5.1970, 189-191

Ancak günümüzde, bazen bir vekil, bir memuru haksız yere görevden alabilir ve bu durumda memur Devlet Şurasına itiraz edebileceğini haksızlığın giderilmesi kararı alınabileceğini dile getirmiştir. Bu süreçte, memurun yerine geçici olarak başka bir memur atanabilir ve bu süreçte bu memura da maaş ödenir, görev yaptığı yerde olmasa bile. Ancak, bu tür bir haksızlığa uğrayan memur dava açmış olsa bile, Hazinesin zarara uğramasından dolayı bu memur aleyhine dava açacak bir yetkili makam bulunmadığını dile getirmiştir. Hazine veya maliye adına, zaman kaybına ve dolayısıyla zarara yol açan kişi hakkında dava açacak bir makam mevcut olmadığını söylemiştir.¹¹⁹

2.3.53. 22 Nisan 1962 tarihli ve 45 sayılı Yüksek Hâkimler Kurulu Kanununun Bâzı Maddelerinin Yeniden Düzenlenmesine ve Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun maddesiyle ilgili söz alan Salih Türkmen, Anayasa ve Adalet Komisyonu Başkanı Ahmet Nusret Tuna'ya; Bu komitede Bakanlık temsilcisi 4 kişidir, ancak seçilen 3 kişi savcılardan oluşur. Çoğunluk Bakanlık temsilcilerindedir, bu da demektir ki, bu 4 kişi, diğerlerinin itirazına rağmen karar alabilir ve atama veya nakil yapabilir mi? Bu durumda Anayasa'ya aykırı bir yönetim hakimiyeti oluşmaz mı?

Türkmen Komisyon Başkanı Tuna'ya ikinci bir soru sormuştur ; Adalet Bakanlığı temsilcilerinin komitede bulunmasının faydasını kabul etmediğini. Aynı sayıda, yani 4 kişi olarak bu komiteye alındıklarında, savcıların 5 kişi olması durumunda, bir kişinin fazla olması ne gibi sakıncalara yol açabilir? Yani bu 5 kişilik savcı grubunun bilerek yanlış kararlar alması gibi bir tehlike mi vardır? Eğer 4 kişinin temsilciler olduğu durumda 5 kişi savcıdan oluşursa, bir kişinin fazla olması daha fazla güvenlik sağlarken, buna karşı neden bir itiraz var? Bu konuda düşüncesini rica etmiştir.¹²⁰

2.3.54. 274 Sayılı Kanunun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve 31. Maddesine 1. Fıkra ile Bu Kanuna 2 Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun tasarısı için söz alan Ağrı Senato üyesi Salih Türkmen, Meclis'te birkaç gündür bir yasa teklifinin veya tasarısının tartışmasını yapıldığı dile getirmiştir. Bir yasa tasarısına destek veya karşı çıkılabileceği. Ancak asıl sorunun; bu yasa gerçekten mahzurlar getiriyor demekle sınırlı kalmamız gerekirken; maalesef yasa lehine ve aleyhine olanlar bu sınırları aşmış durumda olduklarını dile getirmiştir. Gereksiz tartışmalarla önemli zaman kaybettiklerini söylemiştir.

¹¹⁹ CSTD, C:58, B:72, 14.5.1970, 605

¹²⁰ CSTD, C:59, B:84, 26.6.1970, 421-426

Yasanın sarı sendikacılığı engellemeyi amaçladığı, bunun bir gereklilik olduğu. Bunun için çözüm düşünülebileceğini. Yasa dışı sendikacılığa öncelikle son verilmek istenildiğini söylemiştir. Güçlü sendikaların oluşturulması düşünülebilir. Ancak bunun tersine çıkabileceği, bu yasa sendika özgürlüğünü sınırlayacağını dile getirmiştir.

Türkmen daha sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Daha Meclis'te bu konuda tartışılırken, başlangıçta bu yasaya karşı çıkarken bazı sakıncalarını dile getiren Rıza Kuas, gereksiz yere hukuki olmayan iddialar ortaya atıyor. Örneğin, "Belgelerimizle birlikte Çalışma Bakanlığı'na gitmek istedik, ancak yetki verilmedi. Türk-İş'in kurduğu suni bir sendikaya yetki verildi ve bunun iptali için Danıştay'a başvurduk, ancak hakkımızı savunamadık. Belgeler gelmeden 15 gün önce karar verildi ve Danıştay 9. Daire Başkanı'nın Amerika'ya seyahat ettiği iddia ediliyor." Arkadaşlar, bir hakkı savunurken, kimsenin hukuk düzenini ve Anayasa kurumlarını bu şekilde itham etme hakkı yoktur. Danıştay'ın 9. Dairesi kesinlikle bu tür konularla ilgilenen bir daire değildir ve böyle bir karar vermemiştir. Bu nedenle, bu iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Danıştay'ın 9. Daire Başkanı Amerika'ya değil, Türkiye dışına çıkmamıştır. Dolayısıyla, böyle ciddi ithamları doğru bulmuyorum. Şimdi, bu yasanın bazı sakıncaları olduğu söyleniyor ve savunuluyor. Vekil Bey'in son konuşmasını memnuniyetle dinledim. Son derece hukuki bir dille konuştu. Ancak sabahki konuşmalarında bir partiye "dönellik yapmış" demek suretiyle bir ifade kullandı. Bu parti temsilcisi de karşı savunma yaptı. Bu nedenle uzun tartışmalar devam etti ve biz de bunları dinlemek zorunda kaldık. Bu tür davranışlara gerek yoktu. Bu kürsüde sanki sendikaların mücadelesine şahit olduk. Bu kanunda bir hata varsa, işçilerin haklarına zarar veriliyor mu, işçilerin özgürlüğü kısıtlanıyor mu, serbest sendikaya katılma hakkı engelleniyor mu, engellenmiyor mu? Bu konuların tartışılması gerekirken, burada Türk-İş sendikasıyla DİSK'in mücadelesine şahit oluyoruz.”¹²¹

2.3.55. 6.6.1927 Tarih ve 1076 Sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bâzı Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Ağrı Senato üyesi Salih Türkmen, tasarı ile ilgili Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu'na bir isteğinin olduğunu; hem sınav yöntemiyle hem de başka bir şekilde askerlik hizmetine alınanların dışında kalan bireylerden hiçbir şekilde vatan hizmetinden faydalanılmayacak mıdır? Örneğin, Allah korusun bir gün bu kişilerin ülke savunmasına

¹²¹ CSTD, C:60, B:90, 10.7.1970, 169

katkıda bulunmaları gerekiyorsa, onlar hiç eğitim almadan mı kullanılacaklar? Yoksa, bu konuda başka bir yöntem düşünülüyor mu? Sorusunu sormuştur¹²²

2.3.56. 2.7.1967 Tarih ve 926 Sayılı Türk Silâhlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bâzı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Salih Türkmen, bu kanun maddesinde bir belirsizlik var gibi görüldüğünü ya da bir hatanın mevcut olduğu söylemiştir. Belirsizlik, aslında askeri hakimlere verilen eklerin emeklilikte dikkate alınmayacağı beyan edilmek istenmiş olabileceğini savunmuştur. Ancak "Eğer bu madde böyle ifade edilirse, o zaman general olan hakimler de bu kapsamın dışında kalır." Bu durumda, bir mesele ortaya çıktığı, sadece general olanlar ile hakimlikten generalliğe terfi etmiş olanlar arasında farkın var olduğunu dile getirmiştir. Bir hakim general olarak terfi etmişse, bu terfi nedeniyle alacağı ek emeklilik maaşına dahil edileceği. Yani, 137. maddeye atıfta bulunulması, askeri rütbeden gelip general olmuş kişilerin general unvanından kaynaklanan ek maaşa hak kazanmak isteyecekleri anlamına geldiğini belirtmiştir .

Salih Türkmen, örneğin, askeri hakimlerin, 6 sayılı cetvele göre aldıkları zam miktarları eklenmediği. Ancak generaller, general unvanı ile bu ek maaştan yararlandığı ifade etmiştir. Böyle bir düzenleme yapılırsa, bu belirsizlik ortadan kalkacağını söylemiştir. Hakim olan bir askeri general, tugay generali, tümgeneral veya korgeneral ne olursa olsun, general unvanıyla aldığı zam emeklilikte dikkate alınacağı, bu durumu düzelterek sorunu ortadan kaldırmak mümkün olduğunu söylemiştir.¹²³

2.3.57. Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Tasarı aleyhinde söz alan Türkmen tasarı hakkında aleyh konuşmasının nedenini ise, son çıkan milletvekillerin haklı bir dâvayı savunurken, öyle saçma sebepler ortaya koyduklarını, bunların tutanaklara geçmesi gerçekten haksızlık olduğunu söylemiştir. Milletvekillerin Başkumandanlık seferde Silahlı Kuvvetlerin lideri, siyasi kuvvetlerin lideri vb. lider. Bunun kesinlikle uygun olmadığını, Sonra Genelkurmay Başkanı da Başkumandanın kurmay başkanıdır, yani onun ekibine dahil olur, onu da desteklediğini vurgulamıştır. Ve cephe kumandanlarına da emir ve komuta verdirdiğini dile getirmiştir.

Türkmen, yeni kurumlar oluşturmanın gereksiz olduğunu savunmuştur. Başkumandanın görevleri belli olduğu, bunların bilindiği ve bunun kanunlarda mevcut

¹²² CSTD, C:61, B:102, 27.7.1970, 286

¹²³ CSTD, C:61, B:105, 30.7.1970, 491-492

olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla, bazı makamlara yeni görevler vermek, bunları ifade etmek kimseye ait olmadığını; bu yüzden bu mesele anlaşılmadığı için yetersizlik karşısında bulunduğunu ifade etmiştir.¹²⁴

2.3.58. 654 Sayılı Toplum Zabıtası Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Önerge aleyhinde görüşünü dile getiren Salih Türkmen, Meclisteki bütün üyeler, bu kanunun mümkün olduğunca etkili olması için çaba sarf ettiklerini dile getirmiştir. Eleştiren arkadaşların asla bu kanunu tamamen kötülemek veya polis teşkilatını toplum polisini karalamak amacıyla değil, olası iyileştirmeleri aramak adına eleştiride bulunduklarını. Dolayısıyla, bazı arkadaşların sanki eleştirilere kanat germeleri gerekiyormuş gibi bir pozisyona düşmelerine gerek olmadığını . Toplum polisi hepimizin ortak malıdır ve hepimiz onun daha iyi olmasını arzu ettiklerini ifade etmiştir. Eğer şikayetler varsa, bu teşkilata istemeden giren kişiler varsa, bu kişilerin dikkate alınmaması diğerlerini daha iyi değerlendirmek için olduğunu . Ya da bu teşkilattan şikayetler varsa, bunlar bireylerden kaynaklandığını, teşkilattan değil de ; belki de bu teşkilatı amacına uygun olmayan şekilde kullanmak isteyenlerden olduğunu ifade etmiştir.

Bu maddeyi değiştirmek isteyenlerin ya da, şahıslara karşı, onların tüm önerilerinin bu kanunu iyileştirmeye yönelik olduğu gibi, kendisinin de onların önerilerine karşı olmamanı aynı şekilde değerlendirilmesi gerektiğini rica etti.

Öncelikle, "grev ve lokavtlar yüzünden kısmen veya tamamen tahribe uğramanın önüne geçmek için" ifadesinin gereksiz olduğunu söylentilerin. Bu aslında gerekli olduğunu çünkü giden polis veya toplum polisinin bu tür eylemlerden dolayı kısmen veya tamamen zarar görmesi söz konusu olduğunda, müdahale etme gerekliliğini ifade edeceğini söylemiştir.. Bu yüzden, tamamını beklemek yerine, kısmen de olsa bir zarar tehdidi varsa müdahale etmenin gerekliliğini vurgulamıştır. Türkmen ,grub adına konuşan arkadaşların son fıkradaki "her türlü silah" ifadesini fazla bulduklarına. Kendisinin ise bunu fazla bulmadığını. "Gerekli her türlü" ifadesi kullanılmıştır. Bir arkadaşımız bazen bu ifadenin dayanılmaz bir yük altına sokabileceğini belirttiğini. Ancak buradaki amaç, bu silahları tüm toplum polisine değil, teşkilata vermekte olduğunu dile getirmiştir.

Türkmen daha sonra konuşmasında bir kuruluş oluşturulduğu bu kuruluşun etkin bir şekilde işlemesi için ne gerekiyorsa, hangi tür silahlar ve teçhizatlar gerekiyorsa bunları sağlayacağı. Buna örnek olarak casusluk faaliyetleri için çok küçük cihazlar geliştirildiği; bunlar küçük bir düğme şeklinde olabileceği ve giysiye takılarak uzaktan takip yapılmasına

¹²⁴ CSTD, C:61, B:106, 31.7.1970, 563

olanak sağlar veya duvar arkasından dinleme imkânı sunduğunu. Dolayısıyla, bu teçhizatı sağlayamamak, bu kuruluşun amacının dışında olduğunu söylememek için, ilgili yasaya göre, bu kuruluşun etkin bir şekilde işlemesi için ne tür silahlar gerekiyorsa zamanında temin edileceği dile getirmiştir.

"Neden bu işi yaptın efendim, silahım yoktu, teçhizatım yoktu" diyen bir durumla karşılaşmamak için, ilgili yasa da, bu kuruluşun etkin bir şekilde işlemesi için radar gerekiyorsa, o zaman radarı emrine verirsin; şu mu gerekiyor, onu verirsin. Ancak bu, her toplum polisinin sırtına tabanca veya tüfekten başka bir şey verilmesi anlamına gelmediğini söylemiştir.. Bu, kuruluşun etkin bir şekilde işlemesi için hangi tür silaha ve teçhizata ihtiyaç olduğunu belirttiği. Bu nedenle her türlü silah ve teçhizatla donatılması gerektiğinin. Bu maddenin, uygun şekilde ifade edildiği . Bu önerilerin reddedilmesini rica etmiştir. Ve maddenin aynen kabulünü talep etmiştir.¹²⁵

2.3.59. 964 Sayılı Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği Kanununun, Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun hakkında söz alan Salih Türkmen, Şekil müzakeresine fazla vakit ayırmadan, bu tartışmayı kısa kesmenin mümkün olduğunu dile getirmişti . Çünkü, ilk maddeyi bir kanun maddesi olarak sunabilir ve diğerlerini bu maddenin alt maddeleri olarak düzenleyebileceği. Birinci madde, aslında bir hüküm getirmek yerine, bu kanunun içeriğini ve hangi konularda maddeler içerdiğini belirttiğini dile getirmiştir. Bu yüzden, bu madde olmadan da "bu kanunun bazı maddeleri değiştirildi" ifadesi yeterli olacağını. Ancak teklif sahipleri daha açık olmak istediklerini ve "bu kanunla şu maddeleri değiştireceğiz" diyerek içeriği belirttiklerini dile getirmiştir. Bu durumda, diğer maddeler bu kanunun alt maddeleri olarak kabul edilirse, hepsini bir araya getirerek birlikte tartışmak ve rey vermek mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Her maddeyi ayrı ayrı, 4. maddeyi ayrı, 11. maddeyi ayrı şekilde tartışmak ve rey vermek mümkün olduğu, ancak faydalı ve gerekli olacağını Aksi takdirde, bazı sorunlar ortaya çıkabileceğini dile getirmiştir.: Öncelikle, kanun maddesi okunduktan sonra rey verme amacı olduğu; dinleyiciler kanun maddesini bildiklerini ve üzerinde rey kullanabileceklerini. Ancak hepsi bir arada okunduğunda hepsini hatırlamak mümkün olmayabileceğini söylemiştir.

Bu sorunların hepsini önlemek mümkün olduğunu dile getiren Türkmen, Öneri olarak şunu söyledi: oylama yapılacaksa, her madde ayrı ayrı okunarak oylansın. Bu mümkün ve engelleyici bir durum yok. Bu kanunun diğer maddelerini alt maddeler olarak

¹²⁵ CSTD, C:65, B:70, 20.5.1971, 237-238

göstermek ve zorluklar yaratmaya gerek yoktur. Bu şekilde tartışma yapılmasını arz etmiştir.¹²⁶

2.3.60. Başkanın 43. Birleşimde Cereyan Eden Hâdiseler Hakkında Demeci Üzerine Söz Alması

Salih Türkmen oturum başkanın demeci hakkında Meclis dışı konuşmalardan sonra milletvekilinin mutlaka cevap vermesi diye bir kural olmadığını dile getirmiştir. Bir Milletvekili Meclis'te bazı iddialarda bulunuyor ve orada vekil buna cevap verme hakkına sahipken, hatta kendi grubuna mensup olan arkadaşları "cevap ver" dedikleri halde, o zaman orada cevap vermiyor, bu iddialara. Sonra, gelip bu meseleyle ilgili olarak cevap vermek isteğinde bulunuyorsa. Bu bir usulsüzlük olduğunu ifade etmiştir. Meclis'te konuşulan bir şeyi, buraya getirmek doğru olmadığını ifade etmiştir.

Türkmen, eğer Meclis'te konuşulan her mesele veya olayı buraya getirmek gibi bir duruma girilirse , artık burada iş yapamaz hale geleceği. Meclisteki gündem dışı konuşmaların cevabının yeri burası olmadığını dile getirmiştir. Başkana Meclis'te konuşulan bir olayın, gündem dışı olarak burada konuşulmasını doğru buluyor musunuz sorusunu sormuştur?¹²⁷

2.3.61. 1970 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı (A/3) İşaretli Cetvelin Millî Savunma Bakanlığı Kısımında Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun maddesi üzerinde söz isteyen Salih Türkmen, tasarı üzerinde konuşurken daha çok olumlu oy kullanacağını, ama niçin olumlu oy kullanacağını söylemek istediğini dile getirmiştir. Aslında tasarının böyle bir dönemde, son dakikada getirilmesi ve bütçenin zamanında getirilmemesi, Meclis denetiminden kaçınma girişimine karşı çıkmak için red oyu kullanmayı tercih edebileceğini. Ancak, amaç açısından gerekli olduğunu düşünerek. Bu durumda, bakanlık Et - Balık Kurumuna borcunu ödeyemeyecek, Et - Balık Kurumu da üreticinin borcunu ödeyemeyeceğini. Bu nedenle vatandaşın bunun sonuçlarını yaşayacağını. Bu yüzden kırmızı oy kullanmamak, beyaz oy kullanmanın sadece bu duruma yönelik olduğunu belirtmek istemiştir. Aksi takdirde, bu şekilde, sıkışık zamanda getirilen bu kanun aslında reddedilmeyi hak edeceğini dile getirmiştir.¹²⁸

2.3.62. 5383 Sayılı Gümrük Kanununun 126. Maddesinin 5. Fıkrasının 6. Bendinde Yapılan Değişiklik Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

¹²⁶ CSTD, C:62, B:18, 23.12.1971, 350

¹²⁷ CSTD, C:64, B:44, 24.2.1971, 136-137

¹²⁸ CSTD, C:64, B:45, 25.2.1971, 203

Kanun maddesi ile ilgili söz alan Türkmen, bu konuşmayı yapan tüm meslektaşlar ve Hükümetin, bu kanun maddesinin kötüye kullanılmaması ve ülke çıkarları doğrultusunda uygun bir şekilde geçmesi niyetinde olduklarını dile getirmiştir. Kendisinin de bu maddeye tamamen karşı olmadığını söylemiştir. Bir meslektaşın da belirttiği gibi, bu maddeyi mümkün olduğunca ticareti etkilemeyecek bir şekilde düzenlemek için küçük bir değişiklik önerisiyle yetineceğini dile getirmiştir. Bu değişiklik önerisini kabul edilirse, buradaki tüm tartışmaların nedeni ortadan kalkacağı ve gelecekteki kötüye kullanma endişeleri ve kaygıları da giderileceğini ifade etmiştir.

Bazı meslektaşlarının, "Kamu yararına dernek kurmak sadece Hükümetin takdirine bağlı değildir. Ayrıca Devlet Şurasından da geçmelidir. Artık Devlet Şurasının kararlarından endişe etmemeliyiz. Devlet Şurasına daha fazla güvenmek gerekir." dedilerini. Kendisinin Devlet Şurasının kararlarına güveni sarsmadığını. Ancak, bir derneğin kamu yararına olması ve Devlet Şurası tarafından onaylanması farklı bir şey olduğunu, burada kullanılması farklı bir şey olduğunu dile getirmiştir. Bir dernek kurulurken, tüzüğüne çok iyi maddeler eklendiği. Bir ülkeyi kalkındırmak kadar güzel bir şey olmadığını, bu ülkenin çıkarına olduğunu söylemiştir. Aslında tüm derneklerin bu şekilde kamu yararına uygun olabileceğini ve Devlet Şurası da bunu onaylayabilirse ve o dernek de kamu yararına olan dernekler arasına girebileceğini ifade etmiştir. Böyle bir dernek kendi başına bu tür bir kullanıma uygun olmadığını çünkü, bir bölgeye, bir topluluğa veya bir gruba özgü bir dernek böyle bir yardım alırsa eşitlik ilkesine aykırı olacağını dile getirmiştir. Örnek olarak, İstanbul'u güzelleştirme derneğine yardım yapılabilir, bu gerçekten kamu yararına olabilir, Boğazı güzelleştirme derneği olabilir, ancak devlet malı olan ve gümrüklerde toplanmış eşyaların sadece bir bölgeye verilmesi için bir sebep olmadığını. Bu nedenle yapacağı değişiklik önerisiyle amacının, istisnayı ortadan kaldırmak, birleştirmek olduğunu söylemiştir. Kendisi de bu yardımın daha çok örneğin Kızılay'a, Türk Hava Kurumu'na, Donanmayı Güçlendirme Derneği'ne, Çocuk Esirgeme Derneği'ne, Veremle Mücadele Derneği'ne, Düşkünlere Yardım Derneği'ne yani, Türkiye'yi kapsayan derneklere gitmesini dile getirmiştir. Türkmen, Devlet, kurumları, ekonomik Devlet Teşekkülleri de gerçekten bazen Türkiye'ye ait olmayabilir. Bu nedenle, bunun endişe yarattığını. Bu nedenle hem Bakan Beyin önerdiği "Kamuya yararlı dernek" gerçekten bir sınırlama getirdiğini söylemiştir. Bu nedenle yapılan değişiklik önerisinde, Sayın Mirkelâmoğlu ile birlikte bir değişiklik önerdiklerini ve burada ki "Kamu yararlı hayır derneği". İlk olarak, "Kamu yararlı" demekle gerçek rastgele olmayacağını dile getirmiştir.¹²⁹

¹²⁹ CSTD, C:64, B:48, 4.3.1971, 281-283

2.3.63. Tedbirsizlik ve Dikkatsizlik Neticesi Ölüme ve Yaralanmaya Sebebiyet Vermekten Hükümlü 1940 Doğumlu Emin-oğlu Elif'ten Doğma Assb. Kd. Başçavuş Ceylân Kökten Hakkında Özel Af Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun hakkında söz alan Salih Türkmen, kanun lehinde oy kullanacağını belirtmiştir. Ama bunun sebebi mazbatada geçen ifadeler veya burada ileri sürülen savunma sebepleri olmadığını söylemiştir. Buraya çıkan arkadaşların, hukukun amacına uygun olmayan konuşmalar yaptıklarını ifade etmiştir. Örneğin, son konuşmacı öyle argümanlar öne sürüyor ki, bu konuda konuşulmaması gerektiğini. Bu kurum, adli mahkemelerin verdiği bir kararın yanlışlığını düzeltmek için kurulmuş bir kurum olmadığını dile getirmiştir. Bir kararın doğru veya yanlış olduğunu tartışmadıklarını söylemiştir. O karar verildiğini dile getirmiştir. O kararı değiştirmek kimsenin hakkı olmadığını. Eleştirilen nokta, bu kararın düzeltilmesi olmadığını ifade etmiştir. Gerçekten de asker, istemese de görev gereği araba kullanmak zorunda kalabileceğini. Bu durum isteksizce gerçekleşmiş bir olay olduğunu. Bu nedenle bu durumun ciddi bir cezası olduğu düşünülmektedir. Türkmen, Yüce Heyet de bu konuda affını talep etmiştir.¹³⁰

2.3.64. Sıkıyönetim Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Anayasamızın 124 üncü maddesinin son fıkrası “*Sıkıyönetim veya genel olarak harp halinde tatbik edilecek hükümlerin kanunla tayin edileceğini*” ’belirttiğini söyleyen Salih Türkmen, şimdi bu kanunun, Sıkıyönetim durum hakkındaki kanun olduğunu dile getirmiştir. Savaş halinde de bu hükümlerin uygulandığı dolayısıyla, Acil durum olmasa bile, savaş halinde bu kanun mu uygulanacak mı? Eğer öyleyse, bu durumda kanunun başlığının Acil durum ile savaş hallerini birleştirecek şekilde olması gerekmez mi? Eğer böyle değilse, o zaman savaş hallerinde uygulanacak bir kanun getirilmesi gerekebileceğini savunmuştur. Bu durum da başlıkta bir değişiklik yapılması uygun olması gerektiğini söylemiştir. Türkmen, daha sonraki konuşmasında bu maddeyi sonuçlandırmak için, Sıkıyönetim komutanlığı emrine atanan ve görev alan tüm memurların izin almadan istifa edememesiyle ilgili yapılan tartışma ve eleştirilerle birlikte, bu yetkinin gereksiz olduğu savunmuştur.

Ancak, Suphi Karaman'ın ve aynı zamanda Yıldız'ın önceki maddede belirtilen hizmetlerle ilgili taleplerin, o bölgedeki devlet kurumları tarafından yerine getirileceği belirtilen ifadelerin eklenmesiyle, adeta tüm devlet memurlarının Sıkıyönetim komutanlığının emrine verilmiş kişiler olarak kabul edilmesi ve ona tabi olması şeklindeki yorumun doğru olmadığını savunmuştur. Türkmen, son paragrafta Sıkıyönetim komutanının emrine atanmış ve görevlendirilmiş olan kişilerin, doğrudan görev alan ve bu görevleri yerine getiren kişiler olduğu belirtilmekte olduğunu. Önceki paragrafta ise,

¹³⁰ CSTD, C:65, B:65, 4.5.1971, 29

Sıkıyönetim komutanlığı tarafından verilen emirlere diğer devlet memurlarının da uymak zorunda olduğu ifade edildiği. Ancak, bunlar onları Sıkıyönetim komutanlığının emrine bağlı memurlar sınıfına sokmayacağını söylemiştir. Türkmen, bir Sıkıyönetimin var olduğunu, Sıkıyönetim komutanının bazı emirler verdiği, diğer devlet memurlarının da bu emirlere gerçekten uyması, onları yerine getirmesi gerektiğini söylemiştir. Örnek olarak; adli makamlardan gelen bir tutuklama kararında, tüm devlet memurlarının bu hakimlerin veya Adalet Bakanlığının emrine mi gireceği? Yoksa girmeyecekler mi sorusunu sormuştur. Dolayısıyla, devlet memurlarının Sıkıyönetim komutanlığının emrini yerine getirmekle yükümlü tutuldukları ve bunların Sıkıyönetim komutanlığına atanan veya emrine verilen hizmetlerin bir parçası olduğu şeklindeki yorum yanlış olacağını dile getirmiştir. Hiçbir zaman bu hizmetlerin yürütülmesiyle ilgili bölgedeki devlet kurum ve kuruluşlarının Sıkıyönetim komutanının emrinde olan kişiler olduğu ve izin almadan istifa edemeyecekleri şeklinde yorumlamak uygun olmadığını. Bu noktayı açıklanması ve kayıtlara bu şekilde geçmesini talep etmiştir.¹³¹

2.3.65. 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanun ile Diğer Kanunların Bâzı Hükümlerinin Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Salih Türkmen, kendisinin öneriye destek vereceğini, aynı şekilde diğer arkadaşların da destek vereceklerini dile getirmiştir. Dolayısıyla, ekiplerinin tarafından karşı alınmış bir karar olmadığını söylemiştir.¹³²

2.3.66. İstanbul Boğaz Köprüsü ve Çevre Yolu Projesi Hakkındaki Gecekonduların Tasfiyesi Hakkında Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması

Kanunla ilgili söz almak istediğini belirten Salih Türkmen, daha önce Ali Şeker Ağanoğlu'nun, “*Bu bir yetki devri yasasıdır. Bu nedenle biz bunu benimsiyoruz*” sözüne atıfta bulunarak Bayındırlık Bakanlığının, İmar ve İskân Bakanlığından daha iyi yaptığını savunmuştur. Ancak burada durumun farklı olduğunu, sadece yetki devri değil, daha fazlası var olduğunu söylemiştir. Türkmen, 775 sayılı Kanunun kapsamına girmeyenlerin de içine alınmak suretiyle istisnai bir muamele yapılmıyor mu? Sorusu sormuştur. Kendisinin 11. maddesini okuduğın da “*775 sayılı Kanunun kapsamına giren veya girmeyenler.*” bu kanunda sadece yetki devri değil, aynı zamanda girmeyenlerin de alınması hususu var olduğunu söylemiştir.¹³³

2.3.67. 5434 sayılı T.C Emekli Sandığı Kanununa Geçici Bir Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi üzerine Söz Alması

¹³¹ CSTD, C:65, B:68, 13.5.1971, 155-156, 180-181

¹³² CSTD, C:65, B:81, 30.6.1971, 586

¹³³ CSTD, C:65, B:87, 13.7.1971, 877

Yeniden müzakere edilen konuda, toplumda mağdur olmuş bir grup olduğu dile getiren Salih Türkmen, bu mağduriyetin telafisi için getirilen bu önerinin adil olmadığına dair görüşler dile getirmiştir. Şahsi fikrine göre, gerçekten 27 Mayıs'tan sonra emekliye sevk edilen büyük bir subay grubu, istemeyerek kendi mesleklerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını söylemiştir. Bu kararı alan kişiler o zaman ülkenin çıkarlarını bu yönde gördükleri için yaptıklarını. Ordu yapısı bozulduğu bunun nedeni de mevcut asker sayısına göre subay sayısı fazla olması ve bu nedenle ülkenin çıkarları doğrultusunda bu kararı almış olduklarını söylemiştir.

Türkmen, bu tasfiye yapılırken daha iyi bir kriter bulunabilirdi, belki bazıları istekli olarak ayrılmak isteyenler olabilirdi. Belki aralarında ülke için çok faydalı olanlar vardı. Ancak böyle bir araştırma yapılmadığı için bazı kişiler haksız yere bu görevden ayrıldığını savunmuştur. Ancak her durumda kesin olan bir şey varsa, bu eylemin ülkenin çıkarına yapıldığı. Dolayısıyla, bu hareketin yükünün sadece bu gruba yüklenmesi doğru olmadığını dile getirmiş. Eğer yapılan hareket ülkenin çıkarına ise, bunun yükünü de ülke ve milletin omuzlaması gerektiğini söylemiştir. Türkmen geri kalan konuşmasında ise şunları söylemiştir:

“Bu duruma uygun bir çözüm bulunması gerekir. İçinde bulunduğumuz durumun normal yasal prosedürlere uymadığı doğru olabilir. Ancak, karşı karşıya olduğumuz durum da normal bir durum değil. Hizmet görülmeden bir şey verilmeyeceği kuralı yasal bir gereklilik olabilir, ancak bu kişilere hizmet etme imkanı verilmemiş, dolayısıyla ayrılmaları kendi kusurları değildir. Onlara hizmet etme imkanı vermediğiniz için ayrılmışlardır çünkü memleket menfaati gereği böyle uygun görmüşünüz. Diğer bir örnekte olduğu gibi, hala görevde olan kişiler, belirli bir süre geçmeden emekliye sevk edilirse, bir tazminat alırlar. Çünkü bu kişiler gerçekten terfi etmeyecek durumda değillerdir, tüm şartlar mevcuttur. Ancak kadro müsait olmadığı için erken emekli olmuşlardır. Bu nedenle onlara bazı haklar tanıyorsunuz. Aynı şekilde, bu kişilerin de hakları vardır çünkü hiçbir kusurları yoktur. Eğer görevde kalsalardı terfi ederlerdi, tüm kademeleri geçerlerdi. Ancak, ordu menfaati için onları emekliye sevk ettik. Bu durumda karşılık vermek gerekir çünkü memleket menfaati bunu gerektirir.”

Hiçbir memur grubuna %70 emeklilik hakkı verilmediğini, bu kişilere bu hakkın ve tazminatların fazla verildiğini söylemiştir. Onların manevi olarak acı çektiklerini, onurlandırılmak istediklerini. Kendi meslektaşlarıyla kalsalardı, onların ulaştıkları seviyeye ulaşmak istediklerini dile getirmiştir. Bu manevi zararın telafisi için Yüksek Senato'dan destek istemiştir. Bu hak verilirken, Senato'nun ciddiyetiyle oynanmamıştır. Senato bu kararı verirken memlekete ve hukuka zarar vermez, aksine onur kazandırdığını belirtmiş. Bazıların neden bu hak yalnızca subaylara verilir, sivil sektöre neden verilmez diye sorulduklarını. Ancak, şimdiye kadar sivil sektörde böyle bir durum yaşanmadığını söylemiştir. Eğer memleket menfaati gerektirirse, mesela memur kadrosu fazlaysa ve tasfiye edilmesi gerekiyorsa, o zaman bu hak onlara da verilmesi gerektiğini savundu.

Ancak, şimdilik askerlere verilmiş olması, diğerlerine haksızlık yapıldığı anlamına gelmediğini. Bir hak veriliyor ve eğer diğerlerinin de hakları varsa, onlara da verildiğini söylemiştir. Bu nedenlerle, kanuna uygun bir şekilde hareket etmenizi rica etmiştir.¹³⁴

2.3.68. Özel Yüksek Okul Öğrencilerinin Öğrenimlerine Devam Edebilmeleri İçin Açılacak Resmî Yüksek Okullar Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

“Özel yüksek okul öğrencilerinin öğrenimlerine devamlarını sağlamak amacıyla, üniversite fakültelerine ve üniversite seviyesinde öğrenim yapan diğer resmî kuruluşlara bağlı olarak bu kanun hükümlerine göre Koordinasyon Kurulu kararına dayanılarak geçici nitelikte resmî yüksek okullar açılır” maddesi üzerinde söz alan Türkmen, Bu yasa ile amaçlanan şey, şu anda özel sektör tarafından ücretli olarak işletilen yüksek öğretim kurumlarının, Anayasa Mahkemesi'nin kararına uygun olarak devlet tarafından devralınması ve devletin bu öğrencilerin eğitimini sağlaması olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla, devletleştirilen bu kurumlardaki yüksek öğrenim gören öğrenciler için belirli kurallar getirildiğini ifade etmiştir. Ancak bu yasa sadece bununla sınırlı olmadığını. Diğer yandan, ihtiyaç halinde Devletin yeniden özel okul açma imkanını da sağladığını vurgulamıştır. Devlet gerektiğinde kendisi de ücretli yüksek öğretim kurumu açma yetkisini bu yasa ile elde etmek istediğini. Bu durumda, yasa metninin yeterli olmadığını söylemiştir.

Başlıkta "Özel yüksek öğretim öğrencilerinin eğitimlerinin devamı için açılacak resmi yüksek öğretim kurumları hakkında Kanun tasarısı" denildiği. Bu başlığın gerekli olmadığını vurgulamıştır. Eğer amaç buysa, aynı zamanda bu yasayla Devlete gerektiğinde özel yüksek öğretim kurumu açma yetkisi verilmemesini savunmuştur. Türkmen, gerektiğinde Devlete özel yüksek öğretim kurumu açma imkanı verilmesini; bu nedenle bu başlığa gerek olmadığını vurgulamıştır. Özel okulların özel sektörden alınıp Devlete geçirilmesi gerektiğini istemiştir. Bugün resmi okullarda, üniversitelerimizde tüm lise mezunu gençlerimizi eğitemediklerini söylemiş. Dolayısıyla, başka olanaklar yaratmak gerektiğini. Bunun için gerektiğinde ücret karşılığı eğitim imkânı zorunluysa, eğer Devlet ücretsiz, kamusal üniversitelerde eğitim sağlayamıyorsa, ücretli eğitim bir kısmı açıkta bırakmaktan daha iyi olacağını savundu. Üstelik, özel sektörün bu işi zaten başarıyla yaptığını vurgulamış. Hem öğrencilere eğitim imkanı sağlandığı, hem de kazanç elde ettiğini belirtmiş. Devlet bunu daha kolayca yapabileceğini vurgulamış. Çünkü birçok kaynağı var olduğunu, bu kaynaklarla çift öğretim yapabileceği, hatta bazen öğretmenlere ek ücret vererek daha fazla öğretmen de elde edileceğini söylemiş. Devlet, bunu kolayca yapabilirken, özel sektöre bırakması zaten bir eksiklik olduğunu ifade etmiştir.¹³⁵

¹³⁴ CSTD, C:66, B:92, 22.7.1971, 120-121

¹³⁵ CSTD, C:66, B:99, 10.8.1971, 514-515

2.3.69. Boğaziçi Üniversitesi Adıyla İstanbul'da Bir Üniversite Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

Bir irfan merkezi, bir üniversite açılması konusunun gündemde olduğunu, Meclise sunulan bazı fırsatlar ve sağlanabilecek bazı olanaklar sayesinde daha kolay bir şekilde bir üniversite açma imkanına sahip olduğumuzu savunmuştur. Bu üniversitenin kurulmasıyla ilgili tartışma yapılırken, önceki konuşmacının bir önyargıyı dile getirmesinden rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir.

Türkmen, Eğer dostların sözlerini dinlemek zorunda kalırsak, hepimiz gözlerimizi ve kulaklarımızı dış dünyaya, farklı kültürlerle kapatmamız gerektiğini vurgulamıştır. Türkmen, gördüklerimizi ve duyduklarımızı dikkate alırsak, kendi milli kültürümüz ve değerlerimiz kaybolur. Ancak böyle bir tehlike söz konusu olmadığını dile getirmiştir. Biz, ulusal kültürümüzü ve değerlerimizi korumayı, bilgisizlik ve kör bir inatla değil, her şeyi bilerek ve öğrenerek savunmak istediğini vurgulamıştır.

Daha önceki konuşmacıların bu kadar ileri giderek, her yerde bilim olduğunda kötülük olduğunu iddia etti. Örnek olarak, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde yaşanan bazı olayların sebebi, farklı dilleri bilen kişilerin varlığıdır dediklerini. Bu, geçmişte Osmanlı İmparatorluğu padişahlarının "Cumhuriyet" kelimesinden korkmalarına benzer bir ruh hali olduğunu ifade etmiştir. Avrupa dillerini bilmek bize yeni olanaklar sunacağını. Dünya, rekabetin savaş alanlarında değil, kültürel alanda, medeniyet yollarında şekillenmekte olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla, kendimizi Avrupa medeniyetinden izole etmek yerine, onları daha iyi anlamak ve öğrenmek zorunda olduğumuza. Avrupa medeniyetini anlamak için en önemli şartlardan biri de o dilleri bilmekte ve bu dillerle yazılmış kitapları okumak geçtiğini söylemiştir.¹³⁶

2.3.70. 17.7.1964 Tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 123. Maddesinin Tadili Hakkındaki Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması

Önerge hakkında söz alan Ağrı Senato üyesi Salih Türkmen, bu kanun teklifi üzerinde uzun süredir süren müzakerelerde bir maddenin dışına çıkılmadığını dile getirmiştir. Teklifin içeriği üzerine her düşünce ifade edildi. Hiçbirinin, hiçbir konuşmacı yeni bir şey getirmediğini söylemiştir. Söyleyeceklerin hep aynı fikirlerin farklı şekilde ifadesinden ibaret olduğunu. Ancak hala birçok üye, bu konuda konuşma talebinde bulunduğunu belirtmiştir. Gerçekten de bu konuşmaların amacı öğretmek değil. Herkes bu kanun teklifini genel hatlarıyla bildiğini. Kararını ve oy kullanma yöntemini neredeyse kesinlikle belirlemiş durumda olduğunu dile getirmiştir. Konuşmaların gerçek amacı, belki de kendisinin de söz sahibiyim demek veya dışarıdan gelen telgraflar veya mektuplarla

¹³⁶ CSTD, C:67, B:112, 9.9.1971, 201-202

etkilenenlere, "bakın, sizin isteğinizi yerine getirdim, sizin tarafınızı savundum" demek ve ardından kendi söylediklerini radyoda tekrar ettirmek için sıraya girmek gibi görüldüğünü söylemiştir. Türkmen, bir madde üzerinde bu kadar fazla konuşmanın sebebi nedir? Ne öğretiyoruz? Hepimiz öğrendik. Eğer teklif hakkında daha fazla konuşma isteniyorsa, 15 kişiden daha fazla üyenin kürsüye çıkıp teklifin sürekli olarak tartışılmasını talep etmesine izin verilmesini vurgulamıştır.¹³⁷

2.3.71. 1972 Yılı Anayasa Mahkemesi Bütçesi Üzerine Söz Alması

Anayasa Mahkemesinin 1972 yılı Bütçesi münasebetiyle CHP Grubu adına söz aldığını belirtmiştir. Siyasi yaşantımıza Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası ile girdiğini. Elbette ki bir Anayasa Mahkemesinin olmaması durumu, demokrasiye karşı bir durum olarak değerlendirebileceğini vurgulamıştır. Örneğin, 1924 Anayasamızda böyle bir kurum olmamasına rağmen, "*kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı*" ilkesiyle, Anayasa hükümlerinin kanuna göre üstünlüğü sağlanacağını söylemiştir.

Türkmen, ancak çıkarılan bir yasanın Anayasaya uygun olup olmadığını denetlemek için Meclis dışında başka bir Anayasal kurum bulunmadığı için, bu denetim yetkisi yine Meclise aitt olduğunu vurgulamıştır. Ancak bu durumun bazı sıkıntılar doğurduğunu, yaşadığımız acı deneyimlerle öğrendiklerini belirtmiştir. Çünkü, çıkarılan bir yasanın Anayasaya uygun olup olmadığını değerlendirme yetkisi aynı Meclise ait olduğunda, bir yasanın bilerek veya bilmeyerek Anayasaya aykırı olması riski var olduğunu söylemiştir. Bunu bir örnek ile açıklayan Türkmen: 1960 senesinden önce "İnceleme Komisyonu" olarak bilinen bir yasa çıkarılmış. O dönemde Anayasamızda güçler ayrılığı ilkesi bulunduğu. Burada yargı organının yetkisi içinde olan bazı görevler, bir İnceleme Komisyonu oluşturarak Meclise bağlı bu komisyona devredildiğini. Bu komisyon, yargı organının yapması gereken bazı hizmetleri yerine getirerek; tutuklama yapma, gazete kapatma gibi işlemleri gerçekleştirerek; Anayasaya aykırı bir tutum içine girdiğini söylemiştir. Ancak, bu durumun Anayasaya aykırı olup olmadığı konusunda o dönemde karar verme yetkisi Meclise aitti. Olduğunu vurgulamıştır. O zaman iktidarda olan Demokrat Parti, yani Meclis, bu çıkarılan yasanın Anayasaya uygun olduğunu savundu veya bu konuda Anayasaya aykırı olduğuyla ilgilenmediğini dile getirmiştir.¹³⁸

2.3.72.1972 Yılı İçişleri Bakanlığı Bütçesi Üzerine Söz Alması

İçişleri Bakanlığı bütçesiyle ilgili konuşma yapmak niyetinde olmadığını, ancak iki arkadaşının yaptığı konuşmasından dolayı konuşmak istediğini belirten Türkmen, kendisinin tartışma yapmayı sevmediğini, tartışmanın yararına inanmadığını; özellikle de

¹³⁷ CSTD, C:67, B:122, 7.10.1971, 969-970

¹³⁸ CSTD, C:2, B:26, 2.2.1972, 156-161

bugünkü koşullar tartışma yapmaya uygun olmadığını ifade etmiştir. Kabahatimizi kabul etmek, aynı hatayı tekrarlamayı önlediğini. Kabahatimizi kabul etmeyip sürekli olarak başkalarını suçladığımız sürece, bu, hatada ısrar etmek olacağını vurgulamıştır.

Salih Türkmen, en son yaşanan bir olayı aktararak, hatayı kabul etmek gerekmede olduğunu belirtmiştir. Türkmen, tarihimize en dikkat çeken merkeze vali alma meselesi 1956'da 58 valinin merkeze alınmasıyla başladığını ve kendisinin de buna katılmadığını dile getirmiştir. Ancak, bir vali, görev yaptığı süre boyunca gerçekten parti çıkarlarına hizmet etmişse, bu durum tarafsız kişiler tarafından belirlendikten sonra bir çözüm düşünülebileceğini savunmuştur. Aksi halde, "O dönem bitti, onun atadığı valiyi alayım, değiştireyim" demek doğru bir yol olmadığını vurgulamıştır. Hele söylendiği gibi, "Öyle olmalıdır ki, her iktidar geldiği zaman demeli ki benim dönemimde dört sene valilik yapacaksın, ben ayrıldığım zaman, başka iktidar geldiği zaman başka vali atanacak." şeklindeki bir düşüncenin tamamen yanlış bir düşünce olduğunu belirtmiştir. Bu durumun adeta valilerin, iktidara hizmet etmek, tamamen partizan vali olmak için bir belge gibi sunulması anlamına geldiği vurgulamıştır.

Türkmen, valilerimizin bazılarının siyasete karışması veya mecburen partizan görünmesi, siyasetçilerin yüzünden olduğunu savunmuştur. Çünkü, valinin rahatça çalışmasına izin vermez, ona "bunu yapacaksın" şeklinde baskı yapmaya çalışıldığı. Yakın zamana kadar bir vali eğer iktidar partisi milletvekilinin veya parti liderinin isteğini yerine getirmese, o koltukta duramadığını iddia etmiştir.

İkinci olarak, Adalet Partisi adına konuşan Sayın Celâlettin Coşkun'un konuşmasına da değinen Türkmen. Bu kişinin konuşmasına cevap vermek için beni harekete geçiren nedenlerden biri, işleriyle ilgili bir kişi olması ve uzun bir süre Ankara valiliği yapmış olmasıdır demiştir.¹³⁹

2.3.73. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Geçici Komisyon Sözcüsü olan Salih Türkmen, Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin sorumlulukları belirtilirken, "Diğer kanunlarda gösterilen görevleri yapar" buna neden lüzum görüldüğü. Bu amaçla, yukarıda belirtilen davaların yanı sıra, gerektiğinde, gelecekte Mahkemenin yetki alanına dahil edilebilecek bazı konular için yasal bir çerçeve oluşturmak hedeflendiği belirtmiştir. Temelde aynı ilke, Danıştay Kanunu'nun 29. maddesinin (D) fıkrasında da bulunduğu ve buradan alındığını. Danıştay'ın görevleri sıralanırken, ayrıca, "...diğer kanunlarla belirlenen işleri de yapar." ifadesi yer almakta olduğunu söylemiştir. Burada benzer bir yapı söz konusu olduğunu vurgulamıştır. Türkmen, daha sonra Mecliste birinin,: "Eğer '...hizmetten ayrılmış olan bir subay...'

¹³⁹ CSTD, C:2, B:28, 4.2.1972, 392-394

subaylık görevi sona ermiş olsa bile, subaylık dönemine ilişkin meseleler, örneğin emekliye ayrılmış bir subayın emeklilikle ilgili bir anlaşmazlığı varsa, bu anlaşmazlık yine askerlik hizmetinin icrası dönemine ait olduğu için, bu anlaşmazlığı da mahkemenin görevleri arasında görmek gerekeceğini savunmuştur,¹⁴⁰

2.3.74. Dernekler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun aleyhinde söz alan Salih Türkmen, öncelikle ifade edilen görüşe katılmadığını belirtmiştir; daha sonra içeriği de yanlış olduğunu savunmuştur. Öncelikle burada bir anlaşmazlık söz konusu olduğunu. Hatta eski yasadan ayrılmak, yani Medeni Kanun'da iki kişiden fazla kişinin bir araya gelmesinin dernek kurmak için yeterli olduğu hükmünden ayrılmak, yedi kişinin gerekliliği bir tür kısıtlama olduğunu söylemiştir. Türkmen; bir yerde üç arkadaş bir araya gelmiş ve bir bölgeyi güzelleştirmek istiyorlar ve "biz burayı güzelleştireceğiz ve şu kadar masraf yapacağız" dediklerini. Bu üç kişi bunu yapmak istediklerini. "Hayır efendim, üç kişi yapamaz, mutlaka yedi kişi olmalı" demek, bir tür kısıtlama olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle eski yöntemin doğru olduğunu savunmuştur. Yeniden madde eklemeye gerek olmadığını savunmuştur, Türkmen daha sonra şunları dile getirmiştir; ancak şimdi arkadaşların bu yedi kişiyi de yeterli görmediklerini, diğeri ise; yedi kişi olması gerektiği, yedekler de olması gerektiğini belirtmiştir. Bu, bir dernek kurma, manevi birliktelik oluşturma kavramına aykırıdır. Bu kişiler bir derneğin yöneticileri değil ki; yedi yönetici ve yedi yedek olmalı; bir yönetici istifa ederse yedek gelip yerine geçmeli... Bir derneğe şekil vermek için önce yedi kişi gelmeli, kurmalı, diğer yedi kişi de yedek olarak kalacak... Bu mümkün müdür?¹⁴¹

2.3.75. Toprak ve Tarım Reformu Ön tedbirler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Toprak ve Tarım Ön tedbirler Kanununda geçici komisyon sözcüsü olan Salih Türkmen, burada söz almak istemesinin nedeni, vereceği açıklama ile arkadaşları ikna etmek ve gereksiz tartışma ile zaman kaybetmeyi önlemek olduğunu belirtmiştir. Türkmen, Kahramanmaraş Senato üyesi olan Hilmi Soydan'a cevap olarak "Anayasanın 36. maddesi, herkesin miras ve mülkiyet hakkına sahip olduğunu söylemiştir. Ancak, bu yeni yasa ile bu mülkiyet hakkı kısıtladığını Ancak, aynı maddeye devam edildiğinde, "Bu haklar, yalnızca kamu yararı için kanunla sınırlanabilir." denildiğini. Bu nedenle, mülkiyet hakkını sadece kamu yararı doğrultusunda kutsal kabul ettiklerini vurgulamıştır. Kamu yararı gözetildiğinde, mülkiyet hakkına sınırlama getirilebileceğini. Bu nedenle, toprak reformu da halkın çıkarlarına, kamu yararına hizmet ederse sınırlamalar yapılabileceği ve Anayasa'ya uygun olacağını söylemiştir

¹⁴⁰ CSTD, C:5 B:72, 4.7.1972, 69

¹⁴¹ CSTD, C:5 B:74, 11.7.1972, 168

Türkmen, bu yasayla mülkiyet hakkının sınırlanması da öngörülmediğini. Bir kez, gerçekten hiç kimsenin mülkiyet hakkına dokunulmadığını. Ancak, kamu yararı gerektiğinde arazi reformunun uygulanması öngörüldüğünü . Arazi reformu nerede öngörülüyor? Gerekliğinde ekonomik amaç varsa, yani ekonomik getiriye artırmak gerekiyorsa (bu ulusal çıkarlara hizmet ederse) sınırlama getirilebileceği, arazi reformu uygulanabilir veya sosyal fayda varsa, ya da siyasi çıkar varsa her zaman halkın, kamunun yararı için arazi reformu düşünülebileceğini savunmuştur. Bunun dışında bir arazi reformu söz konusu olmadığını belirtmiştir.¹⁴²

2.3.76. Toptancı Halleri Kanun Teklifi Üzerine Söz Alması

Kanun aleyhinde söz alan Ağrı Senato Üyesi Salih Türkmen, İstanbul Senatör üyesi Fikret Gündoğan'ın, madde ile ilgili ve ortaya koyduğu çelişkili düşüncelerine katılmadığını dile getirmiştir. Türkmen, 9. madde, yerlerin nasıl tahsis edileceğine dair prosedürü açıkladığını. Yani, yer tahsisinin nasıl gerçekleşeceğini öğrettiğini. Ancak 18. maddede hakem kurulunun görevlerini belirtirken, aynı zamanda hakemlerin yer tahsisindeki rolünü de ifade etmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkmen, eğer bu belirtilmezse, birisi şöyle diyebilir: "9. maddede hakem kuruluna bu yetki nereden geliyor?"... 18. maddede görevler sıralanırken böyle bir görevi, böyle bir hakkı olmamasına rağmen; neden böyle bir durum var? Bu nedenle 1 numaralı önerge uygun olduğunu. 9. maddeye atıfta bulunduğunu, burada bir görev sıralandığını. Çelişki olmadığını savunmuştur. Türkmen, önergeye karşı oy kullanması için rica etmiştir.¹⁴³

2.3.77. 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Söz Alması

“1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında kanun tasarısı” hakkında söz alan Salih Türkmen, Adalet mülkün temelidir, prensibi ne kadar doğru ise, adaletin biran evvel uygulanması da bu temelin gerektirdiği saygı düzeyinde olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, toplumumuzda zaman zaman geciken adalet, adaletsizlik olarak da algılanabilmekte ve bunun için çözüm arayışları içinde olduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple, Usul Kanunumuzun bazı maddelerinin değiştirilmesi gerektiği ihtiyacı uzun süredir hissedildiğini savunmuştur. Türkmen, bu tasarımı sunan Adalet Bakanı ve ekibini, bu soruna çözüm bulma konusundaki gayretleri için olduğu için tebrik etmiştir. Ancak bu süreçte bir endişe veya bir üzüntü de ifade etmiştir. Türkmen bu durum adaletin gecikmesine ilişkin tüm sorunların çözüldüğü ve ortadan kaldırıldığı şeklinde bir yanlış algı oluşturduğunu. Yani adaletin gecikmesiyle ilgili acılar için birçok çözüm aranırken ve

¹⁴² CSTD, C:5, B:79, 19.7.1972, 448

¹⁴³ CSTD, C:7, B:15, 26.12.1972, 517

Usul Kanunu'nun birçok maddesinin revize edilmesi düşünülürken, maalesef mevcut koşullar altında bu geniş kapsamlı revizyonlar için uygun bir zaman olmadığı için, bu kanunun getirilmesiyle sanki bu soruna kesin bir çözüm bulunmuş gibi bir yanılsama oluşabileceğini söylemiştir.

Türkmen, eğer ülkede iş yükünü azaltmak istiyorsak, başlangıç mahkemelerinin verdiği kararların kanıt yönünden, geçerlilik yönünden temyiz mahkemesinden; yasal uygulama, emsal yönünden de temyiz mahkemesine taşınmadıkça bu işlerin istenen şekilde hızlı bir şekilde sonuçlanması ve temyiz mahkemesinin ülke çapında yasal birliği sağlaması ve yasal birliği sağlamak için bir içtihat mahkemesi olarak görev yapabilmesi imkânsız olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴

2.3.78. TC Anayasasının 30, 57, 136, 138 ve 148. Maddelerinin Bazı Fıkralarının Değiştirilmesi ve 2 Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 397 TBMM Üyesinin Tekliflerinin Millet Meclisince Kabul Olunan Metni Üzerine Söz Alması

Kanun teklifi ve Başkan'ın hitabını ve tartışmayı yönetme biçimini eleştiren Salih Türkmen, şu an bir önerge sunulduğu, bunun üzerinde tartışma yapılmamasını söylemiştir. Türkmen, burada bir Anayasa değişikliği mevzubahis olduğunu. Onun için esasta olduğu gibi, şekilde de Anayasaya tamamen uymamız gerektiğini belirtmiştir.

Türkmen, Sırrı Atalay'ın bir öneride bulunduğunu. Öneride kendileriyle tamamen aynı fikirde olmadığını; ama yüksek Riyaset Sayın Sırrı Atalay'ın önerisi okunduktan sonra, bu öneriye rağmen, bunu neden gündeme aldığını, neden tartışmak istediğini eleştirmek suretiyle tartışmaya girdiğini; yani bu öneri yanlış olduğunu, kabul edilemez şeklinde bir tartışmaya girdiğini belirtmiştir. Sayın Sırrı Atalay'ın fikrini tartışırken, aynı zamanda Riyaset Makamı ile de karşı karşıya gelmemeye dikkat etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Başkandan rica ederek; bu şekilde tartışarak, Heyetin oyu ile halledilecek konuda «Bizim görüşümüz böyledir, Riyaset böyle düşünüyor» diyerek, tartışmaya girmemesini istemiştir. Türkmen, daha sonra konuşmasını şu şekilde devam etmiştir: Tartışmaya konur; lehte, aleyhte konuşulur; kabul edilir veya edilmez. Belki, Riyasetin görüşüne rağmen bu Heyet, aksine karar verirse, bizim Riyasetimizin tuttuğu tutum aleyhine bir karar vermiş durumuna düşmeyelim.¹⁴⁵

¹⁴⁴ CSTD, C:9, B:32, 14.2.1973, 625-636

¹⁴⁵ CSTD, C:10, B:37, 27.2.1973, 26-27

2.3.79. Eski Eserler Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun tasarısının, yalnızca tek bir açıdan değerlendirilmemesi gerektiğini ifade eden Salih Türkmen, şimdi, bazılarının bu konuda yapılan itirazlara, tarihî miraslarımızın korunmasının aciliyetinden ve bunun vatanseverlik borcu olduğundan, tarihî eserlerin bulunmadığı bir toprağın vatan olarak kabul edilemeyeceğinden bahsettiklerini dile getirmiştir.

Bu konuda farklı bir görüş ileri süren olmadığını, hatta daha da ileri gittiklerini ifade etmiştir. Bugün, toplum olarak tarihî eserlerimizi koruma konusunda gereken dikkati ve sorumluluğu gösteremediklerimiz vurgulamıştır. Ne yazık ki, birçok eserimiz kaybolduğunu. Şu anda, yurt dışındaki ülkelerde bizden alınmış eserlerle kurulmuş müzeler bulunduğunu dile getirmiştir. Geçmişte büyük ihmallerimizin olduğu, artık zaman kaybetmemiş gerektiğini vurgulamıştır. Bu durumu düzeltmek gerektiğini. Buna karşı çıkan kimse olmadığını. Aksine, Tarihî Eserlerin korunması için mülkiyet hakkının sınırlandırılması Anayasaya aykırı olmadığını, tam tersine Anayasaya uygun olduğunu söylemiştir.

Türkmen daha sonraki konuşmasında şunları dile getirmiştir; *Saygıdeğer dostlarım; örneğin şehirlerde, yeşil alan olarak belirlenen bir yer ve planda yeşil alan olarak gösterilen bir yer olduğunda, birey artık burada inşaat yapmak için belediyeden izin isteyemez, yasalara göre. Dolayısıyla, bu yer zorunlu olarak yeşil alan olarak kalır; ancak, bunun karşılığında ne yapılabilir? Belirli bir süre içinde belediye ve toplum bu alanı kullanmazsa, burayı kamulaştırmak zorunda kalabiliriz. Çünkü, vatandaş sürekli olarak bu haktan mahrum bırakma hakkımız yoktur. Benzer şekilde, bir kişinin bir evi varsa, evi yıkılmış veya yıkılmak üzere ise, kişiye bu evi tamir ettirmek için imkan tanımıyoruz. Çünkü, toplumun çıkarları bunu gerektiriyor, bunu kabul ediyorum. Arkadaşlarım, bana şunu söylemeyin: Hukukçular hakka sahip çıkıyor da devletin ve milletin çıkarına göz mü yumuyorlar? Asla... Ülkenin çıkarı her şeyin önündedir, bunu savunuyorum. Ancak, bu çıkarları savunurken, geliri olmayan ve geçim sıkıntısı çeken bir kişinin, "Mülküm Tarihî Eser olarak tanımlandı" diyerek aç ve perişan bir şekilde kenarda mı kalması gerekiyor? Toplum bunun için bir çözüm bulamaz mı? İşte bu yüzden, bu maddeye bir ek yapılabilir ve şöyle denilebilir: Bu durumda toplum, en azından o kişinin hayatta kalmasını sağlamak için bir önlem almalıdır. Vakfa devredilebilir, kamulaştırılabilir, bir hak tanınmalıdır.*¹⁴⁶

2.3.80. Yem Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

Kanun hakkında konuşmak istediğini belirten Salih Türkmen, Şimdiye kadar konuşanların çoğunluğu tasarıya karşı çıktıklarını dile getirmiştir. Sonrasında, yine aynı

¹⁴⁶ CSTD, C:10, B:56, 19.4.1973, 729

arkadaşların bir önergeyle tasarının komisyona iadesini istediklerini belirtmiştir. Bu durumda, sadece bir tarafın görüşü dikkate alınmış olduğunu. Ancak tasarının gerekliliğini ve komisyona iadesinin gerekli olmadığını savunmuştur Türkmen, herkesin lehte, aleyhte veya üzerinde görüş belirtmesi gerektiğini belirtmiştir. Müzakereler tamamlandıktan sonra, kanun maddelerine geçilmesi veya komisyona iade gibi bir işleme o zaman karar verilebileceğini vurgulamıştır. Ancak bu müzakereler tamamlanmadan, şimdiden verilen önerge oylamaya sunulursa, diğer tarafın görüşleri alınmadan bir işlem yapılmış olacağını dile getirmiştir. Bu da hatalı bir durum olacağını. Bu nedenle, Riyaset ‘ten diğer tarafın da görüşlerinin alınmasını talep etmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁷ CSTD, C:11, B:68, 23.5.1973, 427

3. AĞRI SENATÖRÜ KASIM KÜFREVİ'NİN CUMHURİYET SENATOSUNDAKİ FAALİYETLERİ

3.1. Özgeçmişi: Abdülbaki Küfrevi'nin oğludur. Kasım Küfrevi, Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Pîr Muhammed Küfrevî'nin altı çocuğundan en küçüğü olan Şeyh Abdülbaki Efendi'nin oğlu olarak 1920 yılında Bitlis'te doğmuştur. Aile, Siirt'in Küfra (Şirvan) köyünden geldikleri için Küfrevi soyadını almıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde zorunlu nedenlerle iskâna tabi tutulan aile, İstanbul Üsküdar'a yerleşmiştir. Eğitimine İstanbul'da başlayan Asım Küfrevi, ilk ve ortaokulun ardından İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne kabul edilmiştir. Mezuniyetinin ardından Yüksek Lisans ve Doktora eğitimine de İstanbul Üniversitesi'nde devam eden Asım Küfrevi, 1949 yılında “Nakşibendiliğin Kuruluş ve Yayılışı” adlı doktora tezini tamamlayarak doktor unvanını almıştır.¹⁴⁸

Doçentlik tezini teslim edeceği sırada dönemin siyasi liderlerinin ısrarları üzerine üniversitedeki görevini bırakarak siyasete adım attı. 9, 10 ve 11. dönemlerde Ağrı Milletvekili olarak görev yaptı. 1960 darbesinin ardından, diğer Demokrat Parti milletvekilleri gibi tutuklanarak Yassıada'ya götürüldü. Yargılamalar sonucunda aklanarak serbest bırakılan Kasım Bey, serbest kalmasının ardından 1 Ekim 1962'de askere alınarak Ankara Polatlı Topçu Okulu'na gönderildi. Askerlik görevini bu okulda 1964 yılında tamamladı.

1964 yılından itibaren 13. (II) ve 14. (III) dönemlerde yeniden Ağrı Milletvekili olarak görev yaptı. 14 Ekim 1973 seçimlerinde Ağrı Senatörü seçildi. 1977 yılında bu göreve yeniden seçilen Kasım Küfrevi Bey, 1980 darbesiyle politik yaşamdan çekildi. Bu tarihten sonra aktif siyasi hayatına son vererek bilimsel ve

3.2. Bilimsel ve Edebi Hayatı

Türkçenin yanı sıra İngilizce, Almanca, Fransızca, Farsça, Arapça, Urduca ve Kürtçe bilen Kasım Bey'in “Nakşibendilik”, “Gazzali” ve “Hz. Peygambere Dil Uzatınlar” adlı eserleri bulunmaktadır. Bu çalışmalarının yanı sıra birçok araştırma ve makalesi mevcuttur.

¹⁴⁸ İlhami Nalbantoğlu, *Kasım Küfrevi'nin Ardından*, Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, N. 5, Ankara 1994, s.7-9

Şeyh Kasım Küfrevi, tüm yazılı ilimlerde, özellikle fıkıh, hadis, kelam ilmi, belagat ve fesahat konularında üstün bir bilgiye sahipti. 1956 yılında, Türkiye'den bir alim ve edip olarak Camiül Ezher'e konuşmacı davet edildi. Kasım Küfrevi ve Kasım Gülek gönderildi. Konferansta herkes konuşmasını tamamladıktan sonra sıra Kasım Bey'e geldi. Herkesin Türkçe konuşacağını düşündüğü Kasım Bey, Arapça olarak konuşmaya başladı. Ezher'in tüm hocaları, "Vallahi, bu kişinin ana dili Türkçe değil, o bir Arap'tır ve onun gibisi üniversitemizde yoktur" dediler.

Arapça konuşmasını tamamladıktan sonra birkaç konuyu da İngilizce olarak açıkladığında, herkes hayrete düştü. Son olarak, Fars edebiyatından ve hikmetli sözlerinden bahsederek Farsça konuşmayı bitirdi ve Türk olduğunu belirterek kürsüden indi. Üniversitedeki tüm hocalar, öğrenciler ve yabancılar Kasım Küfrevi'nin sözlerini ayakta alkışlayarak, "Vallahi, bu çağın en büyük hatibi, edibi ve en cesur insanıdır" dediler.

Camiül Ezher'in Rektörü tarafından sahneye çağrılan Kasım Küfrevi, kendisine fahri profesörlük unvanı takdim edildi. Ayrıca, hadis ve tefsir ilimlerinden yazılı bir diploma verildi. Onun bilgi ve hikmetine hayran kalan ülkenin en ünlü alimlerinden Molla Sadreddin Yüksel, Molla Muhammed Sadık, Molla Ali ve diğerleri defalarca Kasım Bey'i ziyaret ederek, ona sorular sormuşlar ya da kendisini sınamak istemişlerdir. Aldıkları cevaplar karşısında öyle şaşırılmışlardır ki, geri dönerken kendi kendilerine, "Sorduğumuz soruların içinde, bize öyle sorular sordu ki, ne o sorular aklımıza gelmişti, ne de biliyorduk. Gerçekten Kasım Küfrevi, derinliği olmayan bir bilgi okyanusudur" demişlerdir. Kasım Küfrevi, çok değerli bir mutasavvıftı. Tasavvuf bilgisini babasından almış ve ayrıca babası ona icazet ve hilafet vermiştir. Siyaseti bıraktıktan sonra müderrisliğe yönelmiş ve Arapça ilimlerini öğretmiştir. Oldukça saygın bir kişi olan Kasım Küfrevi, insanlara rehberlik etmiş, bir bilim insanı olarak hizmet vermiş ve politikacı olarak da ülkesine uzun yıllar katkıda bulunmuştur.

Kasım Küfrevi, 03.12.1992 tarihinde İstanbul Mecidiyeköy'de vefat etti. Vasiyeti üzerine Eyüp Sultan Kabristanı'ndaki Gümüşsuyu mezarlığında, annesinin mezarının yanına defnedildi.¹⁴⁹

3.3. Seçimi:

Seçmen Sayısı: 111.944

Oyunu Kullanan Seçmen Sayısı: 87.666

¹⁴⁹ <https://kufrevidergahi.com/seyh-kasim-kufrevi/> Erişim Tarihi(13.08.2024)

Seçime Katılma Oranı: % 78

Geçerli Sayılan Oy Pusulası Sayısı: 80.397

AP Geçerli Oy Pusulası Sayısı: 28.190

CHP Geçerli Oy Pusulası Sayısı: 15.503

CGP Geçerli Oy Pusulası Sayısı: 21.376

DP Geçerli Oy Pusulası Sayısı: 2.672

MSP Geçerli Oy Pusulası Sayısı: 10.131

MHP Geçerli Oy Pusulası Sayısı:2.525

Sei sonucunda Cumhuriyet Senatosu üyeliğine Kasım Küfrevi seçildi. Bağlı bulunduğu siyasi parti Adalet Partisi.

3.4. Kasım Küfrevi'nin Senato Öncesi Faaliyetleri

3.4.1. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı ilinin merkez ve ilçelerinde, her bakanlığın yapacağı yatırım ve görecekı kamu hizmetlerinin neler olacağına dair yazılı soru önergesi ve Başbakan adına Devlet Bakanı Cihat Bilgehan'ın yazılı cevabı

Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi, Ağrı ilinin merkez ve ilçelerinde her bakanlığın gerçekleştirecekı yatırım ve kamu hizmetleri ile ilgili plân ve programın detaylarını öğrenmek amacıyla yazılı bir soru önergesi vermiştir. Devlet Bakanı Cihan Bilgehan, Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi tarafından Başbakanlığa yöneltilen ve Başbakanlıkça cevaplandırılması için iletilen, Ağrı vilayetinin merkez ve ilçelerinde 1966 yılında her bakanlığın yatırım ve kamu hizmetlerine dair yazılı soru önergesine hazırlanan cevabı ilişkide sunmuştur. Ağrı ili ve ilçelerinde 1966 yılında yapılması planlanan işlere dair Devlet Plânlama Müsteşarlığı tarafından hazırlanan çizelgeler ilişkide sunulmuştur. Bu çizelgelerde, her bir işin ve hizmetin sektörel bazda detayları belirtilmiştir. Anlaşılabacağı

üzere, Ağrı ilinde 1966 yılı içinde toplamda 19 milyon 960 bin liralık yatırım yapılması öngörülmektedir.¹⁵⁰

Tarım sektörü	2 661 000
Gıda sektörü	60 000
Ulaştırma sektörü	1 300 000
Konut Sektörü	288 000
Eğitim sektörü	9 460 000
Sağlık sektörü	3 750 000
Diğer kamu sektörü	2 968 000
Genel toplam	19 968 000

3.4.2. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Horasan demiryolunun Karaköse'ye kadar uzatılmasının düşünülp düşünülmeyeceğine dair sorusu ve Bayındırlık Bakanı Etem Erdinç'in yazılı cevap

Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Horasan demiryolunun Karaköse'ye kadar uzatılmasıyla ilgili bir planın olup olmadığını ve bu konuda bir çalışma yapıp yapılmadığını öğrenmek amacıyla Bayındırlık Bakanı tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasını talep etmiştir. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin Horasan demiryolunun Karaköse'ye kadar uzatılmasıyla ilgili yazılı soru önermesine Bayındırlık Bakanı Etem Erdinç'in verdiği cevap özetle şöyledir: Bakanlık tarafından yapılan etütler, Horasan-Ağrı demiryolu hattının tabiat şartları nedeniyle sadece en düşük standartlarda

¹⁵⁰ MMTD, C:5, B:66, 16.3.1966, 334

inşa edilebileceğini göstermiştir. Bu durumda bile hattın maliyetinin çok yüksek olacağı ve işletmesinin ekonomik olmayacağı sonucuna varılmış ve bu projeden vazgeçilmiştir.¹⁵¹

3.4.3. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı uçak seferlerinin hangi tarihte kaldırıldığına dair sorusu ve Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk'ün yazılı cevabı

Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi, Ağrı'ya yapılan uçak seferlerinin kaldırılma tarihini ve sebeplerini öğrenmek amacıyla Ulaştırma Bakanı'na yazılı olarak yanıtlanmak üzere şu soruları yöneltmiştir: Daha önce Ağrı'ya yapılan uçak seferleri hangi tarihte durdurulmuştur? Durdurulma nedeni nedir? Seferlerin eskisi gibi belirli zamanlarda yeniden başlatılması planlanmakta mıdır? Karaköse Havaalanı inşa edilecek midir? Bu amaçla arazi kamulaştırması yapılmış mıdır?

Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk cevaben; Uçak seferlerinin durdurulma nedeni, yolcu sayısının az olması nedeniyle hattın büyük zarar etmesidir. 1962 yılı Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında Ağrı - Erzurum - Ağrı seferlerinin durumu ve elde edilen sonuçlar şöyledir:

Sefer adedi	58
Arz edilen koltuk adedi	1 392
Taşınan yolcu adedi	222
Boş kalan koltuk adedi	1 170
Sefer başına düşen yolcu adedi	3,9
Bir seferin geliri	273 TL.

¹⁵¹ MMTD, C:11, B.36, 25.1.1966, 452

Bir seferin zararı	2 695,83
Gelirin masrafa nisbeti	% 9

Yukarıda belirtilen durum ve Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı 1963 yılı programının ulaştırma bölümü havaalanları tedbirleri 3 (b) maddesindeki kayıt (Yeterli trafik bulunmadığından zarar eden Çanakkale, Akhisar, Gaziantep, Urfa, Kars ve Ağrı havaalanları işletmeye kapatılacaktır.) dikkate alınarak, işletmenin daha fazla zarar etmemesi için Ağrı'ya yapılan hava seferleri de diğerlerine benzer şekilde durdurulmuştur.

Soru 2. — Seferlerin eskisi gibi belirli zamanlarda yeniden başlatılması düşünülmekte midir?

Cevap 2. — Hem yukarıda belirtilen nedenler hem de Ağrı Havaalanı'nın mevcut durumunun DC-3 uçaklarının işletilmesine uygun olması, Türk Havayollarının ise DC-3 uçaklarını hizmetten çekmesi ve elde bulunan F-27 uçaklarının bu havaalanına teknik olarak işletilememesi nedeniyle, ayrıca Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı ulaştırma bölümü tedbirleri 5 (e) maddesi (Türk Havayolları Anonim Ortaklığı iç hatlarının büyük bir kısmı zararlı çalışmaktadır. Bu durumu önlemek için maliyetlerle fiyatlar arasında gerekli denge kurulacak ve hatlarda sefer sayısı ve zamanları incelenecek, kaynakları artırma esasına göre düzenlenecektir.) doğrultusunda, Ağrı'ya hava seferlerinin yeniden başlatılması uygun görülmemektedir.

Soru 3. — Karaköse Havaalanı inşa edilecek midir? Bu amaçla arazi kamulaştırılması yapılacak mıdır?

Cevap 3. — İkinci 5 Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlık çalışmalarında oluşturulan çeşitli özel ihtisas komisyonları (Havaalanları Özel İhtisas Komisyonu ve Şehirlerarası Taşıma Sektörü Havayolu Taşıma Komisyonu) raporlarında Karaköse'de bir havaalanı yapılması öngörülmemiştir. Bu nedenle havaalanı inşası için arazi kamulaştırılması düşünülmemektedir.¹⁵²

¹⁵² MMTD, C:11, B:32, 18.1.1967, 433-434

3.4.4. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı ili merkez ve ilçelerinde, plân ve program icabı olarak 1967 yılında her Bakanlığın yapacağı yatırımların nelerden ibaret olduğuna dair sorusu ve Başbakan Süleyman Demirel'in yazılı cevabı

Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi, Ağrı ili merkez ve ilçelerinde, plan ve program doğrultusunda 1967 yılında her bakanlığın gerçekleştireceği yatırımlar hakkında bilgi almak amacıyla aşağıdaki soruları yazılı olarak Başbakan'a iletilmesi için Millet Meclisi Başkanlığına sunmuştur. Küfrevi, bu soruların Başbakan tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasını talep etmiştir.

Soru şu şekilde: "1. Evvelce plân icabı Karaköse'de bir çimento fabrikası kurulması öngörülmüşken bu tesisi niçin Ağrı'dan başka vilâyete aktarılmıştır? Yeni plânda Karaköse için bu kabil bir tesis düşünülmüş müdür?

2. Ağrı vilâyetinin merkez ve ilçelerinde plân ve program icabı 1967 yılında her bakanlığın yapacağı yatırım ve göreceği kamu hizmetleri nelerdir?"

Dönemin Başbakanı olan Süleyman Demirel; Küfrevi'ye cevap olarak : Beş Yıllık Kalkınma Planları, iktisadi ve sosyal hedeflerle bu hedeflere ulaşmak için gerekli yatırım miktarlarını hem global ölçekte hem de sektörler bazında belirlemektedir. Yatırımların hangi projelere göre yapılacağı ve projelerin yerleri, yıllık programlarla belirlenir. Bu nedenle, önergede belirtildiği gibi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "Ağrı'da bir çimento fabrikası kurulması öngörülmüş" ifadesi yer almamakta, sadece Doğu Anadolu'da bir çimento fabrikası kurulması gerektiği belirtmiştir.(Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Çimento Sanayii alt sektörü, sayfa 294).

Benzer şekilde, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da belirli bir proje için Ağrı ilinin yer olarak belirtilmesi mümkün olmamaktadır. Yıllık programlar, kamu kuruluşlarının çeşitli alternatiflerle bir yıl önceden belirledikleri projeler arasından, objektif ölçütlere göre öncelik taşıyanlar arasından seçilerek düzenlenmektedir. Doğu Anadolu'da kurulması planlanan çimento fabrikası ile ilgili alternatif projeler Türkiye Çimento Sanayii Türk Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü tarafından incelenmiş ve fabrikanın Van'da kurulması uygun ve gerekli bulunmuştur.

1967 yılı programına göre, Ağrı ilinde yapılacak yatırımlar (sektörler, ilgili kuruluşlar, proje adları ve diğer detaylar) ilişik cetvelde gösterilmiştir. Bu cetvelde 1967 yılı programına genel olarak dahil edilen ve illere göre henüz ayırım yapılmamış

yatırımlardan Ağrı iline düşen pay ve mahalli idarelerin gerçekleştireceği yatırımlar ayrı olarak belirtilmemiştir.¹⁵³

3.4.5. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin Horasan demiryolunun Karaköse'ye kadar uzatılmasına dair sorusu ve Bayındırlık Bakanı Orhan Alp'in yazılı cevabı

Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Horasan demiryolunun Karaköse'ye kadar uzatılmasına yönelik yazılı soru önergesi, Bayındırlık Bakanlığı'na iletilmiştir. Bu önerge, bölgedeki ulaşım altyapısının iyileştirilmesi ve demiryolu bağlantısının genişletilmesi konusundaki talebi dile getirmektedir. Küfrevi, Millet Meclisi Başkanlığı'na, Aşağıda yer alan sorunun Bayındırlık Bakanı tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasını talep etmiş.

1. Horasan demiryolu Karaköse'ye kadar uzatılacak mıdır?
2. Bu hususta bir çalışma var mıdır?
3. Evvelce bu hususta tevcih ettiğim bir suale Bakanlık, «En düşük standartlar kullanılsa dahi, maliyet çok yüksek olacak» gerekçesi ile bu hattın yapılamıyacağını beyan eylemişti. Halen bu kanaat hâlâm midir, yoksa bu görüş değişmiş midir?

Kasım Küfrevi'nin sorusuna Bayındırlık Bakanı Orhan Alp cevaben: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, devam eden demiryolu projeleri dışında, 1968 - 1972 dönemi için yeni bir demiryolu projesinin uygulanmasını öngörmemiştir. Ağrı'nın demiryolu ağına bağlanması konusunda ön etütler yapılmış ve çalışmalar devam etmektedir. Yapılan etütler sonucunda, %12,5 gibi yüksek eğimler nedeniyle hattın normal standartlarda inşasının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bu hattın Muş'a bağlanması durumunda maliyetin 550 milyon lira, Köprüköy'e bağlanması durumunda ise 850 milyon lira olacağı belirlenmiştir. Etüt ve proje çalışmalarına devam edilmektedir.¹⁵⁴

3.4.6. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin, Ağrı ilinde, 1969 yılında yapılacak yatırımlara dair Başbakan'dan yazılı sorusu

Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi, 1969 yılında Ağrı ilinde yapılacak yatırımlarla ilgili bir yazılı soru önergesi sunmuştur.¹⁵⁵

¹⁵³ MMTD, C:13, B: 57, 19.1.1967, 461-463

¹⁵⁴ MMTD, C:28, B:95, 21.10.1968, 1051-154

¹⁵⁵ MMTD, C:36, B:84, 28.4.1969, 43

3.4.7. Hatay Milletvekillerinin seçim tutanakları hakkında Tutanakları İnceleme Komisyonu raporu Üzerine Söz Alması

Hatay Milletvekillerinin seçim tutanakları hakkında söz alan Kasım Küfrevi, ilk mazbatalar hakkında konuşan Bekir Bey'in ifadelerine dayanarak birkaç söz söylemek istediğini belirtmiştir. Milli bilinç ve vicdana yansıyan bu yüce mekânda bulunan, milli iradenin temsilcilerini adalet ve hakkaniyetten saparak lütuf yoluna yönelmek gibi bir kusurdan tenzih etmeyi ahlaki bir görev olarak gördüğünü dile getirmiştir. Yüksek makamınıza sunulan bir mazbata, bir lütuf göstergesi olmadığı gibi, reddedilen herhangi bir mazbata da bir öfkenin sonucu olmadığını vurgulamıştır. Burada bu kürsüden hak, hukuk ve adalet konuşulurken, ancak haksızlık ise sonsuza dek yok olmaya mahkûm olduğunu söylemiştir. Böyle bir ortamda mazbataların inceleneyeceğine olan inancımı ifade etmekten büyük bir memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir.¹⁵⁶

3.4.8. Maarif Teşkilâtına dair olan 789 sayılı Kanunun 22. maddesinin yürürlükten kaldırılması hakkındaki kanun teklifi

Eğitim ve öğretim kurumlarının yüceliğine inanan biri olarak, aynı yüceliği içselleştirmiş bir topluluğa hitap etmenin mutluluğu içinde olduğunu söyleyen Küfrevi, görevi sadece okuma yazma öğretmekten ibaret olmayan öğretmeni diğer meslek sahiplerinden ayıran en önemli özelliklerin başında, her şeyden önce dürüst, kararlı ve tutarlı bir karakter sahibi olarak geleceği ve ülkenin kaderini ellerine teslim etmekten büyük bir güven duyacağımız bireyler yetiştirme sorumluluğu geldiğini vurgulamıştır. Bu sebeple, bu niteliklerde insan yetiştirme görevini üstlendiğimiz öğretmenin, bu karakterleri güçlendiren bir çevreye ve o çevreyle uyumlu bir mevzuata sahip olması ne kadar gerekliyse, her türlü idari ve psikolojik baskıdan da bağımsız olması aynı derecede önemli olduğunu belirtmiştir.

Kanundaki 22. madde öğretmenin üzerinde tehditkâr bir gölge oluşturduğu bu soruya verilecek cevabın ancak hayır olabileceğın dile getiren Küfrevi daha sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

Arkadaşlar, bu 22. madde, demokratik anlayış ve düşünce ile asla bağdaşmayan bir tehdit unsuru olarak varlığını sürdürdüğü sürece, öğretmenin ileride karşılaşabileceği durumlar ve yaşanacak ruhsal huzursuzluklar göz ardı edilemez. Millete demokrasi ışığı altında yön vermek amacıyla burada bulunan milli irade temsilcilerinin, böyle bir duruma kayıtsız kalacaklarına ve bu durumu görmezden geleceklerine asla inanmıyorum. Arkadaşlar, doğası gereği antidemokratik bir madde olduğunu ifade ettim. 22. madde, bana göre, toplumsal iradeyi bireysel iradeye boyun eğdirmek isteyen keyfi bir düzenleme olarak

¹⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C:4, B:27, 103-104

karşımıza çıkıyor. Arkadaşlar, öğretmenin huzuru elinden alınmıştır dedim. Vicdan özgürlüğü içinde demokratik bir ahlak örneği olarak gördüğüm öğretmen, keyfi iradenin sembolü olan 22. madde karşısında, elbette ki ruhsal huzuru kaybolmuş bir bireydir. İnsani duygularla dolu bir kişinin huzursuz olması için mutlaka bu maddenin doğrudan mağduru olması gerekmez. 22. madde nedeniyle mağdur olan insanları görmek bile onun için ayrı bir huzursuzluk ve üzüntü kaynağı olacaktır. Bu nedenle, bu maddenin mağduru olmuş bir öğretmen arkadaşı için acı duymayan bir vatandaş olamaz. Bu durumda bulunan öğretmenlerin yardımına koşmak ise zorunludur. 22. madde, eğitim sistemimizin bir türlü kalıcı bir düzene kavuşamadığının bir göstergesidir. Bugüne kadar, eğitim sistemimiz hâlâ istikrarlı bir yapıya kavuşamamıştır; bir kişi eğitim programını yapar, diğeri bozar ve bu döngü böylece sürer gider.

Kasım Küfrevi, Eğitimimizin en iyi tanımı, ünlü pedagog John Dewey'in eğitim sistemimizle ilgili verdiği raporda yer aldığını dile getirmiştir. Bir öğretmenin yalnızca maddi konular söz konusu olduğunda, mali meseleler tartışıldığı esnada memur olarak değerlendirilmesi gerektiği savunmuştur. Diğer durumlarda ise öğretmenin, bir eğitim ve öğretim unsuru olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Diğer bakanlıkların mevcut kanunları, idari yapıyı ellerinde tutan insanların ruh haline göre düzenlendiği. Ancak karşımızda bulunan öğretmenin ruh hali elbette ki farklı olması gerektiğini dile getirmiştir. Küfrevi, öğretmeni memur olarak görmek ve Memurlar Kanunu ile bu durumu kıyaslamak yanlış bir yaklaşım olduğunu söylemiştir. Eğer durumu tersinden değerlendirirsek, eğer memurların atanması ve yer değiştirmesine ilişkin maddeler antidemokratik ise ki bazı arkadaşlar bu konuya değindiğin de bugünkü anlayışla uyumlu olmadıklarından, bu kurallar yanlıştır olduğunu vurgulamıştır. Yanlış kuralların varlığı, diğer yanlışların varlığını sürdürmek için bir sebep oluşturmadığını belirtmiştir. Diğer yanlışların ortadan kaldırılması için gerekli işlemler yapılması gerektiğini ifade etmiştir Ancak bu yanlış her durumda hak ettiği şekilde ele alınması gerektiğini savunmuştur. Ancak 22. maddenin geçersiz olduğunu savunan biri olarak, bu maddenin burada hak ettiği şekilde değerlendirileceğini dile getirmiştir.¹⁵⁷

3.4.9. Diyanet İşleri Başkanlığı 1951 yılı Bütçesi Üzerine Söz Alması

Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi üzerine söz alan Küfrevi, Laiklik anlayışı, farklı ülkelerin yapısına göre değişiklik göstermiş olsa da, bilim dünyasının bu konudan çıkardığı anlam üzerinde durmanın faydalı olduğuna inanıldığını dile getirmiştir. Daha 18. yüzyılda başlayan monistik felsefe akımları içinde laikliğin anlamını şu şekilde özetlemek mümkün olduğunu belirtmiştir: Devletin manevi sınırlarını belirleyerek bireyin vicdanıyla baş başa kalmasına olanak tanıma gerekliliğini hissetmesidir.

¹⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C:4, B:37, 31.11951, 477-478

Bu düşünce karşısında laikliğin ülkemizdeki yansımalarına bakıldığında, bireyin vicdanını tatmin edecek şekilde olduğunu. Ancak Demokrat Parti, laikliği tam bir rasyonel perspektiften yansıttıktan sonra özümsemiği yolu izlerken, milleti din konusunda saf vicdanıyla baş başa bırakma yolunu tercih ederken, o vicdanın gerçek dokusunu oluşturan unsurları ele almak ve üzerinde hassasiyetle durmak yolunu seçtiğini vurgulamıştır. Milli adetler, örfler olduğunda asla şüphe olmadığını. Ancak milli vicdanın kutsiyetini yok etmeye yönelik bir eli elbette kınamak gerektiğini söylemiştir. Bunu takdir eden bir düşünce olarak kurulmuş olan Demokrat Parti yönetiminin, eğer Diyanet İşleri üzerinde bir denetim fonksiyonu ile hareket ediyorsa, bu Diyanet İşleri'ne müdahale anlamına gelmediğini Bu bakımdan, bu tür bir hareketin Demokrat Parti yönetiminin laiklik anlayışına aykırı bir hareket olduğuna inanmadığına belirtmiştir.¹⁵⁸

3.4.10. Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1951 Yılı Bütçeleri Üzerine Söz Alması

Genel görüşme sırasında söz alan Kasım Küfrevi, öncelikle bir düşünce kurumu olarak İlahiyat Fakültesi'nin önemli bir eksikliğini meclis huzurunda dile getirdiklerini dile getirmiştir, bu soruna bir çözüm bulacağımıza inandığını söylemiştir.

Meclisteki konuşması sırasında, İlahiyat Fakültesi, eğitimde temel teşkil eden ve İslâm felsefesi ile teolojisini öğretmek kuruma yön veren bir kürsüden mahrum olduğunu. Fakültenin bu kürsüye sahip olmayışı ne kadar üzücü ise, fakültede mevcut bazı kürsülerin birbirini yalanlayan, objektif eleştiriden uzak bir eğitim atmosferi içinde bulunması da bu kürsüye olan ihtiyacın bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır.

Küfrevi, örneğin, dinler tarihi kürsüsünün, din kavramını başlangıcından bugüne kadar ele alması gerekirken, maalesef ki insanın kökenini araştırmak ve böylece mevcut inançları sarsmak gibi bir yaklaşım içinde eğitim verildiğini üzümlerle belirtmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Ancak, birbirini yalanlayan bu kürsüler olmasaydı bile, yine de İslâm felsefesi kürsüsünün, düşünce kürsüsünün üzerinde ısrarla durmak gerekeceğini savunmuştur. Öte yandan, kürsüsünü hakkıyla dolduran profesörler işten çıkarılırken, özellikle derslerinin konusu ile isimleri arasında bir çelişki olan kürsüleri hatırlatmak gerektiğini ifade etmiştir. Kasım Küfrevi, örnek olarak, İslâm hukuku kürsüsünü işgal eden kişinin İslâm mezheplerini okutması gerekirken, diğer yandan kürsüsünün adı farklı ancak konusu bununla aynı olan başka bir kürsü bulunduğunu söylemiştir. Bu karışıklık karşısında, İslâm felsefesi kürsüsü ihdas edilmezse, fakültenin varlığından tam anlamıyla yararlanılamayacağını belirtmiştir. Bu nedenle, buraya bir İslâm Felsefesi profesörünün getirilmesini talep ederek. Bu kişinin, bu kürsüyü doldurabilecek nitelikte, İslâm âlimleri

¹⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C:5, B:48, 22.11.1951, 441

arasında olduğu kadar, oryantalistler ve Avrupa âlimleri arasında da tanınmış bir şahsiyet olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵⁹

3.4.11. 2510 sayılı İskân Kanununun 5098 sayılı Kanunun 12. maddesinin Değiştirilmesi ve Yasaklığı Kaldırılan Yerlerle, 5227 sayılı Kanun Üzerine Söz Alması

İskân Kanununun bazı maddelerinin kaldırılması, değiştirilmesi ve bu kanuna yeni maddeler ile fıkraların eklenmesi amacıyla hazırlanan 5098 sayılı Kanunun 12. maddesinin değiştirilmesine yönelik yasa tasarısı TBMM'ye sunulmuştur. Bu tasarı, yasaklanmış bölgelerin yeniden yerleşime açılması ve 5227 sayılı Kanunun 4. bendinde belirtilen, idari sebeplerle boşaltılmış alanlarda yeni köyler kurulması ile halkın yerleştirilmesini amaçlamaktaydı. Ayrıca, Niğde Milletvekili Halil Nuri Yurdakul, Tunceli Milletvekili Hıdır Aydın ve diğer milletvekilleri tarafından da benzer içerikte kanun teklifleri sunulmuştur. Bu tekliflerin, İskân Kanunu'nun 12. maddesinin değiştirilmesi ve idari olarak boşaltılmış bölgelerde yeni köylerin kurulmasına dair hükümler içermesi beklenmektedir.

Kanun üzerine söz alan Küfrevi, Maliye Bakanın TBMM'de yaptığı açıklamalar üzerine, konunun aydınlatılması için bir yönüne değinmek istediğini dile getirmiştir. Kendileri, bir kamulaştırma meselesinden bahsederek, geçmişte yapılan haksızlıkları telafi etmeye kalkarsak, bunun mali gücümüzü aşacağını . Ancak, mesele kamulaştırma dolayısıyla mağdur olan kişilerin haklarına dair bir konu olmadığını. Burada bahsedilen, düne kadar kapalı kalmış bir bölgenin açılması olduğunu.

Düne kadar umutsuz bir şekilde her türlü riske giren, günlük geçimini sağlamak için her şeyi meşru gören insanların barındıkları yerlere geri döndürülmesi gibi bir haksızlığın giderilmesi söz konusu olduğunda, bunu reddetmenin doğru olacağına inanmadığını dile getirmiştir. Bu konu, bir ülke için gerçekten üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğunu. Ağrı ilinde mağdur olanların olduğunu. Diğer bölgelerde mağdur olan insanlar hakkında konuşma yetkisinin olmadığını vurgulamıştır. Ancak, izin verilirse, meseleyi biraz daha açıklayacağını söylemiştir.

Küfrevi daha sonra konuşmasını bu şekilde devam etmiştir:

“Ağrı bölgesinde yasaklı alanlar dışında kalan arazi, bireylerin mülkiyet belgesine sahip oldukları araziler olmadığını. Aşiretler eski düzen uyarınca bu arazilere yerleştirilmiştir. Bu nedenle, belirli bir aşirete bağlı olanlar bu arazilere yerleşmişlerdir.

¹⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C:5, B:51,25.2.1951, 826

Ellerinde tapu, kayıt ya da mülkiyet belgesi olarak kabul edilebilecek hiçbir belge olmadığını. Böyle bir karmaşa içinde yapılan yerleşimin durumunu hayal etmek zor olduğunu. Bu yasaklı bölge halkı, şahsi kanaatlerin hâkim olduğu bir dönemde rastgele değerlendirilerek arazileri ellerinden alınmış kişiler olduğunu söyledi.”¹⁶⁰

3.4.12. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Üzerine Söz Alması

Sinop Milletvekili Ali Şükrü Savlı, “*sahibinin hususiyetini taşıyan ve aşağıdaki hükümler uyarınca ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulüdür*” Tıp kitaplarının bu tasarının dışında tutulması gerektiğini dile getirmiştir. Ali Sükrü Sayılı’nın bu konuşması üzerine Küfrevi, doktor arkadaşın hangi endişelerle karşınıza çıktığını çok iyi anladığını belirtmiştir. Ancak, bu istisnanın öne sürdüğü gerekçeler doğrultusunda, sadece tıp kitaplarına uygulanması gerektiği durumda, aynı gerekçeyle üniversitenin birçok diğer alanlarının da ihtiyaç duyduğu kitaplara uygulanmasını talep edeceğini dile getirmiştir. Bu da, gelen tasarının bazı bölümlerinin çıkarılmasına yol açabileceğini vurgulamıştır. Bu nedenle, eğer bir kitaba ihtiyaç varsa ve bu kitapların yayımlanması gerekiyorsa, üniversitenin başka bir çözüm bulması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶¹

3.4.13. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1952 Yılı Bütçeleri Üzerine Söz Alması

Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1952 yılı bütçeleri üzerine söz alan Küfrevi, Geçen yıl edebiyat fakültelerinden mezun olanlarla Milli Eğitim Bakanlığı arasında bir sorun yaşandığı söylemiştir Eğitim enstitülerinden mezun olanlar ve öğretmen okullarından mezun olanlar, atamalar konusunda öncelikli olarak tercih edildiğini. Şimdi ki boş pozisyonlara, eğitim enstitülerinden mezun olan öğretmenler atandığını, edebiyat fakültesi mezunları ise göz ardı edildiğini dile getirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın bu mezunlarla ilgili bir anlaşması olduğunu, bunu net bir şekilde öğrenmek istediğini belirtmiştir.¹⁶²

¹⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C:9, B:7, 1.8.1951, 466-467

¹⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, C:10, B:10, 28.11.1951, 282

¹⁶² TBMM Tutanak Dergisi, C:13, B:49, 27.2.1952, 963

3.4.14. 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun tekrar meriyete girmesi hakkındaki Kanun Üzerine Söz Alması

İstanbul Milletvekili Fuad Köprülü ve 203 milletvekili, Anayasa'da değişiklik yapılmasını öneren bir teklif sunmuştur. Aynı zamanda, İzmir Milletvekili Zühtü Hilmi Velibeşe ve 185 milletvekili, 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun tekrar yürürlüğe girmesi için bir kanun teklifi sunmuştur. Teklif üzerine söz alan Küfrevi, 20. yüzyılın başlarından itibaren, köklü bir geçmişe sahip olan Doğu milletleri, bir zamanlar Ortaçağ Avrupa'sının her konuda yardımına başvurduğu bu milletler, Avrupa medeniyeti seviyesine ulaşma zorunluluğunu hissettiklerini söylemiştir Bu hedefe ulaşmanın, milliyet bilincine sahip olmakla mümkün olacağına inancı. Milliyet bilinci yerleştiğinde, toplum içinde bu bilince dayanak oluşturacak faaliyetlere girişmek kaçınılmaz hale geleceğini. Bir milletin tarihinde var olan şanlı kurumlarını, birer birer gelecek nesillere sunmak, milliyetçilik bilincinin temelini oluşturan ilk dinamik hareket olduğunu söylemiştir.

Tarihsel bir sürecin başladığını ve bu sürecin, Doğu milletlerinde kesintisiz bir şekilde görüldüğünü dile getiren Küfrevi, Burada Doğu milletlerinden kasıt, : Türkler, Araplar ve İranlılar. Bu milletler, milliyetçilik akımlarını yüreklerinde barındıran ve Doğu topluluğunu oluşturan milletler olduğunu dile getirmiştir. Tarihsel süreçlere değinmeyen, fakat buna paralel olarak bir dil hareketi de görüldüğünü vurgulamıştır Her üç millette de, milliyetçilik bilincinin doğurduğu bu dil hareketleri paralel bir seyir izlediğini savunmuştur. Ancak Arap ülkelerindeki dil hareketi, diğerlerine kıyasla bambaşka bir özellik taşıdığını. Arapların, çeşitli devletlere bölündüğüne. Her birinin yazı dili aynı olup, fakat konuştukları dil farklı olduğunu söylemiştir. Konuştukları dil, o kadar çok lehçeye ayrılmıştı ki; örneğin Bahreynli biri, Arapça konuşan Cezayir'e gittiğinde anlaşmakta zorlandığı. Fikir tartışmalarına girdiğinde ise anlaşmak neredeyse imkansız hale geldiğini dile getirmiştir. Çoğu zaman işaretler yardımı yetiştirmese, durum daha da kötüleştiğini vurgulamıştır. Arap liderleri, milli hareketi güçlendirmek ve hedefe ulaşmak için dil birliğinin zorunlu olduğunu fark ettiklerini dile getirmiştir.

Kasım Küfrevi, . Bizde de aynı eğilim mevcut olduğunu. Bir yandan Türk milletinin değerli nesline büyük onurlar kazandıracak geçmişin üzerinden unutkanlık ve cehalet perdesini kaldırarak kahraman atalarının ihtişamla çizdiği tabloları sunmayı amaçlayan bir hareketi takdir ettiğini dile getirmiştir. Bu konuda Tarih Kurumunun büyük bir payı var olduğunu vurgulamıştır. Tarih Kurumunun hizmetlerini burada dile getirmekten onur duyduğunu. Bunun gibi bilimsel hareketleri her zaman desteklediğini, daima bilime

hizmeti ilke edinmiş insanlara saygı göstermiş bir topluluk olduğumuzu. Günümüzde de bu faaliyetlerine devam etmesi gerektiğini dile getirmiştir.¹⁶³

3.4.15. Millî Eğitim Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1953 Yılı Bütçeleri Üzerine Söz Alması

Burhanettin Onat'ın, anane, kültür ve ilimle ilgili konularda her zaman hararetle konuşma alışkanlığına sahip olduğunu ancak onun bu meseledeki konuşmasının kendisini çok rahatsız ettiğini dile getirmiştir Küfrevi, bu konuyu konuşma gereği hissettiğini söylemiştir. Ancak, bu konuda yapılan konuşmaların gerçeklerden ve bilimsel bakış açısından uzaklaştığını gördüğü için bu konuyu açmak istemediğini savunmuştur. Üniversitelerimizin dünya çapında kazandıkları bilimsel itibarı Meclis de takdirle anmayı bir görev olarak gördüğünü ifade etmiştir. İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nin uluslararası bilim arenasında kendilerine bir yer edindiklerini ve takdirle anıldıklarını vurgulamıştır.

Kasım Küfrevi, bir üniversitenin kurulması, çevresindeki ilkokullar ve bu okullardan mezun olanları bünyesine katan ortaokullar ile bu eğitim süreçlerinin sürekliliği ile değerlendirilemediğini belirtmiştir. Bir üniversitenin temeli, belirli bir konuda otorite kabul edilen hocaların varlığı ile şekillenip ve güçlendiğini vurgulamıştır. Eğer bir ülkenin üniversitesinde bilimsel otorite olarak kabul edilen bir kişiyi başka bir üniversiteye naklederse, o bilimsel atmosferi de beraberinde taşıdığını dile getirmiştir. Eğitim tarihimizde bunun örnekleri var olduğunu; alınan bir kararla, dışarıdan gelip üniversitelerimizde ders veren yabancı profesörlerin ayrılmasıyla birlikte, bazı otoritelerin üniversitelerimizden başka üniversitelere geçiş yaptıklarını söylemiştir. Örnek olarak Sinoloji Profesörü Eber Herd, üniversitemizden ayrılarak Kaliforniya Üniversitesi'nde görev yapmaya başlamış ve bu bilimsel otorite de onunla birlikte göç ettiğini dile getirmiştir.

Küfrevi, Doğu vilayetleri uzun yıllardır eğitim imkanlarına erişim konusunda büyük bir ihmale uğradığını söylemiştir. Bu bölgelerde ilkokullar, ortaokullar ve eğitim fırsatları sunan kurumlar inşa edilmemişse, bunu bir gerekçe olarak gösterip bugün böyle bir eğitim kurumunun kurulmasına engel olmaya çalışmanın doğru olduğu düşüncesinde olmadığını savunmuştur. Bu bağlamda, üniversiteye temel teşkil edecek enstitülerin kurulması yönündeki kararın ve ödeneğin reddedilmesi yoluyla Doğu'nun ihtiyaç duyduğu

¹⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, C:18, B:21, 24.7.1952, 400-405

bilim ışığından mahrum bırakılmasını Yüce Meclis'in destek vermeyeceğine inandığını söylemiştir.¹⁶⁴

3.4.16. Namık Kemal Mahallesi'ndeki Memur Evlerinin Satışı ve Resmî Dairelere Tahsisi Suretiyle Tasfiyesi Hakkındaki Kanun Teklifleri Üzerine Söz Alması

Gaziantep Milletvekili Süleyman Kuranel ve 23 arkadaşının Namıkkemal Mahallesi'ndeki memur konutlarının satış yoluyla elden çıkarılması, Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, Ankara Namıkkemal Mahallesi'ndeki binaların devlet dairesi olarak kullanılması, Çankırı Milletvekili Kenan Çığman'ın, Namıkkemal Mahallesi'ndeki "T" tipi blok evlerin veremle mücadele kapsamında kullanılmak üzere Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilmesi hakkındaki kanun teklifleri üzerine söz alan Kasım Küfrevi, Ankara'da kamu çalışanlarına tahsis edilmiş evler hakkında yapılan tartışmaları dikkatle izlediğini belirtmiştir. Meclise geldikleri günden bu yana, ülkemizin ciddi sorunları karşısında sürekli bir heyecanla karşılarına çıkan Adana'nın değerli ismi Sinan Tekelioğlu, bu konuda da küçük bir meseleyi büyük bir fırtınaya dönüştürme kaygısıyla karşıların da yer aldığını, arkadaşların hassasiyet gösterilmesi gereken konularda örnek bir duyarlılık sergilediklerini söylemiştir. Buradaki kamu çalışanlarına tahsis edilen evleri tamamen ortadan kaldırılmak istenildiğini belirtmiştir. Ülkemizin pek çok sorunun var olduğunu bu sorunların yıllardır süre geldiğini dile getirmiştir.

Bu sorunlardan birinin de Saraçoğlu evleri olduğunu belirten Küfrevi, Saraçoğlu evlerini ortadan kaldırırsak, mevcut yönetim bir daha asla iktidarı kaybetmeyecek kadar kalıcı hale gelir iddia edildiğini. Bu durumun ne kadar basit bir politika olduğunu, eğer sadece Saraçoğlu evlerini yıkarak sorunu çözmek mümkün olsaydı, neden bu kadar çaba sarf edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kasım Küfrevi, gündem de bir memur konusu bulunduğunu bu konuyu küçük bir mesele ya da yalnızca bir mahalle sorunu olarak değerlendirmeyi doğru bulmadığını yalnızca Saraçoğlu Mahallesi'ni ilgilendiren bir sorun olmadığını asıl mesele, memurun kendisinden beklenen görevleri yerine getirebilmesi için gerekli olan konutun sağlanması olduğunu söylemiştir. Ülkemizde yoksunluk bölgelerinin var olduğunu yoksunluk bölgelerine o bölgedeki reformları gerçekleştirecek yetenekte memurlar gönderememenin yarattığı sıkıntı dile getirilmiştir. Bu konuyu, çözüm yolunda ilerleyen bir hükümet olarak ele aldığı anda, yoksunluğu ortadan kaldırmak ve herkesin görevini yapabileceği bir ortam oluşturmak amacıyla harekete geçtiklerini dile getirmiştir Yoksunluğu ortadan kaldırmanın ilk adımı olarak Doğu bölgelerinde ve benzer yoksunluk koşullarına sahip diğer bölgelerde

¹⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C:20, B:53,25.2.1953, 1002

öncelikli olarak memur evleri inşa etmekle olacağını dile getirmiştir Küfrevi, memurlara ev yaparken, karşısındaki evde perdesiz pencereden bakan halk, bu evlerin kendi elinden zorla alındığını düşünmüyor. Aksine, bu memurun, kendisine layıkıyla hizmet edebilmesi için daha iyi bir konuta ihtiyaç duyduğunu anlayacağını belirtmiştir. Neden bu vatandaşın bu duygusuyla hareket etmiyoruz? Bir memura bir konut fazla görülecekse, bu durumu tüm ülkeye yaymak gerektiğini söylemiştir.¹⁶⁵

3.4.17. Üniversiteler Kanununun 46. maddesinin (d) Fıkrasının Değiştirilmesi Kanun Üzerine Söz Alması

Komisyon adına söz alan Kasım Küfrevi, ilim merkezlerinden ellerindeki bilgi ışığını sürekli olarak yükselten öğretmenleri, büyük bir takdir, sevgi ve saygı ile anmak kendisi için büyük bir onur olduğunu bilgi ışığını hak ettiği saygı ile koruma kaygısıyla ve Üniversitelerin özerkliğine en yüksek derecede saygı gösterme ilkesini gözeterek, TBMM'ye getirilmiş bir yasanın tartışılması için burada bulunduklarını belirtmiştir Türk milletinin değerli gençlerini, karanlık bir gölge altında Ankara Üniversitesi'ne yönlendirildiği, geçmiş hükümetin, kendi amacını gerçekleştirmek için buna göz yummuş olduğunu ifade etmiştir. O zamanlarda, Ankara Üniversitesi'nin karşısındaki meydanın, Türk milleti için asla unutulmayacak bir sahneye tanık olduğunu belirtmiştir.

Küfrevi, üniversite özerkliğini bu tür bir zihniyetle anlayan eski iktidarın, bugün burada, asla özerkliği zedelemeyen ve bir profesörün Türk Milletine yönelik bulunan eylemleriyle ilgili bir kanunun görüşüldüğü anda, üniversite özerkliğini öne sürerek kendi partilerine çıkar sağlama düşüncesiyle kınanması gereken bir harekette bulunduğunu söylemiştir. Yine bu tür bir zihniyet içinde özerkliği kabul eden Halk Partisi iktidarının, çeşitli kürsüleri bir kalemde kaldırarak nasıl bir özerklik anlayışına sahip olduğunu ispat ettiğini bu durumu zabıtlar tarafından kaydedildiğini dile getirmiştir.

Yasanın üniversiteye ne getirdiğine değinen Küfrevi, üniversitenin eski bir üyesi olarak, sadece bilim açısından ve bu yasanın Türk bilimine katkıları bakımından bunu açıklamak istediğini söylemiştir. Üniversite özerkliği, ülkemizdeki akademik kariyer, doçentlik ve profesörlük gibi unvanları hedeflediğini, Özerkliğin ardından gelişen akademik kariyer, doçentlik ve profesörlük de bu kapsamda değerlendirebileceğini belirtmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C:24, B:109, 15.7.1953, 706-707

¹⁶⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C:24, B:113, 21.7.1953, 957-974

3.4.18. Manisa Mebusu Refik Şevket İnce ve Erzurum Mebusu Bahadır Dülgerin, Arzuhal Encümeni Mazbatası Üzerine Söz Alması

Hukuk Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinden Kemal Özalp ve arkadaşlarına Şubat ayında bir sınav hakkı daha verilmesine ilişkin olarak komisyon tarafından alınan 23 Şubat 1953 tarihli ve 5398 sayılı karar, Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in önerileri üzerine Umumi Heyet tarafından görüşülmeye başlanmıştır. Bu görüşme üzerine söz alan Küfrevi, Bir üniversitenin fakültesinde sınav hakkını kaybeden bir öğrencinin başvurusu sonucunda Dilekçe Komisyonu tarafından verilen kararın tartışılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kararın gerekçesi ve hangi faktörlere dayanarak alındığı ne olursa olsun, öğrenciye ek bir hak verilmesi ve bu hakkın kullanılması gerektiği söylemiştir. İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde sınav hakkı sınırsız olduğunu öğrenci, gerekli ücreti ödedikleri sürece her zaman sınava girme hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, Üniversite Özerkliği Kanunu'nun uygulandığı bu durumda, öğrencinin sınav hakkını kullanabilmesi için okulun belirlediği ücreti ödemesi ve öğretim görevlisinin belirlediği devam şartlarını yerine getirmesi gerektiğini bu şartları sağlayan öğrencilerin, sınırsız şekilde sınavlara girip çıkabileceğini dile getirmiştir.

Dilekçe Komisyonu'nun bir öğrenciye tekrar sınav hakkı tanınmasına ilişkin kararının Meclis tarafından onaylanıp onaylanmaması gereklili meselesine gelince Küfrevi, bu konuda Meclis'in Dilekçe Komisyonu'nun kararını onaylamasını temenni etmiştir. Üniversiteye ait bir konunun, özerkliğine zarar verip vermediği ya da özerkliğini ihlal edip etmediği hususuyla ilgili, üniversitenin kendi içinde çözülmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁶⁷

3.4.19. İlkokul öğretmenleriyle ilkokul öğretmenliğinden gelip de muhtelif dereceli okullarda ve MEB Çalışanların Aylık Dereceleri Hakkındaki Kanun Üzerine Söz Alması

Muğla Milletvekili Nuri Özsan tarafından sunulan, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan ilkokul öğretmenleri ile ilköğretim müfettişleri ve denetmenlerinin aylık derecelerinde yapılacak değişiklikler ile ilkokul öğretmenliği yapmış olup, orta ve daha yüksek dereceli eğitim kurumlarında öğretmenlik yapan ya da Millî Eğitim Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatlarında ve üniversitelerde çalışan, ancak 5242 sayılı Kanun'dan yararlanamayan personelin maaş derecelerinin bir kademe yükseltilmesini ön gören kanun tasarısı üzerine Küfrevi söz almıştır, İlkokul kökenli olan öğretmenlerin denklikleri gündeme olduğu bugünlerde , eğitim camiasında ve eğitim kurumları etrafında yalnızca ilkokul kökenli öğretmenler göz önünde bulundurularak adaletin sadece bu gruba özgü olduğu varsayıldığını belirtmiştir. İlkokul öğretmeni olarak başlayan ve bu niteliği

¹⁶⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C:28, B:39, 8.2.1954, 111-112

koruyanlar, maaş derecesinde ilkokul öğretmeni olarak işlem görenler bundan yararlandığını söylemiştir. Ancak, diğer eğitim kurumlarında ve üniversiteye kadar olan okullarda ders verenler göz ardı edildiğini belirtmiştir

Küfrevi, bu konunun, mali konuların uzman kişilere bırakarak, önerisinin adaleti sağlama konusunda titizlikle hazırlandığına ve Meclis tarafından da kabul edileceğine inandığını adaletin bu tasarıda yer alması gerektiği ilkesine dayanarak, teklifin reddedilmesine razı olmayacağını dile getirmiştir.¹⁶⁸

3.4.20. Maarif Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, ve Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1955 yılı bütçeleri Üzerine Söz Alması

Maarif Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, ve Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1955 yılı bütçeleri üzerine söz alan Küfrevi, Burhanettin Onat'ın bugüne kadar yaptığı tüm önerilere içtenlikle katıldığını ancak şu anki önerisi olan eserlerin ihyası konusundaki teklifi, kendisi için ciddi bir üzüntü yarattığını dile getirmiştir. Meseleye ilim açısından bakıldığında, bilim dünyasının üzerinde titizlikle durduğu her eserin yeniden canlandırılması ya da bu tür eserlerin ihyasına yönelik çalışmalar herkes tarafından takdirle karşıladığını ancak daha önceki toplantılarda Bizans eserlerinin gün yüzüne çıkarılması için Sultan Ahmet Camii'nin yıkılmasını teklif edecek kadar ileri gittiklerini eğer bu çalışmayı yalnızca Bizantologlara bir gösteri olsun diye yaparsak, kendisinin bunu doğru bulmadığını söylemiştir. Ayrıca, tüm eserlerin birkaç ay içinde nasıl toplayacağı? Eğer bunu yalnızca İstanbul'da toplanacak Bizantologlar için yapılacaksa, bizim millî gururumuz olan eserlerimiz ne olacağını ? Böyle bir yola gitmek millî haysiyetimizi daha da fazla zedeleyeceğini belirtmiştir.¹⁶⁹

3.4.21. Başvekil Adnan Menderes'in Kurduğu Hükümetin Programı Üzerine Söz Alması

4. Menderes Kabinesi'nin programı üzerine konuşan Küfrevi, öncelikle, yakın geçmişte yaşanan olayların anılarından ve etkilerinden kendisini tamamen soyutlayarak konuşmak istediğini belirtmiştir. Anayasanın 44. maddesine göre, hükümetin izlediği yolu ve siyasi bakış açısını yansıtmaya gereken bir programla karşılaştıklarını söylemiştir. Bu programın getirdiği yenilikler neler olduğunu ifade edebilmek için, Menderes hükümetlerinin önceki programlarına da göz atmak gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu

¹⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C:28, B:41, 11.2.1954, 219-220

¹⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, C:5, B:52, 28.2.1955, 987

şekilde yapılacak karşılaştırmalarla bugünkü programın özelliklerini, anlatacağını dile getirmiştir.

İlk Menderes Kabinesinde 1950 yılında, Türk milletinin geleceğini belirleme yetkisini verdiği demokrasi kahramanlarının arasında, kendisinin de yer aldığını belirtmiştir. hükümet başkanı devraldığı iktidarın durumunu resmettiğini, Rejim, ekonomik konular ve demokrasi meselelerinde, Demokrat Parti'nin programındaki ilkelerin nasıl hayata geçirileceğini bugün hâlâ bir söz olarak varlığını sürdüren, 'geçmiş dönemi karalamayacağız' sözünün, o günlerin hatırası olduğunu vurgulamıştır

Bir hükümetin görevlerini ve izleyeceği ilkeleri belirleyen şey bir program olduğunu önemli olan nokta, bu programın uygulanmasında egemen olan zihniyet ve ilkelerinin olduğunu söylemiştir. Üçüncü Menderes hükümetinde baskın olan zihniyet, vatandaşın fikir ve ifade özgürlüğüne aykırı kararlar ve uygulamalar konusunda olumlu sonuçlar vermesi olduğunu dile getirmiştir. 4. programda dikkate değer parıltılar varsa, bunu öncelikle Yüksek Heyetin eseri olarak kabul ettiğini ve memnuniyetle karşıladığını, bu program üslup açısından şimdiye kadar dinlediği programların en etkileyici olanı olduğunu söylemiştir.¹⁷⁰

3.4.22. 1966 yılı Bütçe kanun tasarısı ve Milli Eğitim Bakanlığı ile Bu Bakanlığa Bağlı Bütçeler Üzerine Söz Alması

YTP Grup adına konuşan Kasım Küfrevi, üniversitelerin temel amacı, bilimsel araştırmalar yapmak ve elde edilen bulguları akademik camiaya sunmak olduğunu belirtmiştir. Üniversitelerle ilgili yazılan eserler, üniversitelerin insanlık eğitim tarihinde bir model olarak ortaya çıktığı ilk günlerden bugüne kadar geçen farklı aşamalarda daima bu görevi ön planda tuttıklarını dile getirmiştir. Latin üniversiteleri, Germen üniversiteleri, İslam üniversiteleri ve nihayet Müslüman Doğu'nun prototip üniversitelerinden bugünkü hallerine kadar geçirdikleri evreler üzerine yazılan eserler, bu konuyu merkeze aldıklarını vurgulamıştır. Dolayısıyla, üniversitelerin başlıca sorumluluğu bilimsel araştırmalar yapmak ve bu sonuçları sadece bilim insanları düzeyinde paylaşmak olduğunu dile getiren Küfrevi, bugün üniversitemizin ve dünya genelindeki tüm üniversitelerin karşı karşıya kaldığı önemli bir sorun var olduğunu savunmuştur. üniversitelerin birinci görevi olan ilim yayma sorumluluğu, enstitülere mi devredilmelidir? Üniversiteler yalnızca eğitimle mi ilgilenmelidir? Yoksa bilimsel yayınlar enstitüler tarafından mı yürütülmeli, ve üniversiteler sadece bilimle donanmış bireyler mi yetiştirmelidir? Bu iki mesele, dünya çapında tüm üniversitelerin çözmeye çalıştığı bir sorun olduğunu dile getirmiştir.¹⁷¹

¹⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, C:8, B:15, 16.7.1955, 292-298

¹⁷¹ MM Tutanak Dergisi, C:3, B:50, 19.2.1956, 630-633

3.4.23. Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin Seçimlerinde Uygulanacak Hükümler Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu Üzerine Söz Alması

Yeni Türkiye Partisi Grup adına konuşan Küfrevi, Seçimin, millî iradenin yansımaları sağlayan en önemli kurumlardan biri olduğunu belirtmiştir. Bu kurum, kimliğini seçim kanunları aracılığıyla kazandığını, seçim kanunları, seçmenin oyunu en adil şekilde Meclise yansıtmaya olanağını bu kuruma ne ölçüde sunarlarsa o kadar değerli olacağını dile getirmiştir. Bu nedenle, millî bakiyeler sisteminin niteliğini ortaya koyabilmek için, Hükümet'in bu sistem üzerinde ne gibi değişiklikler yapmayı hedeflediğini anlamak için, milletin ve vatandaşların devlet işlerine katılım fikrinin Türkiye'ye geldiği tarihten millî bakiyeler sisteminin kurulmasına kadar olan süreçte seçim mevzuatında meydana gelen değişikliklere göz atmanın faydalı olacağını savunmuştur..

Millî bakiye sisteminin uygulanması sonucunda Adalet Partisi iktidara geldiğini, Adalet Partisi'ni, rakip partilerin geçersiz sayılan oyları üzerinden iktidara gelme suçlamasından muaf tuttuğu ve Millî bakiye sistemini, Adalet Partisi'nin rakip partilerin geçersiz oyları üzerinden iktidara gelme suçlamasından muaf tutan bir sistem olarak değerlendirdiğini vurgulamıştır. Yeni Türkiye Partisi olarak bu sistemi bu açıdan değerlendirmeye ve sistem hakkındaki görüşlerini sunmaya çalıştığını, Hükümetin önerisi herhangi bir değer taşıyor olsa bile, Adalet Partisi'ni böyle bir suçlamadan muaf tutan bir sistemi ortadan kaldırmak gibi bir değere sahip bir öneri ile Hükümet karşısına çıktıklarını belirtmiştir, Hükümetin bu sistemi kaldıran önerisini değerlendirebilmek için gerekçelerini incelemesi gerektiğini dile getirmiştir.

Adalet Partisi'nin üyeleri, içinde bu ülkeye layıkıyla hizmet edebilecek birçok değerli şahsiyet bulunduğunu, Sayısal çoğunluğun yanı sıra, Parlamento tecrübesine sahip ve bilimsel yeterliliğe sahip şahısların varlığına inandığını belirtmiştir. Küfrevi, bu durumda, sadece sayısal üstünlük sağlamak yerine, köklü geçmişe sahip bir dost olarak AP bir uyarıda bulunmak istediğini bunu bir eleştiri ya da küçümseme anlamı taşımadığını dile getirmiştir. Küfrevi AP üyelerinden Türk Milleti'nin *"işte bir demokrasi sevdalısı, işte çok partili hayata gönül vermiş bir demokrasi âşığı"* diye işaret etmesi için, Millî Bakiyeler sistemini ortadan kaldıran Hükümet tasarısına olumsuz oy vermesini istemiştir. Y.T.P. sözcüsü olarak onları Türk Milleti'nin bu şekilde onurlandırması için olumsuz oy vermeye davet etmiştir.¹⁷²

¹⁷² MM Tutanak Dergisi, C:5, B:60, 2.3.1966, 28-37

3.4.24. Bâzı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Tasarısı ile İlgili Teklifler ve Adalet Komisyonu Raporu Üzerine Söz Alması

Bazı suç ve cezaların affına ilişkin kanun teklifi hakkında Cumhuriyet Senatosu Bursa Üyesi Cahit Ortaç ve 9 arkadaşı tarafından sunulan, vergi suç ve cezalarının affı ile ilgili; Cumhuriyet Senatosu Kastamonu Üyesi Ahmet Nusret Tuna tarafından sunulan, bazı orman suçlarının affı ve tazminatın silinmesine dair; Kastamonu Milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve 7 arkadaşı tarafından sunulan, bazı siyasi suçlar ile basın suçlarının ve bunlarla ilgili olarak mahkûm edilen diğer suçluların cezalarının affına dair; Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesi tarafından mahkûm edilen 67 eski Kara Harp Okulu öğrencisinin affı hakkında Aydın Milletvekili Reşat Özarda'nın, bazı suç ve cezaların affı hakkında ve Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi Kadri Kaplan ve 8 arkadaşı tarafından sunulan, 20 - 21 Mayıs olayları ile ilgili suçlular ile diğer bazı suçluların affına ve bir kısım idari işlemlerin değiştirilmesine dair kanun teklifleri ve Adalet Komisyonu raporu üzerine TYT Grup adına Kasım Küfrevi, söz almıştır.

Küfrevi, bu konu üzerinde konuşurken içinin tatlı bir mutluluk hissi kapıldığını dile getirmiştir. Çünkü, bu bağışlama, vatandaşlar arasındaki düşmanlık, ayrılık ve kırgınlıkları ortadan kaldırdığını, bağışlama, nifak ve fesat unsurlarını istedikleri ortamdan yoksun bırakacağını ve hep birlikte, yarının mutlu ve refah dolu Türkiye'sine doğru ilerlemek için gerekli olan birlik ve beraberlik ruhunu canlandırıldığını vurgulamıştır.

Y. T. P. olarak, af konusunu bu anlayışla değerlendireceklerini söyleyen Küfrevi, Hükümet tasarısını ve Adalet Komisyonu tarafından kabul edilen metni inceleyeceklerini, siyasi hayatımız da genel bir affı gerekli kılan faktörlerin ortaya çıkmış olduğu reddedilemez bir gerçek olduğunu milletçe genel bir affın istenildiğine dair en büyük kanıt, kısmi Senato seçimlerinde bile tüm siyasi parti temsilcilerinin af konusuna karşı çıkmama olduğunu belirtmiştir. Halkın kardeşlik ve birlik içinde yaşama isteğinden doğan bu af talebine uygun bir metin üzerinde Meclis olarak uzlaşmanın şart olduğunu söylemiştir.¹⁷³

¹⁷³ MM Tutanak Dergisi, C:7, B:108, 11.7.1966, 589-590

3.4.25. 1968 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Üzerine Söz Alması

1968 yılı Bütçe kanunu tasarısı ve Bütçe Karma Komisyonu raporu ile 1968 yılı Bütçe kanunu tasarısında yapılan değişikliğe dair Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı tezkeresi ve Bütçe Karma Komisyonu raporu üzerine Kasım Küfrevi söz almıştır. “Düzen değişmelidir, düzen değişmelidir” ifadesi, Türkiye'deki gelişmelerin kronolojik olarak izlendiğinde, Türkiye İşçi Partisi'ne ait bir slogan olduğunu belirtmiştir. Türkiye İşçi Partisi, bu sloganla Türkiye'nin siyasi arenasına çıkmış ve "düzen değişsin" derken yerine getirmek istediği sistemin bilimsel sosyalizm olduğunu herkes tarafından bilindiğini söylemiştir.

Planın hedefine ulaşabilmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi ve atılacak her adımın istikrarı ve sağlamlığı için, Anayasa'nın belirlediği düzene hızla ulaşmamız gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁴

3.5. Kasım Küfrevi'nin Senato Faaliyetleri

3.5.1. Cumhurbaşkanı'nın Seçilen Üye Bahriye Üçok'un 3.12.1974 tarihli 10. Birleşimde «Hacca gidecek vatandaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılması gerekli uyarı» Konusunda Yapmış Olduğu Konuşmanın Kamuoyunda Yarattığı Tereddütler Konusunda Gündem Dışı Demeci

Senatör Bahriye Üçok, Hac vizesinin icrası sırasında kesilmesi gereken kurbanlar konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Ve kurbanın Türkiye'de mevcut mezheplere göre Mekke Harem dışında kesilebileceğine dair bir görüş belirtmiştir. Kasım Küfrevi, bu görüşün, İslam Hukuku'nda bir içtihat olarak nitelendirdi. Çünkü Hac farizesi İslam'ın beş şartından biri olduğu ve maddi ve manevi bir ibadet biçimi olduğunu belirtmiştir. Bu içtihat niteliğindeki görüş, Anayasal düzen çerçevesinde Meclis veya Senato kürsüsünden ifade edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Gerekçe olarak bu, Diyanet İşlerinin sorumluluğuna müdahale anlamına geldiğini söylemiştir. Bu konuda zaten ilgili Bakanlık tarafından, ilgili Bakan tarafından açıklamalar yapıldığını dile getirmiştir. Bu durumun yetkisi dışında olduğunu söylemiştir. Ancak, dini konularda Türkiye'de Anayasal düzen içinde sadece ilmî açıklamalarda ve içtihatlar de bulunmak, Diyanet İşlerinin ilmî heyetinin yetkisi dahilinde olduğunu ifade etmiştir. Ancak, ilmî bilgiye sahip olan, ilmî kapasitede olan kişiler bu hükümlerde veya dini hükümlerde hata bulurlarsa, ilgili kurula başvurarak ilmî bir tartışma sonucunda kendi görüşlerini kabul ettirebilirler veya ilgili dini otoriteler hatalarını düzeltebilir ve geri adım atabileceklerini vurgulamıştır. Bunun dışında, Diyanet

¹⁷⁴ MM Tutanak Dergisi, C:24, B:42, 16.2.1968, 605-615

İşlerinin bugünkü kuralları içinde verilen fetvalar veya belirlenen hükümler, ülkedeki tüm Müslümanlar tarafından kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir.

Küfrevi, Sayın Üçok'un ifadeleri ve sonrasında yaşanan bazı tartışmaların kendisini bilimsel açıdan ve tamamıyla akademik anlamda buradaki konuşmayı eleştirmeye zorladığını söylemiştir. Çünkü, hac ibadeti için planlar yapılmış durumdadır. Alınan kararın geçerliliği konusunda bir tartışma yapmak uygun olmadığını vurgulamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının verdiği karar şüphelerle karşılaşacağı. Bu nedenle tamamen akademik bir yaklaşımla, Sayın Senatörün ortaya koyduğu kanıtların İslam Hukuku açısından kararın çıkarılmasına olanak tanıyıp tanımadığını eleştirmek zorunda olduğunu belirtmiştir.

Kasım Küfrevi daha sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Öncelikle belirtmek gerekir ki, Hac ibadeti kapsamında kesilen kurbanlar Kur'an-ı Kerim'de ve İslam Hukuku'nda "Nusuk" olarak adlandırılır. "Nusuk", Mekke'nin Haram bölgesinde hac ibadeti için sunulan kurban demektir ve ibadetin derecesi en az olan ile en fazla olan arasında ayırım yapılır. Az sevap getirenine "Nusuk", çok sevap getirenine ise "Hadi" denir; bu terimler deve ve sığır kesimini ifade eder.

Şimdi, bu ritüelin gerçekleştirilmesi sırasında üç önemli noktaya dikkat edilmelidir

1. — Hac farızasının ifa edilmesi için kesilmesi

zarurî olan; kesilmezse hacca halel gelecek olan kurban.

2. — Hac farizesi esnasında ifa edilecek bir hata

dolayısıyla kefaret yönünden kesilmesi lâzım gelen

kurban.

3. — Neziretmiş kesecektir; nafil olarak oraya

götürüyor.''¹⁷⁵

¹⁷⁵ CSTD, C:18, B:12, 10.12.1974, 283-284

SONUÇ

Tez çalışması, 1961-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu'nda Ağrı ilini temsil eden Kasım Küfrevi, Salih Türkmen ve Veysi Yardımcı'nın siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlerini detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu çalışma, senatörlerin yasama faaliyetlerini, bölgesel kalkınma girişimlerini ve Cumhuriyet Senatosu'nun Türkiye'nin siyasi sistemi içindeki yerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Cumhuriyet Senatosu'nun işleyişi ve yasama sürecindeki rolü göz önüne alındığında, çalışmanın Türkiye'deki yasama organlarının işleyişine dair önemli bir perspektif sunduğu söylenebilir.

Araştırmada, Cumhuriyet Senatosu'nun Türkiye'de çift meclisli sistemin bir parçası olarak nasıl bir işlev üstlendiği ve Ağrı'dan seçilen senatörlerin bölgesel kalkınma açısından ne gibi katkılar sunduğu analiz edilmiştir. Çalışmanın temel bulguları, Cumhuriyet Senatosu'nun yasama süreçlerini denetleyen ve yürütmenin icraatlarını dengeleyen bir mekanizma olarak önemli bir işlev gördüğünü göstermektedir. Ağrı'dan seçilen senatörler, özellikle ekonomik kalkınma, eğitim reformları, altyapı yatırımları ve tarımsal politikalar gibi konulara odaklanarak bölgenin gelişimi için çeşitli yasa teklifleri ve öneriler sunmuşlardır.

Çalışmanın bulgularına göre, Veysi Yardımcı, Cumhuriyet Senatosu'nda bulunduğu süre boyunca daha çok eğitim politikaları, güvenlik meseleleri ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi üzerine çalışmalar yapmıştır. Yardımcı, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi üzerine yaptığı konuşmalarla eğitim alanındaki yetersizlikleri vurgulamış, öğretmen maaşlarının iyileştirilmesi ve kırsal bölgelerdeki eğitim altyapısının güçlendirilmesi için önerilerde bulunmuştur. Ayrıca, Doğu Anadolu'daki jandarma ve zabıta faaliyetleri üzerine yaptığı konuşmalarla güvenlik sorunlarını meclis gündemine taşımış ve bölgedeki güvenlik hizmetlerinin artırılması gerektiğini savunmuştur. İç tüzük değişiklikleri ve yasama sürecinde meclisin işleyişine yönelik önerileriyle de Cumhuriyet Senatosu'nda aktif bir rol üstlenmiştir.

Salih Türkmen, hukuk alanında edindiği deneyimleri yasama sürecine taşımış ve özellikle toprak reformları, seçim yasaları ve hukuki düzenlemeler üzerine çalışmalar yürütmüştür. Tapulama Kanunu üzerine yaptığı konuşmalar ve toprak reformlarına ilişkin verdiği önerilerle, Ağrı ve çevresindeki tarımsal üretimin geliştirilmesine yönelik önemli adımlar atmaya çalışmıştır. Seçim yasalarının düzenlenmesi, demokratik süreçlerin iyileştirilmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konularında çeşitli yasa teklifleri sunarak yasama süreçlerine doğrudan katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, Adalet Bakanlığı bütçesi üzerine yaptığı konuşmalar, hukukun üstünlüğü ve yargı reformlarına dair sunduğu öneriler, onun hukuk alanındaki uzmanlığını yasama sürecine nasıl entegre ettiğini göstermektedir.

Kasım Küfrevi ise daha çok ulaşım altyapısı, sanayi yatırımları ve bölgesel kalkınma konularına odaklanmıştır. Ağrı ve çevresine yapılması planlanan yatırım projeleri hakkında soru önergeleri vererek, bölgenin kalkınması için merkezi hükümetin dikkatini çekmeye çalışmıştır. Demiryolu projelerinin genişletilmesi, kara yolu altyapısının güçlendirilmesi ve havayolu ulaşımına dair sunduğu öneriler, ulaşım yatırımlarının bölgesel kalkınmaya olan etkisini vurgulamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesi ve üniversite reformları üzerine yaptığı konuşmalarla, yükseköğretimin bölgesel kalkınmadaki rolünü ön plana çıkarmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve dini hizmetlerin iyileştirilmesine yönelik çalışmalarıyla da özellikle kırsal bölgelerde dini hizmetlerin genişletilmesi için öneriler sunmuştur.

Çalışmanın genel bulgularına göre, Cumhuriyet Senatosu, yürütme organı üzerinde denetleyici bir mekanizma olarak işlev görmekte ve yasama sürecine nitelikli katkılar sunmaktadır. Ancak, Ağrı senatörlerinin bölgesel sorunları çözme konusundaki etkilerinin sınırlı olduğu da gözlemlenmektedir. Meclise sunulan birçok öneri ve yasa tasarısı, merkezi yönetimin öncelikleriyle örtüşmediği için uygulamaya konulamamış, bazıları ise senatodaki bürokratik süreçler nedeniyle gecikmiştir. Ancak, senatörlerin bölgesel meseleleri meclis gündemine taşıması, yerel sorunların ulusal ölçekte tartışılmasına ve kamuoyunun bu konular hakkında bilgi sahibi olmasına katkı sağlamıştır.

Çalışmada ayrıca, 1980 darbesi sonrası tek meclisli sisteme geçişin, yerel temsil açısından bazı eksiklikler yarattığı da vurgulanmaktadır. Cumhuriyet Senatosu'nun kaldırılmasıyla birlikte, yasama sürecinde yürütme üzerindeki denetim mekanizmalarının zayıfladığı ve yasaların daha dar bir çerçevede şekillendiği gözlemlenmektedir. Çift meclisli sistemin sunduğu çeşitlilik ve denetim mekanizmasının ortadan kalkması, siyasi karar alma süreçlerinde yürütmenin etkisini artırmış ve yasama organlarının kontrol gücünü azaltmıştır. Bu durum, özellikle bölgesel meselelerin mecliste ele alınma biçimini değiştirmiş, merkezi yönetimin bölgesel politikalara yaklaşımında farklılıklar yaratmıştır.

Sonuç olarak, 1961-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu'nda görev yapan Ağrı senatörlerinin faaliyetleri, bölgesel kalkınma ve yasama süreçleri açısından önemli bulgular sunmaktadır. Bu senatörlerin bölgesel sorunları meclis gündemine taşıma çabaları, hem yasama sürecine katılımlarını hem de bölgesel kalkınmaya yönelik yaklaşımlarını göstermektedir. Cumhuriyet Senatosu'nun kaldırılmasının ardından, yerel meselelerin mecliste ele alınma biçiminin nasıl değiştiği ve merkezi yönetimin bölgesel politikalara yaklaşımındaki dönüşümler, Türkiye'de yasama sürecinin tarihsel gelişimi açısından önemli bir araştırma alanı sunmaktadır.

Çalışma, bölgesel temsiliyetin yasama süreçlerindeki rolünü analiz ederek, Cumhuriyet Senatosu'nun Türkiye'deki işleyişine dair akademik bir çerçeve sunmaktadır. Cumhuriyet Senatosu'nun tarihsel süreçteki işlevleri ve kaldırılmasının ardından Türkiye'deki yasama süreçlerine olan etkileri üzerine yapılacak ileri araştırmalar,

Türkiye'nin siyasi tarihine dair daha kapsamlı değerlendirmeler yapmayı mümkün kılacaktır. Bu bağlamda, çalışma sadece Ağrı senatörlerinin yasama faaliyetlerini değil, aynı zamanda Cumhuriyet Senatosu'nun Türkiye siyasetindeki yerini anlamak açısından da değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu araştırmada kullanılan kaynaklar arasında TBMM Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, YÖK Ulusal Tez Merkezi Arşivi, Resmî Gazete, parlamento tarihi üzerine akademik kitaplar, makaleler ve gazete arşivleri bulunmaktadır. Çalışma, Türkiye'de yasama süreçlerinin nasıl şekillendiğine dair önemli veriler sunarak, bölgesel siyaset ve yasama süreçleri arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

1967 Ağrı il Yıllığı, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.77-83

Ağrı Valiliği, *Ağrı il Brifingi*, Ocak 2023.

Ahmet, Faroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayınları, İstanbul 2015, s.195-200

Akıncı, Abdulvahap. Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971, **ESOGU İBBF Dergisi**, Nisan 2014, S.55-72

Aktaş, Elif. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.6, s.s, 219-241

Armağan, Servet. **Türkiye'de Parlamento Seçimi**, S.83, c.33, s.3-4, 2011

Alp, Barış. **Demokrat Partinin Muhalefet, İktidar ve Çöküş Yılları (1946-1960)**, Yüksek Lisans Tezi, AÜ, Sosyal Bilimler Entitüsü Tarih Anabilim Dalı

Arslantaş, Emre. İslam Öncesi ile İlk Türk-İslam Devletlerinde Siyası Yapı ve Dış İlişkilerin Kıyaslaması, **Akademik Bakış Dergisi**, s.65, Ocak- Şubat 2018, s.16-30

Arvas, Şeyma. Türk Siyasi Hayatında Şeyh Kasım Küfrevi, **Akademik Türk Düşünce Dergisi**, c:7 s:4

Babaoğlu, Resul. İngiliz Belgelerinde Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Partini Kuruluşu ve 1946 Seçimleri, Sİ, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.10, ss.370-380

Basmacı, Sabır. **Cumhuriyet Senatosu ve Hakkari Senatörleri**, Yüksek Lisan Tezi, Van 2022, s.34-36

Başak, Bilici, **Seyyahların Gözüyle Ağrı**, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, s.32, Ağrı,2022

Burak Birecikli, İhsan. Yüzüncü Yılında 2. Meşrutiyetin İlanı Üzerine Bir İnceleme, **Akademik Bakış**, c.2, s.3, s.s.1-16

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:1, B:5, 15.11.1961

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:1, B:10, 29.11.1961,

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:1 B:15, 19.12.1961

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:2 B:32, 6.2.1962

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:5 B:91,11.10.1962

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:5, B:93, 18.10.1962

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:7, B:22, 25.12.1962

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C: 9, B:12, 3.12.1962

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:11, B:70, 30.5.1963

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C: 20, B:120, 12.7.1963

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:21, B:131, 5.9.1963

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:18, B:38, 5.2.1964

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:18, B:39, 6.2.1964

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:18, B: 41, 8.2.1964

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:21, B:88, 16.7.1964

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:22, B:14, 9.12.1964

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:24, B:31, 27.1.1965

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:25, B:44, 19.2.1965

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:26, B:56, 18.03.1965

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:29, B:102, 23.6.1965

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:29, B:103, 24.6.1965

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:30, B:110, 5.7.1965

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:31, B:31, 12.1.1966

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:33, B:45, 8.2.1966

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:33, B:46, 9.2.1966

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:36, B:82, 58.6.1966

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:36, B:94, 29.7.1966

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:38, B:26, 1.2.1967

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:38, B:27, 2.2.1967

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:38, B:27, 2.2.1967

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:40, B:55, 27.4.1967

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:43, B:91, 20.7.1967

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:43, B:95, 26.7.1967

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:44, B:2, 2.11.1967

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:44, B:18, 11.1.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:44, B:18, 11.1.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:44, B:18, 11.1.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:46, B:39, 6.3.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:46, B:40, 7.3.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:46, B:41, 19.3.1968, 186

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:46, B:47, 4.4.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:47, B:52, 18.6.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:47, B:58, 3.7.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:47, B:59, 4.7.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:47, B:63, 3.10.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:48 B:68, 14.10.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:49, B:6, 19.11.1968

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:49, B:24, 24.1.1969

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:50, B:24, 30.1.1969

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:51, B:32, 4.2.1969

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:51, B:33, 5.2.1969

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:52, B:40, 18.3.1969

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:52, B:45, 27.3.1969

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:52, B:46, 1.4.1969

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:52, B:52, 17.4.1969
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:53, B:53, 24.4.1969
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:53 B:53, 24.4.1969
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:53, B:55, 30.4.1969
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:53, B:70, 23.10.1969
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:55, B:21, 6.1.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:55, B:24, 13.1.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:56, B:36, 2.2.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:56, B:36, 2.2.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:57, B:42, 10.2.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:57, B:45, 26.2.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:58, B:69, 11.5.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:58, B:72, 14.5.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:59, B:84, 26.6.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:60, B:90, 10.7.1970, 169
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:61, B:102, 27.7.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:61, B:105, 30.7.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:61, B:106, 31.7.1970
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:65, B:70, 20.5.1971
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:62, B:18, 23.12.1971
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:64, B:44, 24.2.1971
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:64, B:45, 25.2.1971
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:64, B:48, 4.3.1971
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:65, B:65, 4.5.1971
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:65, B:68, 13.5.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:65, B:81, 30.6.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:65, B:87, 13.7.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:66, B:92, 22.7.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:66, B:99, 10.8.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:67, B:112, 9.9.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:67, B:122, 7.10.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:2, B:26, 2.2.1972

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:2, B:28, 4.2.1972

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:5 B:72, 4.7.1972

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:5 B:74, 11.7.1972

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:5, B:79, 19.7.1972

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:7, B:15, 26.12.1972

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:9, B:32, 14.2.1973

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:10, B:37, 27.2.1973

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:10, B:56, 19.4.1973

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:11, B:68, 23.5.1973

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:18, B:12, 10.12.1974

Çaldırcı, Musa. **Osmanlı Devletinde Yerel Yönetimler**, TODAİE Yayınları, c.2. s.5-16

ÇETİN, Yusuf. Ağrı ve Çevresinde Osmanlı Döneminde Mimari Yapılaşma, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi**, S.10, s. 128. Erzurum, 2008

Çoker, Fahri. **Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerini Özgeçmişleri C.1** 1961-1964, s. 83-84

Demir, Yaşar. Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Bizans-Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Müesseseler, İHYA, **Uluslararası İslam Araştırma Dergisi**, c.3, s.2, s.s. 55-90

Enis Şahin- Bilal Tunç, **Demokrat Partini Kuruluş Süreci ve DP- CHP Mücadelesi**, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar dergisi, c:1, s.2, s.s.31-69

Erdoğan, Aysel. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Meclis Anlayışı: Toy, Keneş, Kurultay Örneği, **KSÜ, Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan 20014, c.11, s.39-52

Eroğul, Cem. **Anayasa Hukukuna Giriş**, İmaj Yayınevi, Ankara, s. 210

F.K, Kienitz, Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültür Bakımından Dünya Tarihindeki Önemi, **Belleten Dergisi**, S.196, c.50, s.279-290

Kaya, Abdullah. Başlangıçtan 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme, **Ekev Akademi Dergisi**, S.59, s.213-216

Koca, Salim. Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı, **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, c.2.,s.309-346

Halaçoğlu, Yusuf. (1988). "Ağrı Maddesi". **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 1, (s. 479-481). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Halil Okçu, İbrahim. **Demokrat Parti'nin Demokrasi Politikalarının Türkiye'ye Yansımaları**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2021, s.37

<https://agri.ktb.gov.tr/TR-103446/cografik-konumu.html> (Erişim Tarihi: 10.11.2023)

<https://www.agri.bel.tr/sayfa/cografik-konum/> (Erişim Tarihi: 11.11.2023)

<https://agri.ktb.gov.tr/TR-122246/agri-dagi.html> (Erişim Tarihi: 11.22.2023)

<https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=H&m=AGRI> (Erişim Tarihi: 12.1.2023)

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf> (Erişim Tarihi:15.12.2023)

<http://www.agri.gov.tr/gecmis-donem-milletvekillerimiz> (Erişim Tarihi: 24.12.2023)

İnalcık, İnalcık- Seyidanlıoğlu, Mehmet. **Tanzimat Değişim Döneminde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, 380-385

Kızıltan, Yılmaz. 1. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclisi Mebusan, **GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c.26, 251-272

MMTD, C:5, B:66, 16.3.1966, 334

MMTD, C:11, B.36, 25.1.1966, 452

MMTD, C:11, B:32, 18.1.1967, 433-434

MMTD, C:13, B: 57, 19.1.1967, 461-463

MMTD, C:28, B:95, 21.10.1968, 1051-154

MMTD, C:36, B:84, 28.4.1969, 43

MM Tutanak Dergisi, C:5, B:60, 2.3.1966, 28-37

MM Tutanak Dergisi, C:7, B:108, 11.7.1966, 589-590

MM Tutanak Dergisi, C:3, B:50, 19.2.1956, 630-633

Polat, Deniz Funda Zorbay, **1960 İle 1980 Arasında Ağrı İli**, Ahi Evren Üniversitesi, Yüksek Lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2019, s.7

TBMM Tutanak Dergisi, C:4, B:27, 103-104

TBMM Tutanak Dergisi, C:4, B:37, 31.11.1951, 477-478

TBMM Tutanak Dergisi, C:5, B:48, 22.11.1951, 441

TBMM Tutanak Dergisi, C:5, B:51, 25.2.1951, 826

TBMM Tutanak Dergisi, C:9, B:7, 1.8.1951, 466-467

TBMM Tutanak Dergisi, C:10, B:10, 28.11.1951, 282

TBMM Tutanak Dergisi, C:13, B:49, 27.2.1952, 963

TBMM Tutanak Dergisi, C:18, B:21, 24.7.1952, 400-405

TBMM Tutanak Dergisi, C:20, B:53, 25.2.1953, 1002

TBMM Tutanak Dergisi, C:24, B:109, 15.7.1953, 706-707

TBMM Tutanak Dergisi, C:24, B:113, 21.7.1953, 957-974

TBMM Tutanak Dergisi, C:28, B:39, 8.2.1954, 111-112

TBMM Tutanak Dergisi, C:28, B:41, 11.2.1954, 219-220

TBMM Zabıt Ceridesi, C:5, B:52, 28.2.1955, 987

TBMM Zabıt Ceridesi, C:8, B:15, 16.7.1955, 292-298

Necmettin Deliorman, M. **Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Mücadeleri**, İstanbul, 170-174

Özgişi, Tunca. **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, 1ç Baskı TBMM Basımevi, Ankara, 16-22

Özgişi, Tunca. Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri, **Türkiyat Mecmusası**, c.21, ss.292-323

Serhat Kalkınma Ajansı, Kasım 2012

Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Ankara 2013.15-21

Türkler, *Yeni Türkiye Yayınları*, c.16, Ankara 2002, s.15-27

T.C. *Anayasa Komisyonu Raporu*, TMTD, C.3, B.47, ss,30-34

T.C. Resmi Gazete, 31.05.1961, 10816

T.C. Resmi Gazete,10.07.1961, 10859

T.C. Resmi Gazete, 20.07.1961,10859

T.C. *Resmi Gazete*, s.14698

Türkiye Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi*, c.9, s.430-440

TDF, *İslam Ansiklopedisi*, c.28 s.245-247

Temizgüney,Firves. 1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları, CTAD, s.27, s.s,181-211

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 20015, s.170-175

TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimi 1923-2011*, Çankaya-Ankara,

TÜİK, *Millevekili Genel Seçimleri (1923-2010)*, Ankara,

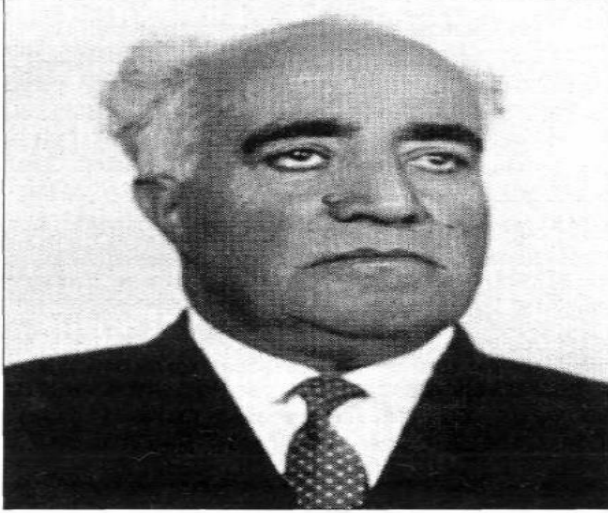
TÜİK, *7 Haziran 1964 Kısmi Senato Üyeleri Seçim Sonuçları*, Ankara-1965

Yazıcı Sinan- İsmail Dursunoğlu. Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi, *HÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c:2, s.1 s.80-100

Zafer Tuna, Tarık. *Türkiye’de Siyasi Partiler*, c.2, b.2, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, s.8-16

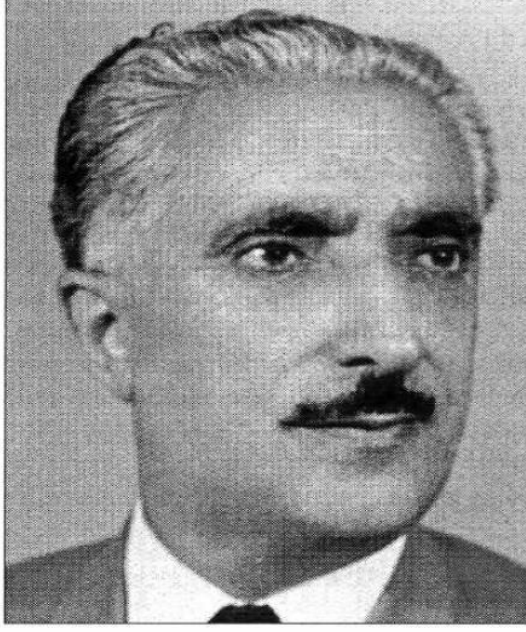
EKLER

Sicil No.: 32

E. Tarih Öğretmeni
VEYSİ YARDIMCI
AĞRI ÜYESİ
(1961-1964)

Sicil No.: 191

Hukuk Dr., Hâkim - Avukat
SALİH TÜRKMEN
AĞRI ÜYESİ
(1964 - 1973)

Kasım Küfrevi Ağrı Senato Üyesi

Cumhuriyet

Gazetesi

10

Ekim

19

Akşam Gazetesi 16 Şubat 1955

SENATO SEÇİMLERİNİN NİTCESİNİ GÖSTERİR

AP 72, CHP 54, CKMP 7 YTP 17 Senatör çıkardılar

Yüksek Seçim Kurulunun nticeleri resmen açıklaması için daha bir iki güne ihtiyaç olduğu belirtiliyor

Kazanan Senato üyelerinin isimleri

Senato seçimlerinin nticelerini gösterir cetvel

CKMP AP YTP CHP				CKMP AP YTP CHP			
1	Adana	1	1	1	1	1	1
2	Adana	1	1	1	1	1	1
3	Adana	1	1	1	1	1	1
4	Adana	1	1	1	1	1	1
5	Adana	1	1	1	1	1	1
6	Adana	1	1	1	1	1	1
7	Adana	1	1	1	1	1	1
8	Adana	1	1	1	1	1	1
9	Adana	1	1	1	1	1	1
10	Adana	1	1	1	1	1	1
11	Adana	1	1	1	1	1	1
12	Adana	1	1	1	1	1	1
13	Adana	1	1	1	1	1	1
14	Adana	1	1	1	1	1	1
15	Adana	1	1	1	1	1	1
16	Adana	1	1	1	1	1	1
17	Adana	1	1	1	1	1	1
18	Adana	1	1	1	1	1	1
19	Adana	1	1	1	1	1	1
20	Adana	1	1	1	1	1	1
21	Adana	1	1	1	1	1	1
22	Adana	1	1	1	1	1	1
23	Adana	1	1	1	1	1	1
24	Adana	1	1	1	1	1	1
25	Adana	1	1	1	1	1	1
26	Adana	1	1	1	1	1	1
27	Adana	1	1	1	1	1	1
28	Adana	1	1	1	1	1	1
29	Adana	1	1	1	1	1	1
30	Adana	1	1	1	1	1	1
31	Adana	1	1	1	1	1	1
32	Adana	1	1	1	1	1	1
33	Adana	1	1	1	1	1	1
34	Adana	1	1	1	1	1	1
35	Adana	1	1	1	1	1	1
36	Adana	1	1	1	1	1	1
37	Adana	1	1	1	1	1	1
38	Adana	1	1	1	1	1	1
39	Adana	1	1	1	1	1	1
40	Adana	1	1	1	1	1	1
41	Adana	1	1	1	1	1	1
42	Adana	1	1	1	1	1	1
43	Adana	1	1	1	1	1	1
44	Adana	1	1	1	1	1	1
45	Adana	1	1	1	1	1	1
46	Adana	1	1	1	1	1	1
47	Adana	1	1	1	1	1	1
48	Adana	1	1	1	1	1	1
49	Adana	1	1	1	1	1	1
50	Adana	1	1	1	1	1	1
51	Adana	1	1	1	1	1	1
52	Adana	1	1	1	1	1	1
53	Adana	1	1	1	1	1	1
54	Adana	1	1	1	1	1	1
55	Adana	1	1	1	1	1	1
56	Adana	1	1	1	1	1	1
57	Adana	1	1	1	1	1	1
58	Adana	1	1	1	1	1	1
59	Adana	1	1	1	1	1	1
60	Adana	1	1	1	1	1	1
61	Adana	1	1	1	1	1	1
62	Adana	1	1	1	1	1	1
63	Adana	1	1	1	1	1	1
64	Adana	1	1	1	1	1	1
65	Adana	1	1	1	1	1	1
66	Adana	1	1	1	1	1	1
67	Adana	1	1	1	1	1	1
68	Adana	1	1	1	1	1	1
69	Adana	1	1	1	1	1	1
70	Adana	1	1	1	1	1	1
71	Adana	1	1	1	1	1	1
72	Adana	1	1	1	1	1	1
73	Adana	1	1	1	1	1	1
74	Adana	1	1	1	1	1	1
75	Adana	1	1	1	1	1	1
76	Adana	1	1	1	1	1	1
77	Adana	1	1	1	1	1	1
78	Adana	1	1	1	1	1	1
79	Adana	1	1	1	1	1	1
80	Adana	1	1	1	1	1	1
81	Adana	1	1	1	1	1	1
82	Adana	1	1	1	1	1	1
83	Adana	1	1	1	1	1	1
84	Adana	1	1	1	1	1	1
85	Adana	1	1	1	1	1	1
86	Adana	1	1	1	1	1	1
87	Adana	1	1	1	1	1	1
88	Adana	1	1	1	1	1	1
89	Adana	1	1	1	1	1	1
90	Adana	1	1	1	1	1	1
91	Adana	1	1	1	1	1	1
92	Adana	1	1	1	1	1	1
93	Adana	1	1	1	1	1	1
94	Adana	1	1	1	1	1	1
95	Adana	1	1	1	1	1	1
96	Adana	1	1	1	1	1	1
97	Adana	1	1	1	1	1	1
98	Adana	1	1	1	1	1	1
99	Adana	1	1	1	1	1	1
100	Adana	1	1	1	1	1	1

Seçimleri kaybeden meshurlar

Senato seçimlerinde kaybeden meshurların isimleri aşağıda belirtilmiştir. Bu meshurların isimleri, seçim sonuçları açıklandıktan sonra, Yüksek Seçim Kurulu tarafından resmi olarak açıklanacaktır.

Cumhuriyet Gazetesi 17 Ekim 1961

4

Milletvekilliğine
Senato üyeliğine seçilmiş olanlara verilecek tutanak

İli : Ağrı İl Seçim Kurulu

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Mensup olduğu partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
Bürkmen Salih	D. Bayazıt - 1328	Ankara Anıtkat-larından	C. H. p.	Yoktur.	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda C. H. p. Adayı Salih Bürkmen nin ilimizden Milletvekili
seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

8/6/1964

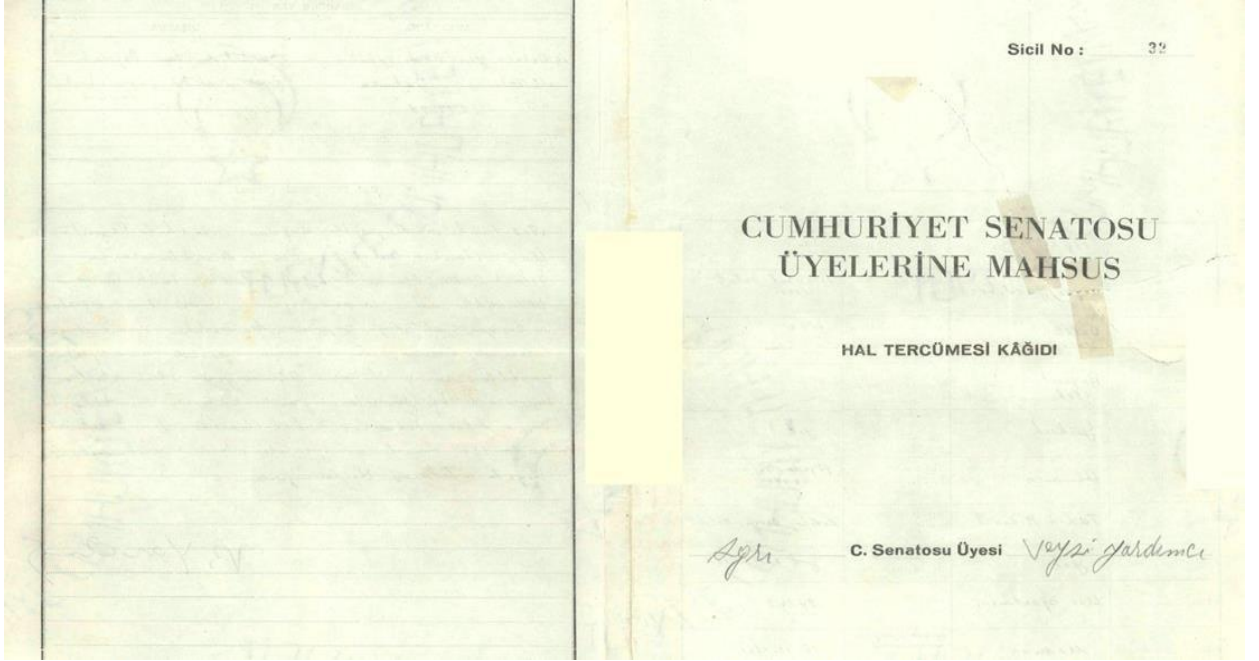
Başkan

Üye

Üye

Başkan: *Kazım Özkaner*
Üye: *M. Kemal Gökçü*

Ağrı Senato Üyesi Salih Türkmen'in Hal Tercüme Kağıdı ve Seçim Mazbatası (TBMM ARŞİVİ:256)

İli : Aziz
 Çevresi : Aziz

CUMHURİYET SENATOSU ÜYELİĞİNE SEÇİLMİŞ
 OLANLARA VERİLECEK TUTANAK

Soyadı ve Adı	Doğum yılı ve tarihi	Meslek veya sanatı	Aldığı oy miktarı		Seçmen sayısı	Oy'unu kullanan seçmenlerin sayısı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
			Rakamla	Yazı ile				
Yardımcı Vassı		Başlı Öğretmeni	2745	Akıncı Mahallesi 2745	81545	69769	Yoktur	

Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda Yığıl Yardımcı nın (2745) oyla ilimizden Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak Kurulumuz tarafından kendisine verildi.

..27.12.1961..

İl Seçim Kurulu Başkanı

Oye

Oye

(Yığıl Yardımcı) (Abd. Haydar İsmailoğlu) (Muzaffer Bektas)

Sicil No : 329

CUMHURİYET SENATOSU
 ÜYELERİNE MAHSUS

HAL TERCÜMESİ KÂĞIDI

C. Senatosu Üyesi

OTURDUĞU YER (*)	
ANKARA'DA	DIŞARDA
(*) Adres değişikliği vakit geçirmeden Genel Sekreterliğe bildirilmesi rica olunur.	

HAL TERCÜMESİ (Kısa)

Seçildiği yer	Ağrı	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğuna	Evli. Bir çocuk	1944 te İst. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olarak Eski Türk Edebiyatı Kürsüsüne asistan tayin edildim. Türk İslam Müslümanlığı üzerine doktora yaparak, 1950 dersine kadar bu kürsüde ders okuttum. İslam Arkeolojisi hakkında bazı mektuplar yazan makalelerim vardır. Nakşebendiyye H. Muhammed Dil öğretmeni, Özgür, Kuvayin isimli eserlerini yaz. İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça ve Farsça bil- mekteyim. 1950 sonrasında Ağrı'dan milletvekili seçildim. 1960 a kadar milletvekili idim. DP ile birlikte Yüksek İktisat Dairesi Başkanlığına atıldım. Beraset oldum. 1964 te Ağrıdan Milletvekili seçildim. 1969 ta tekrar Ağrı Milletvekiliğimi kaybettim.
Adı ve soyadı	KASIM KÜFREYİ	Mezun ise, seçime den evvelki son me- auratına	İstanbul Üniversitesi, Ed. Fakültesi, Ede- Türk Edebiyatı dairesi, İst.	
Halkın ve amının adı	Abdülhakî Meryem	İstihlak dairesi ve son meşin alığı tarih	18/8/1993 ta 2. derece 4. kad- mında emekli.	
Düğüne yer ve tarihi	BİTLİS, 1920	Mezun değilse se- çimden önce son durumu	/	
Tahsil	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, TÜRKİYE Edebiyatı Bölümü	Evvelki devletinde Milletvekili veya C. Senatosu Üyesi seçilmiş ise seçin yer- leri	Ağrı Milletvekili	
Bildiği diller	İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça	Yerleşik mahallin is- mi, rütbesi ve şer- hi maaşları	Topcu Üst. Tpn.	
İhtisarı	Türk İslam Müslümanlığı	Kayıtlı bulunduğu askerlik gübeleri ve maaşları	BİTLİS, 192	
Eserleri	Nakşebendiyye, H. Muhammed Dil, Uzmanlar, v.s.	C. Senatosuna seçil- diği tarih	14 Ekim 1993	
İlim rütbesi	Edebiyat Dairesi	Kaç ay C. Sena- tosuna Üyesi seçildiği	28,300	
İşi ve gücü	Ağrı Eski- Milletvekili	C. Senatosuna il- hak tarihi	24/8/1993	

Yasa M. 306/34
447/1
533
656

Örnek : 95

Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine
Milletvekiliğine

seçilmiş olanlara verilecek tutanak

III : DERİ

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
Küçük Kasım	Bitlis 1920	Ağrı millet Bilgili	Adalet Partisi	Yok	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda Kasım Küçük nin çevremizden Cumhuriyet Senatosu Üyesi seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

16.10.1973

Baskan
Oye
Oye

Emet Ertugrul
Ozan Akay
Emel Kocak

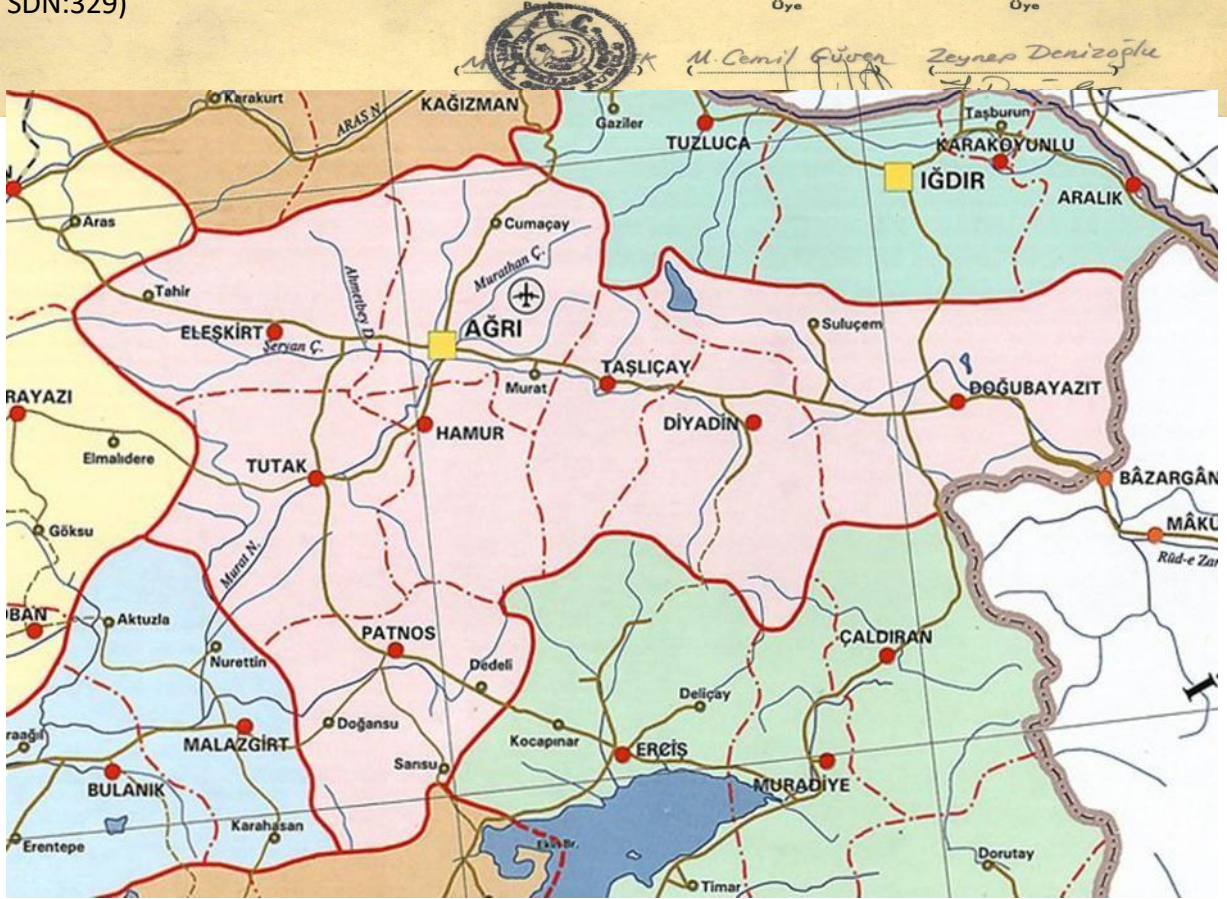
Cumhuriyet Senatosu Üyelğine Seçilmiş olanlara verilecek tutanak
Milletvekilliğine

İli : AĞRI

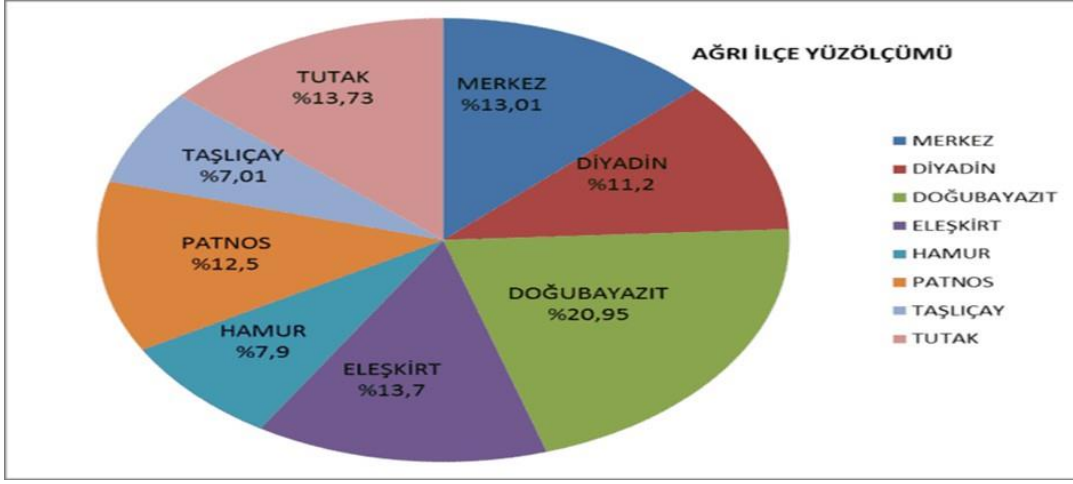
Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
Küfrevi Kasım	Bitlis 1920	Senatör	Adalet Partisi	İtiraz ve şikâyet yoktur	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda Kasım Küfrevi nin çevremizden Cumhuriyet Senatosu Üyesi seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

Ağrı Senatörü Kasım Küfrevi'nin Hal Tercümesi Kağıdı ve Seçim Mazbatası (TBMM Arşiv SDN:329)

Ağrı Siyasi Haritası: <https://www.agri.bel.tr/sayfa/cografik-konum/> (Erişim Tarihi: 11.11.2023)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: YILDIZLI, Turan

Uyruğu : T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri :

Telefon :

Faks :

E-mail :

ORCID :

Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet Tarihi

Doktora

Yüksek Lisans

YYÜ Tarih Ana Bilim Dalı

2025

Lisans

Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Tarih

2013

İş Deneyimi

Yıl

Yer

Görev

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

.....

Hobiler

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	TURAN YILDIZLI
Öğrenci No	21920006208
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Programı	Tarih
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	AÇRI SENATÖRLERİ VE FAALİYETLERİ

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	140
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	18 (on sekiz)
Tarih	26.03.2025

* Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Danışman		Öğrenci
Adı Soyadı	Prof. Dr. Abdülaziz KARDAŞ	Turan YILDIZLI
İmza		
		Tarih 26.03.2025